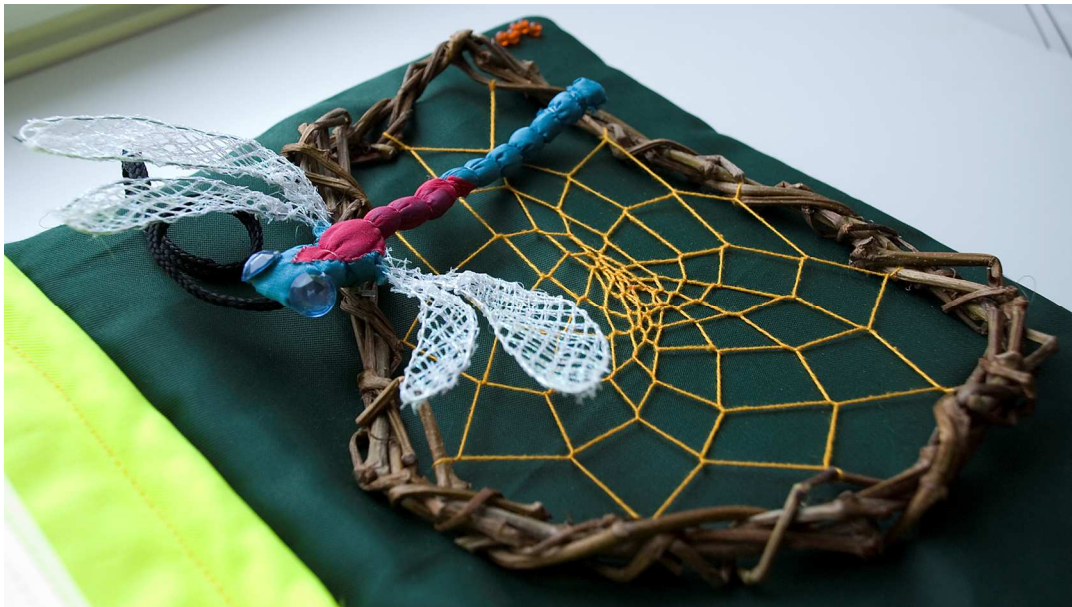

WILMA JA EELI
Koskettelukirja näkövammaiselle lapselle

Taru Vaalas
Opinnäytetyö, kevät 2010
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Diak Etelä, Helsinki
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)

"Ja pian kaarnalaivan lipuessa heidän ohitse Wilmasta ja Eelistä alkoi tuntua, että heillä on vielä paljon annettavaa toisilleen."

TIIVISTELMÄ

Vaalas, Taru. Wilma ja Eeli. Koskettelukirja näkövammaiselle lapselle. Helsinki, kevät 2010, 106 s., 6 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Etelä, Helsinki. Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK).

Opinnäytetyö toteutettiin produktiona, jonka tuotoksena on näkövammaisen lapsen kuvakirja, eli koskettelukirja. Koskettelukirjan liitteinä on ääniliite ja infolehtinen. Koskettelukirja on suunnattu koulunsa aloittaville näkövammaisille lapsille ja se on tarkoitettu luettavaksi yhdessä aikuisen kanssa. Koskettelukirjan kuvien tavoitteena on tukea näkövammaisen lapsen jäljellä olevaa näönkäyttöä, tunto- ja kuuloaistia sekä eri aistien yhteiskäyttöä. Lisäksi kuvissa on erilaisia hienomotoriikkaa kehittäviä osia. Koskettelukirja on myös hyvä aloitus pistekirjoituksen ja haastavampien kohokuvien hallitsemiseen. Ääniliitteen tavoitteena on kehittää auditiivisen informaation käsittelykykyä sekä tehdä lukukokemuksesta kokonaisvaltainen elämys.

Koskettelukirjan tarina kertoo yksinäisyydestä sekä erilaisuuden kokemisen ja ystävyyden teemoista. Tavoitteena on ohjata lasta käsittelemään näitä teemoja tarinan ja omien kokemustensa kautta yhdessä aikuisen kanssa. Käsittelemällä teemoja lapsi voi vahvistaa itsetuntoaan ja minäkuvaansa. Koskettelukirjan liitteenä oleva infolehtinen esittelee kuvien yksityiskohtia sekä kannustaa aikuista käsittelemään tarinasta nousseita teemoja yhdessä lapsen kanssa.

Koskettelukirjan kuvien valmistamiseen on käytetty erilaisia ja erituntuisia materiaaleja kuten kangasta, rautalankaa ja puuta. Kuviin valitut värikkäät pinnat ja vahvat värikontrastit tukevat heikkonäköisen lapsen jäljellä olevaa näönkäyttöä. Koskettelukirja sai alkunsa Celia Näkövammaisten kirjaston järjestämässä koskettelukirja-työpajassa. Myös ääniliite on valmistettu Celian äänistudiossa.

Celian lastenosaston kolme työntekijää antoi produktiosta yhteispalautteen. Myös kolme näkövammaista lasta äiteineen antoi palautetta kirjasta. Palaute oli suurimmaksi osaksi positiivista. Erityisesti Celian työntekijät olivat tyytyväisiä produktioon ja toivoivat yhteistyötä myös tulevaisuudessa. Koskettelukirjan tarina synnytti hedelmällistä keskustelua kirjan lukeneiden lasten yksinäisyyden ja ystävyyden kokemuksista. Palaute sisälsi myös hyviä kehitysehdotuksia. Valmis koskettelukirja liitteineen on lahjoitettu Celiaan, joka toimi alusta alkaen opinnäytetyön työelämän yhteistyötahona.

Asiasanat: näkövammaisuus, koskettelukirjat, aistit, erilaisuus, yksinäisyys, ystävyys

ABSTRACT

Vaalas Taru.

Wilma and Eeli. A Tactile Book for Children with Visual Impairment.

106 p., 6 appendices. Language: Finnish. Helsinki, Spring 2010.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services.
Degree: Bachelor of Social Services.

The purpose of this production was to create a tactile picture book for children with visual impairment who are about to start their primary school. The book is supposed to be read together with an adult. The tactile book makes the child's sense of hearing and sense of touch more receptive and develops sight of children with partial vision. It also enhances fine motor skills. The tactile book is a good start for examining relief pictures and reading Braille, as it contains Braille print.

The story of the tactile book is about loneliness, diversity and friendship. The aim of the story is to help the children deal with these subjects together with an adult. By dealing with these subjects through the story and through personal experiences a child can improve his or her self-esteem and self-portrait. The tactile book also includes a separate recording and a leaflet. The aim of the separate recording is to develop the child's auditory sense and to make the reading experience even more comprehensive. The leaflet includes some specific hints about how to use the tactile book, and it also encourages the adult to discuss the subjects of the story together with the child.

The tactile book was made of different kind of materials such as fabric, iron line and wood. Colorful fabrics and strong contrasts chosen in the book are essential for children with partial vision. The beginning of this tactile book was made in the workshop organized by a state-owned Celia Library for people with visual impairment. Separate recording was also made in the studio of Celia.

The feedback was given by three employees of the Celia. Three children with visual impairment and their parents also gave feedback of the production. The feedback was mostly positive. Especially the employees of Celia were satisfied and hoped for co-operation in the future. The story of the tactile book inspired productive conversation about loneliness and diversity with the children who were interviewed regarding the tactile book. Good development proposals were also given. The completed tactile book was given to Celia.

Keywords: a visual impairment, a tactile book, sensory functions, diversity, friendship, loneliness

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	7
2 TARINAN ALKULÄHTEILLÄ	9
2.1 Sattumasta opinnäytetyöksi	9
2.2 Opinnäytetyön tavoitteet	10
3 KOSKETTELUKIRJAN KOHDERYHMÄ JA YHTEISTYÖTAHO.....	12
3.1 Yhteistyön alkaminen Celia Näkövammaisten kirjaston kanssa.....	12
3.1.1 Celia Näkövammaisten kirjasto	12
3.2 Kohderyhmä	13
3.2.1 Näkövammaisen lapsi	14
3.2.2. Kohti opintietä – koulunsa aloittavien lasten haasteet ja tarpeet.....	16
3.3 Koskettelukirja-työpaja	17
4 WILMA JA EELI -tarinan sanoma ja teoreettiset lähtökohdat.....	19
4.1 Tarinan ja infolehtisen taustat ja tavoitteet.....	19
4.2 Satujen ja kertomusten merkitys lapselle	20
4.3 Itsetunnon ja minäkuvan rakentuminen	24
4.4 Yksinäisyyden kokeminen	28
4.5 Erilaisuus, asenteet ja ennakkoluulot	30
4.6 Ystävyyden merkitys	34
5 KUVAT ELÄVIKSI – kuvien ja ääniliitteen synty sekä teoreettiset lähtökohdat.....	39
5.1 Koskettelukirjan kuvien ja ääniliitteen tavoitteet	39
5.2 Kuvien materiaaleja ja hahmoja kokoamaan.....	39
5.3 Virikkeitä joka aistille	40
5.3.1 Kirkkaita värejä ja vahvoja kontrasteja	41
5.3.2 Miltä puro tuntuu?	43
5.3.3 Ääniliite ja kuvien rapinat	45
5.4 Nappeja ja liikkuvia osia hienomotoriikan kehittäjinä.....	47
5.5 Käsitteet konkreettisiksi	48
5.6 Pistekirjoitus	49

6 ”SUDENKORENTO ON IHANIN!” – produktion saama palaute	51
6.1 Esiarviointi	51
6.2 Palautekyselyn toteutus	52
6.3 Lasten ja vanhempien palaute	53
6.3.1 Annan palaute	54
6.3.2 Annan äidin palaute	57
6.3.3 Kaisan palaute.....	58
6.3.4 Kaisan äidin palaute.....	61
6.3.5 Timon palaute	63
6.3.6 Timon äidin palaute	64
6.4 Celian palaute	65
6.5 Palautteen yhteenveto.....	67
6.6 Oma arvio	69
7 TARINAN LOPPU VAI ALKU? – johtopäätökset opinnäytetyöprosessista	72
7.1 Eettisyys ja luotettavuus	72
7.2 Pohdinta.....	73
7.3 Loppusanat	77
LÄHTEET.....	80
LIITTEET	84
LIITE 1: Kirje vanhemmille	
LIITE 2: Haastattelurunko lapsille	
LIITE 3: Kysymyslomake vanhemmille	
LIITE 4: Kysymyslomake Celian työntekijöille	
LIITE 5: Valokuvia koskettelukirjasta. Kuvat: Henriikka Salonen	
LIITE 6: Infolehtinen	

1 JOHDANTO

Uskon elämässä jonkinlaiseen kohtaloon. Joku sanoo sitä johdatukseksi, toinen sattumaksi ja kolmas Jumalaksi. Joka tapauksessa monta pientä sattumusta johdattivat minut tämän opinnäytetyön äärelle. Keväällä 2009 minulle oli vielä täysin epäselvää, mistä opinnäytetyöni tekisin. Ainoa suuntamerkkini oli mieltymykseni lasten parissa tehtävään työhön ja erilaisiin luoviin menetelmiin. Loppukeväästä koulun sähköpostiin ilmestyi kuitenkin viesti, johon päätin tarttua: näkövammaisten lasten Oo mun kaa! -kerhoon etsittiin vapaaehtoisia kerho-ohjaajia. Uusien kokemusten ja haasteiden lisäksi haaveilin kerho-ohjaamisen poikivan opinnäytetyöaiheen. Niinpä lokakuussa 2009 sain uusien sattumusten kautta kuulla Oo mun kaa! -kerhojen koordinaattorilta Celia Näkövammaisten kirjastossa pidettävästä koskettelukirja-työpajasta. Sekä Celia että koskettelukirjat olivat minulle aiemmin tuntemattomia, mutta nähtyäni elämäni ensimmäisen koskettelukirjan tiesin, että olin löytänyt juuri minulle sopivan opinnäytetyöaiheen.

Mikä koskettelukirja sitten on? Koskettelukirja on näkövammaisen lapsen kuvakirja, jossa kirjan kuvat ovat käsin tunnusteltavia ja erilaisista materiaaleista valmistettuja. Kuvien tunnistettavuus liittyy siis materiaalin tuntuun, kuvan muotoon ja vastaavuuteen esitettävän asian kanssa. Koskettelukirjat ovat usein suuritöisiä uniikkikappaleita. Elämysten lisäksi koskettelukirjoilla on myös muita ulottuvuuksia. Ne harjoittavat näkövammaisen lapsen aistien käyttöä, hienomotorisia taitoja ja kielen kehitystä. Voutilaisen (2002, 130) mukaan koskettelukirjat ovat tuoneet näkövammaisten lasten ulottuville sen rikkaan kuvakirjojen maailman, joka on ollut näkevien lasten ulottuville jo niin kauan kuin muistamme.

Koskettelukirjoja voi lainata Celia Näkövammaisten kirjastosta. Celiassa on lainattavissa noin 600 koskettelukirjaa. Lähes kaikki koskettelukirjat ovat kuitenkin jatkuvasti lainassa, ja yhdellä lapsella voi olla samanaikaisesti vain 1–2 kirjaa lainassa. (Celia 2010.) Koska koskettelukirjat valmistetaan lähes aina käsityönä, niiden tekeminen vie huomattavasti enemmän aikaa kuin painettujen kuvakirjojen. Oma

innostukseni koskettelukirjoihin sai sysäyksen juuri Celian järjestämässä koskettelukirja-työpajassa.

Opinnäytetyönäni olen tehnyt näkövammaiselle lapselle koskettelukirjan, jonka liitteinä on infolehtinen ja ääniliite. Valmistamani koskettelukirjan kuvien tavoitteina on tukea näkövammaisen lapsen jäljellä olevaa näön käyttöä, tunto- ja kuuloaistia sekä eri aistien yhteiskäyttöä. Lisäksi kuvissa on erilaisia hienomotoriikkaa kehittäviä osia. Koskettelukirjaan liittyvä ääniliite tukee lapsen auditiivisen informaation käsittelykykyä ja tekee lukukokemuksesta kokonaisvaltaisemman elämyksen. Koskettelukirjan tarina tuo esiin yksinäisyyden, erilaisuuden kokemisen ja ystävyuden teemoja. Käsittelemällä näitä teemoja tarinan ja omien kokemustensa kautta yhdessä aikuisen kanssa lapsi voi vahvistaa itsetuntoaan ja minäkuvaansa. Infolehtinen esittelee kuvien yksityiskohtia ja kannustaa aikuista käsittelemään kirjasta nousseita aiheita yhdessä lapsen kanssa. Celia näkövammaisten kirjasto toimi alusta alkaen opinnäytetyön yhteistyötahona ja oli huomattavana apuna produktin valmistamisen eri vaiheissa.

Kirja on suunnattu koulunsa aloittavalle näkövammaiselle lapselle, jolloin vuorovaikutussuhteet luokkatovereiden kanssa saavat tärkeän roolin. Koulun aloittaminen on myös monella tapaa käännekohta lapsen elämässä: koulussa lapsi voi kokea itsensä hyväksytyksi uusien ystävyysuhteiden myötä tai päinvastastaisessa tapauksessa kokea erilaisuutta suhteessa toisiin lapsiin. Ensimmäiset kouluvuodet ja sen luomat ystävyysuhteet sekä onnistumisen kokemukset ovat merkittäviä näkövammaisen lapsen itsetunnon kehitykselle. Koskettelukirja on myös hyvä aloitus pistekirjoituksen ja vaativampien kokevien hallitsemiseen ja sen kuvat tukevat käsitteiden muodostamista antaen konkreettisia kokemuksia.

Opinnäytetyön raportti on eräänlainen tarina koskettelukirjan, ääniliitteen ja infolehtisen valmistamisen prosessista. Tämä tarina kuvaa vuorovaikutuksessa teorian kanssa niitä valintoja ja vaiheita, joita kävin läpi prosessin aikana. Tarinan tavoitteena on innostaa lukijaansa käyttämään luovia menetelmiä ammatillisuutensa tukena ja herättää ajatuksia satujen merkityksestä, erilaisuuden kokemisesta, yksinäisyydestä ja ystävydestä. Tämä tarina innostaa toivottavasti myös lukijansa tutustumaan koskettelukirjojen kiehtovaan maailmaan.

2 TARINAN ALKULÄHTEILLÄ

2.1 Sattumasta opinnäytetyöksi

Keväällä 2009 löysin koulun sähköpostista viestin, jossa kyseltiin vapaaehtoisia kerho-ohjaajia näkövammaisten 8–13-vuotiaiden lasten kerhoon. Vaikka minulle oli kertynyt jo paljon kokemusta lasten kanssa työskentelystä, näkövammaisuus oli täysin uusi ulottuvuus. Päätin ottaa haasteen vastaan, ja syksyllä 2009 aloitin Näkövammaiset lapset Ry:n koordinoiman Oo mun kaa! -kerhon ohjaamisen. Kerhon tuoman tiedon ja mielenkiinnon myötä päätin kohdistaa myös opinnäytetyöni näkövammaisille lapsille.

Syyskuussa 2009 Näkövammaiset lapset ry:n aluekoordinaattori Anne Latva-Nikkola kertoi minulle Celia Näkövammaisten kirjastossa pidettävästä Koskettelukirjatyöpajasta. Sekä Celia että koskettelukirjat olivat minulle aiemmin tuntemattomia, mutta Annen esiteltyä heille lahjoitettuja koskettelukirjoja olin jo täysin lumoutunut ja tiesin löytäneeni juuri minulle sopivan opinnäytetyöaiheen. Vapaa-ajallani teen paljon erilaisia käsitöitä ja uusien materiaalien ja tekniikoiden löytäminen ja kokeileminen on lähes intohimoni. Kuvallisen ilmaisun ja käden taitojen käyttäminen sosiaalialan työssä on minua innostava aihe. Myös taiteen, kuvien ja kuvakirjojen tuominen kaikkien ulottuville on mielestäni tärkeää. Matkalla Näkövammaiset ry:n toimistolta kotiin mielessäni pyöri jo monia kuvia ja ideoita tulevasta kirjasta.

Hyvä opinnäytetyöaihe on yleensä sellainen, joka nousee koulutusohjelman opinnoista ja syventää tietoja ja taitoja jostain itseä kiinnostavasta aiheesta (Vilkkä & Airaksinen 2003 16). Erityisen tärkeää aihetta valittaessa on, että se motivoi tekijäänsä. Sen vuoksi aiheanalyysissä olisi hyvä ensimmäisenä pohtia, mitkä aiheet itseään erityisesti kiinnostavat. Opinnäytetyön tavoite on myös, että sillä pystyy osoittamaan parhaimmat osaamisalueensa jollakin oman alan osa-alueella. Tämän lisäksi pitää kuitenkin muistaa, mistä koulutusohjelmasta on valmistumassa. (Vilkkä & Airaksinen 2003 23–24.)

Koen, että omat vahvuuteni sosiaalialalla ovat luovuus, innovatiivisuus ja käsityömen-

telmien käyttö. Koskettelukirjan avulla pystyn tuomaan esille juuri näitä osaamisalueita. Koska kyseessä ei kuitenkaan ole artenomien opinnäytetyö, tarinan teeman ja infolehtisen avulla tuon esille juuri oman koulutusohjelmani osa-alueita. Sosionomien osaamisalueeseen kuuluu erilaisten vähemmistöryhmien ainutlaatuisuuden ymmärtäminen ja tukeminen. Koskettelukirjan tarinassa käsitellään hienotunteisesti tärkeitä teemoja, mikä tavoitteena on vahvistaa näkövammaisen lapsen itsetuntoa ja minäkuvaa. Infolehtisen kysymysehdotukset ja toiminnalliset ohjeet kannustavat käsittelemään näitä teemoja. Tarinan teemojen (erilaisuuden kokeminen, yksinäisyys ja ystävyys) ymmärtäminen on tärkeä osa sosionomien ammatillisuutta.

2.2 Opinnäytetyön tavoitteet

Tämä opinnäytetyö on toiminnallinen opinnäytetyö eli produktio, jonka tuloksena on konkreettinen tuotos eli produkti. Valmis tuotos on suunnattu koulunsa aloittaville näkövammaisille lapsille ja se tulee olemaan lainattavissa Celia Näkövammaisten kirjastosta, joka toimii opinnäytetyön yhteistyötahona.

Produktion tavoitteena on valmistaa koskettelukirja, jonka kuvat innoittavat näkövammaista lasta käyttämään tunto- ja kuuloaistejaan sekä harjoittamaan eri aistien yhteiskäyttöä ja hienomotorista kehitystä. Kuviin valitut kirkkaat värit ja vahvat värikontrastit kannustavat heikkonäköistä lasta käyttämään jäljellä olevaa näkökykyään. Koskettelukirja on myös hyvä aloitus pistekirjoituksen ja vaativampien kohokuvien hallitsemiseen. Kuvien antamat konkreettiset kokemukset tukevat näkövammaisen lapsen käsitteiden muodostusta. Koskettelukirjan ääniliitteen tavoite on lisätä auditiivista informaatiota ja tehdä lukukokemuksesta kokonaisvaltainen elämys.

Koskettelukirjan tarinan tavoitteena on herättää ajatuksia yksinäisyydestä, ystävydestä ja erilaisuuden kokemisesta. Tavoitteena on auttaa lasta käsittelemään yhdessä aikuisen kanssa näitä teemoja tarinan sekä omien kokemustensa kautta. Tavoitteena on näin vahvistaa lapsen itsetuntoa ja minäkuvaa. Koskettelukirjan liitteenä on myös infolehtinen, joka esittelee kuvien yksityiskohtia ja kannustaa aikuista käsittelemään tarinasta nousseita teemoja yhdessä lapsen kanssa.

Valmis produkti lahjoitetaan Celiaan, josta se on lainattavissa kaikille Celian asiakkaille. Celian kautta koskettelukirja tavoittaa mahdollisimman monen näkövammaisen lapsen. Vaikka kirja on varsinaisesti suunnattu koulunsa aloittaville näkövammaisille lapsille, sitä voi lainata kuka tahansa Celian asiakas. Yksityishenkilöiden lisäksi esimerkiksi päiväkodit ja koulut toimivat Celian asiakkaina. Produktin tavoitteena on vastata yhteistyötahon tarpeisiin. Opinnäytetyönä valmistettavalle koskettelukirjalle tulee siis olla tarvetta Celiassa. Kirja tulee myös valmistaa siten, että se kestää vuosienkin kulutuksen ja on helposti puhdistettavissa ja korjattavissa.

Opinnäytetyön raportin tavoitteena on kuvailla opinnäytetyöprosessia ja sen teoreettisia lähtökohtia. Raportin tavoitteena on myös perustella koskettelukirjan tarinan ja kuvien valmistamisessa tehtyjä valintoja. Teorian avulla opinnäytetyö perustelee kirjan tarinan ja kuvien merkitystä näkövammaiselle lapselle. Produktiosta saatu palaute on tärkeä osa opinnäytetyötä.

Opinnäytetyön tavoitteena on vahvistaa omia valmiuksiani toimia sosionomina ja luoda työelämän kontakteja. Opinnäytetyössä tuon myös esille omia vahvuuksiani sosionomina. Tärkeimpänä tavoitteena on kuitenkin luoda tuotos, josta on hyötyä ja iloa näkövammaiselle lapselle. Tavoitteena on valmistaa produkti, jonka tarina jatkuu opinnäytetyöprosessin jälkeenkin ja innostaa luomaan uusia tarinoita.

3 KOSKETTELUKIRJAN KOHDERYHMÄ JA YHTEISTYÖTAHO

3.1 Yhteistyön alkaminen Celia Näkövammaisten kirjaston kanssa

Työelämän yhteistyötahonani on toiminut Celia Näkövammaisten kirjasto ja työelämänohjaajanani Celian lastenosaston kirjastonhoitaja Irmeli Holstein, joka kiertää ympäri maailmaa koskettelukirjojen innoittamana. Lokakuussa 2009 otin sähköpostitse yhteyttä Celiaan. Samalla kun ilmoittauin Koskettelukirja-työpajaan, kyselin heidän mielenkiintoaan yhteistyöhön. Vastaanotto oli todella lämmin ja sovimme yhteistyöstä sähköpostitse. Opinnäytetyöprosessin aikana olen ollut paljon yhteydessä Holsteinin kanssa ja lisäksi saanut apua koskettelukirjaan liittyvissä asioissa myös muulta Celian henkilökunnalta.

Toiminnallisella opinnäytetyöllä on tärkeää olla toimeksiantaja. Toimeksiannetun opinnäytetyön avulla voi herättää työelämän kiinnostusta, luoda suhteita, päästä kehittämään omia taitoja työelämän kehittämisessä sekä harjoittaa omaa innovatiivisuutta. Työelämän yhteistyö tukee myös ammatillista kasvua. (Vilkkä & Airaksinen 2003 16–17.)

3.1.1 Celia Näkövammaisten kirjasto

Celia on saanut alkunsa jo vuonna 1890 senaattorintyttären Cely (Celia) Mechelin innoittamana. Hän perusti ystävättäriensä kanssa Kirjoja sokeille -yhdistyksen, jonka pääasiallisena tehtävänä oli jäljentää käsin Brailleen pistekirjoitusjärjestelmään perustuvia kirjoja. Valtion omistamana Celia on ollut vuodesta 1978. (Celia 2010.)

Tänä päivänä Celia tuottaa ja tarjoaa kirjoja saavutettavassa muodossa niille, jotka eivät vammansa tai sairautensa vuoksi pysty lukemaan tavallisia painettuja kirjoja. Celia sijaitsee aivan Itäkeskuksen läheisyydessä, näkövammaisten palvelu- ja toimintakeskus Iiriksessä. Celiällä on noin 15 000 asiakasta ja vuonna 2009 sieltä tehtiin noin miljoona lainaa. Kirjoja voi lainata vain Celian asiakkaiksi liittyneet tai heidän yhteyshenkilönsä.

Kirjaston asiakkailta voi olla muun muassa näkövamma, luki- tai oppimisvaikeuksia, kehitysvamma tai he voivat sairastaa lihastautia. (Celia 2010.)

Celia tuottaa 30 prosenttia saavutettavassa muodossa olevasta kauno- ja tiedekirjallisuudesta, jota Suomessa julkaistaan vuosittain. Sen lisäksi Celia valmistaa ja myy tai lainaa saavutettavassa muodossa olevia oppikirjoja eri koulutusasteille. Valikoimasta löytyykin suurin osa peruskoulun oppikirjoista sekä runsaasti lukion kurssikirjoja. Celian tavoitteena on lisätä näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten tasa-arvoa kirjallisen sivistyksen saajana sekä toimia alansa asiantuntijana. (Celia 2010.)

Celian kokoelmassa on noin 25 000 lainattavaa suomenkielistä äänikirjaa, joiden joukossa on romaaneja, runoja, kuunnelmia, elämäkertoja, tietokirjallisuutta sekä lasten ja nuorten kirjallisuutta. Myös ruotsinkielisiä ja vieraskielisiä, kuten englannin-, saksan-, ranskan- ja venäjänkielisiä äänikirjoja on lainattavissa. Koululaisten ja opiskelijoiden äänioppikirjoja on tarjolla noin 900. Kirjat lainataan cd-rom-levyinä, mutta kuunteleminen suoraan verkon kautta on myös mahdollista. Jopa neljäsosa kaikesta Suomeen tuotetusta kauno- ja tietokirjallisuudesta tuotetaan äänikirjoiksi. Vuonna 2008 Celia tuotti itse ja hankki noin 1200 uutta äänikirjaa. Äänikirjat ovat ylivoimaisesti suosituimpia lainattavia Celiassa. (Celia 2010.)

Ensimmäiset koskettelukirjat tulivat Celiaan 1984 ja tällä hetkellä niitä on noin 600 kappaletta. Yhdellä lapsella voi samanaikaisesti olla 1–2 kirjaa lainassa. Laina-aika on yhden kuukauden. Celian koskettelukirjat ovat yleensä suuritöisiä uniikkikappaleita. Joidenkin kirjojen mukana on erillinen tekstiliite tai ääniliite. (Celia 2010.)

3.2 Kohderyhmä

Koskettelukirja liitteineen on suunnattu koulunsa aloittaville näkövammaisille lapsille. Mielestäni produktio palvelee parhaiten juuri tätä kohderyhmää. Vilkan ja Airaksisen (2003, 38) mukaan opinnäytetyönä valmistettu tuote tulee aina olla suunnattu tietylle kohderyhmälle. Kohderyhmän määrittelemisessä käytettyjä ominaisuuksia ovat esimerkiksi sosioekonominen asema, ikä ja koulutus. Kohderyhmän täsmällinen määrittely on

tärkeää, sillä tuotteen sisältö määräytyy sen mukaan, mille ryhmälle se on suunniteltu. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 38–40.)

3.2.1 Näkövammaisen lapsi

Näkövammaisia henkilöitä on Suomessa noin 80 000, eli noin 1,5 prosenttia väestöstä. Heistä noin 2–8 prosenttia on lapsia ja nuoria. Arvion mukaan Suomessa syntyy vuosittain 70–100 näkövammaista lasta. Valtaosa näkövammaisina syntyvistä lapsista on monivammaisia, minkä vuoksi näkövammaa ei usein heti havaita. Rekisteröidyistä näkövammaisista henkilöistä 5,2 prosentilla on liikuntavamma, 4,8 prosentilla kuulovamma, 4,1 prosentilla kehitysvamma ja 2,1 prosentilla CP-vamma. (Näkövammarekisteri 2008.) Raportissani käsittelem kuitenkkin ainoastaan näkövammaisuuden huomioimista koskettelukirjan rakentamisessa.

Vammaisuuden ja näkövammaisuuden määrittelyminen riippuu yhteiskunnan arvomaailmasta ja sen jäsenilleen asettamista vaatimuksista. Näkövammaisuuden raja riippuu siis siitä, minkälaista näkökykyä yhteiskunnassa vaaditaan. Näkövammaisena pidetään henkilöä, jonka näkökyvyn alentumisesta on huomattavaa haittaa jokapäiväisissä toiminnoissa. Näkövammana ei pidetä sellaista näön heikentymisestä syntyvää haittaa, joka on korjattavissa silmälaseilla tai piilolinsseillä. (Näkövammarekisteri 2008.)

WHO:n luokituksen mukaan heikkonäköisenä pidetään henkilöä, jonka paremman silmän näöntarkkuus on lasikorjauksen jälkeen alle 0,3 tai jonka näkö on hämäräsokeuden, häikäistymisen, värinäön puuttumisen, heikon kontrastien erotuskyvyn tai muun vastaavan syyn takia heikentynyt vastaavassa määrin. Sokeana taas pidetään henkilöä, jonka paremman silmän näöntarkkuus on lasikorjauksen jälkeen alle 0,05 tai jonka näkökentän halkaisija on alle 20 astetta. (Näkövammarekisteri 2008.) Suurin osa näkövammaisista henkilöistä, jopa sokeiksi luokitelluista, näkee kuitenkin jonkin verran. Täysin sokeita näkövammaisista henkilöistä on vain noin viisi prosenttia. (Hännikäinen & Österlund 2002, 158.)

On arvioitu, että jopa 80 prosenttia saamastamme informaatiosta tulee näön välityksellä. Näkö on siis yksi tärkeimmistä aisteistamme. Maailmamme on muuttunut yhä visuaali-

semmäksi, jonka myötä näöstä on tullut yhä tärkeämpi. Väitetään, että ihmisten välisistä viesteistä jopa 55 prosenttia on luettavissa eleistä ja ilmeistä, 38 prosenttia äänensävyistä ja vain 7 prosenttia välittyy sanojen kautta. (Hännikäinen & Österlund 2002, 159.) Arkipäivän elämässä näön heikkeneminen tai sen puute vaikeuttavat merkittävimmin liikkumista, sosiaalisten suhteiden ylläpitoa ja tiedonsaamista (Keto 1999, 19). Vamman aiheuttamaan haittaan vaikuttavat kuitenkin monet tekijät kuten vammautumisikä, vamman kesto eli kuinka kauan henkilö on ollut näkövammaisen, sopeutumiskyky ja henkilön uusien asioiden omaksumiskyky (Näkövammarekisteri 2008). Näkö säätelee pitkälti motorista toimintaamme ja sosiaalista käyttäytymistämme. Ihmiset, joilla on näössään puutteita, joutuvat luottamaan muihin aisteihin informaation hankinnassa. (Poussu-Olli 1999, 61.)

Näkövammaisten lasten opetuksessa ja kuntoutuksessa tulee keskittyä erityisesti jäljellä olevan näönkäytön ja näköä korvaavien perusvalmiuksien ja -taitojen tukemiseen sekä eri tiedonhankintatapojen vahvistamiseen. Muun muassa itsenäisen tiedonhankinnan ongelmallisuus ja hitaus, kielen ja käsitteiden konkretisoinnin ja visuaalisen mallioppimisen korvaamisen tarve, tilan ja avaruudellisen hahmotuksen ongelmat, kommunikointi- ja vuorovaikutustaidot sekä katsekontaktin vajavuus ja puute vaikuttavat näkövammaisen oppilaan tiedonhankintaan. Oppijan itsetunnon, sosiaalisten taitojen, aistien, orientoitumiskyvyn ja itseilmaisun kehittyminen ovat lähtökohtina näkövammaisen lapsen kuntoutuksessa ja opetuksessa. Opetuksen ja kuntoutuksen kannalta olennaisia harjoiteltavia taitoja ovat esimerkiksi eri aistien itsenäinen ja yhteiskäyttö, hienomotoriset taidot, kuten sormien tunnon herkistäminen ja käsien monipuolinen käyttö, esineiden ja niiden kautta kohokuvamateriaalin tutkiminen, pistekirjoituksen ja -lukemisen harjoittaminen, jäljellä olevan näön maksimaalinen käyttö sekä sosiaalisten taitojen tukeminen. Näkövammaisten lasten opetuksen menetelmänä käytetään muun muassa moniaistisuutta ja konkreettisuutta. Moniaistisuudella tarkoitetaan tiedon hankintaa eri aistien avulla ja useamman eri aistitiedon yhdistämistä. Konkreettisuus taas perustuu kaiken oppimiselle omin käsin ja itse kokien. (Hännikäinen & Österlund 2002, 160.)

3.2.2. Kohti opintietä – koulunsa aloittavien lasten haasteet ja tarpeet

Koulun aloittaminen on iso askel jokaiselle lapselle. Tällöin lapselta odotetaan jo itsenäisyyttä ja selviytymiskykyä. (Pulkkinen 2002, 106.) Koulun aloittaminen on myös vaihe, jossa lapsen sosiaalinen oppimisympäristö muuttuu ja uusien vuorovaikutussuhteiden muodostuminen alkaa (Ikonen & Virtanen 2007, 276). Pulkkisen (2002) mukaan koulun aloittaminen voi mitä merkittävimmin kartuttaa lapsen sosiaalisia suhteita. Parhaimmillaan koulu tukee lapsen omien voimavarojen kehitystä. Voimavarojen tukemisen lisäksi koulu voi toimia sosiaalisten suhteiden ehtymistä vastaan niiden lasten elämässä, joiden sosiaaliset suhteet ovat vähäisiä. (Pulkkinen 2002, 210.) Ystävyyssuhteiden merkitys korostuu lapsen aloittaessa koulun, jolloin hän suuntautuu entistä vahvemmin ikätovereihin. Jokainen lapsi tarvitsee yhteisön, jossa hänen panoksensa on tärkeä ja jossa hän voi luoda ystävyysuhteita. Vuorovaikutuksessa toisiinsa lapsiin hän oppii ymmärtämään ja hallitsemaan omia sekä ymmärtämään toisten lasten tunteita. 7–8-vuotiaana lapsella kehittyy tietoisuus siitä, että myös toisilla lapsilla on oma sosiaalinen näkökulmansa, joka voi olla samanlainen tai erilainen kuin hänen. (Pulkkinen 2002, 112 – 113.) Ikonen (1997, 60) mukaan koulussa lapsi tarvitsee kehittyneitä sosiaalisen käyttäytymisen taitoja. Sosiaalisten taitojen heikkous voi uhata sosiaalista kehittymistä, joka voi taas aiheuttaa luokkatoverien hyljeksimistä. Lapsen itsekunnioitus syntyy onnistumisesta ja muiden hyväksynnästä. Luokkatoverien hyljeksintä voi taas aiheuttaa huonommuuden tunnetta. (Pulkkinen 2002, 112–114.) Ikätoverien hyväksyminen on avain itsensä hyväksymiselle (Ikonen 1997, 60).

Eri kykyjen kehittyminen on tärkeää koulunsa aloittavalle lapselle. Lapsen valmiuksilla on suuri merkitys hänen nykyisen ja tulevan identiteettinsä, minäkäsityksensä ja itsetuntonsa kehitykselle. Valmiuksilla on merkitystä hänen suhteisiinsa toisiin lapsiin. Juuri tässä kehitysvaiheessa lapsi joutuu testiin, kelpaako hän muille ja itselleen. Tätä lapsi arvioi vertailemalla itseään toisiin samanikäisiin lapsiin. Jatkuvan aliarvionnin ja vähäisen tunnustuksen seurauksena on yleensä puuttellinen itseluottamus, joka voi johtaa haluttomuuden ja passiivisuuden lisääntymiseen uteliaisuuden ja toimeliaisuuden sijaan. Jatkuva epäonnistuminen ja sulkeminen toveripiiristä haavoittavat lapsen identiteettiä syvästi juuri tällä kehityskaudella. Tällöin lapsi tarvitsee luotettavan aikuisen tukea, mikä ei kuitenkaan korvaa toveripiiriin kuulumisen arvoa. (Rödström 1992, 74–75.)

Koulukiusaaminen on yleistä ala-asteikäisten lasten keskuudessa, jolloin lapsi joutuu puolustautumaan oman persoonan tai ryhmän hyökkäyksiä kohtaan (Rödström 1992, 75). Kiusaamiseen liittyy yleensä erilaisuuden kohtaamista. Kiusaaja käyttää usein hyväksien ulkoisia piirteitä, vaikka todellisuudessa ulkonäön poikkeavuus ei ole kiusaamisen varsinainen syy, vaan syynä voi olla esimerkiksi kateus. 6–11-vuotiaiden lasten kiusaamisessa tyypillistä on kiusatun nolaaminen. (Ikonen & Viinikainen 1997, 44–45.) Jyväskylän täydennyskoulutuskeskuksen toteuttaman Suvaitsevaisuus-projektin mukaan juuri vammaiset ja ulkomaalaistaustaiset lapset joutuvat tavallista useammin kiusaamisen kohteeksi (Ikonen & Viinikainen 1997, 42–43).

Alle kouluikäisten lasten ennakkoluuloisuus on erilaista kuin 7–12-vuotiaiden. Alle kouluikäiset lapset ajattelevat vielä toisten näkevän maailman samanlaisena kuin he. Kouluikään tullessa lapsesta tulee kuitenkin selvästi ryhmäkeskeisempi, jolloin omaksi ryhmäksi muodostuu yleensä oma luokka. Lapset ovat usein hyvin myönteisiä omaa luokkaansa kohtaan, minkä vuoksi koko luokan asenteiden kehittäminen ennakkoluulottomampaan suuntaan on erittäin tärkeää. (Wahlström 1996, 74.)

Ennalta ei voida tietää, mikä saattaa aiheuttaa koulussa ongelmia. Pohjimmiltaan kyse on siitä, miten koulu pystyy vastaamaan oppilaitten keskuudessa aina ilmenevään erilaisuuteen. (Fischbein & Österberg 2009, 38.) Jos koulussa ei oteta huomioon lasten erilaisia edellytyksiä vaan oletetaan samanlaisia valmiuksia, lapsiryhmästä voi syntyä hierarkkinen ryhmä, mikä saattaa pahimmassa tapauksessa rikkoa alussa samanvertaiset toverisuhteet (Rödström 1992, 90).

3.3 Koskettelukirja-työpaja

Koskettelukirja-työpaja järjestettiin Celian tiloissa kahtena kertana, 19.11.2009 ja 3.12.2009 kello 18 ja 20 välillä. Irmeli Holsteinin lisäksi työpajassa oli ohjaajina kolme kirjaston lastenosaston työntekijää. Työpaja oli ensisijaisesti tarkoitettu näkövammaisten lasten vanhemmille. Osallistujissa oli kuitenkin enemmän näkövammaisuudesta työnsä tai opiskelunsa puolesta kiinnostuneita. Ensimmäisellä työpajakerralla saimme

tutustua erilaisiin koskettelukirjoihin, sekä kankaasta että kartongista valmistettuihin. Meille kerrottiin väri- ja pintakontrastien merkityksestä, kirjan turvallisuudesta, ääniefektien luomisesta ja kuvien selkeyden merkityksestä.

Ensimmäisellä työpajakerralla esittelin kertomukseni rungon Holsteinille ja pyysin siitä hänen mielipidettään. Holsteinin mielestä tarinalle oli tarvetta Celiassa. Lisäksi hän mainitsi, ettei heidän kirjoistaan löytynyt erilaisuutta käsittelevää tarinaa eikä kirjoissa myöskään ole aiemmin esiintynyt tummaihoista henkilöä. Sain myös kommentteja etsimistäni materiaaleista ja niiden soveltuvuudesta käyttötarkoitukseensa. Ensimmäisen työpajakerta meni niin nopeasti, että varsinaisen koskettelukirjan tekoa ehdin aloittaa vain yhden puun lehden leikkaamisen verran.

Toisella kerralla jatkoimme jo aloitettujen koskettelukirjojen tekoa. Ensimmäisen kerran innoittamana olin saanut tehtyä kirjaani jo hieman eteenpäin. Toisen kerran vietin lähinnä kirjaston ompelukoneen ääressä, jonka avulla osa kirjastonkin koskettelukirjoista valmistuu ja korjaantuu. Sain positiivista palautetta pojan hahmosta, jota olin jo kotona aloittanut. Työpajakerta kului taas todella nopeasti. Lopussa sovimme Holsteinin kanssa olevamme yhteydessä koskettelukirjan edetessä pidemmälle.

Työpajasta sain paljon informaatiota ja konkreettista tietoa koskettelukirjan valmistamisesta. Valmiiden koskettelukirjojen selaaminen innoitti oman kirjan tekemiseen. Työpaja oli hyvä alkusysäys kirjan aloittamiselle ja sieltä sain arvokasta tietoa materiaalivalinnoista. Positiivisen palautteen saaminen valoi uskoa omiin kykyihin. Koskettelukirjan valmistuminen kahden päivän kaksituntisilla työpajakerroilla olisi kuitenkin täysin utopistinen kuvitelma. Yhteensä nelituntisessa työpajassa voi lähinnä saada hyvän innokkeen sekä opastusta koskettelukirjan tekoon. Minulle työpaja oli mainio aloitus sekä koskettelukirjaan tekoon että yhteistyön sopimiseen.

4 WILMA JA EELI -tarinan sanoma ja teoreettiset lähtökohdat

4.1 Tarinan ja infolehtisen taustat ja tavoitteet

Koskettelukirjan tarina kertoo Wilmasta ja Eelistä (tarina on luettavissa Liitteestä 5). Wilman ja Eelin tarina on kertomus yksinäisyyden ja erilaisuuden kokemisesta sekä ystävydestä. Tarinasta rakensin lämminhenkisen kertomuksen, jonka avulla herättelen esiin tärkeitä teemoja. Alusta alkaen halusin, että tarinan näyttämönä on luonto. Luonto on ihmiselle välttämätön elementti, joka valitettavasti jää usein nykylapselle vieraaksi. Luonto on täynnä suuria sekä pieniä ihmeitä ja sillä on parantavaa voimaa mielen synkkyteen. Luonto myös tarjoaa aistielämyksiä eri tavoin vammautuneille henkilöille. Vaikka luonnon taikavoimaa ja eheyttävää puolta en ole ottanut tässä kappaleessa erikseen käsiteltäväksi, on sen toimiminen tarinan näyttämönä täysin tietoinen valinta.

Ennen Wilman ja Eelin tarinaa olin ehtinyt kehittää toisenlaisen tarinan, ”Martti-madon syyspäivän”. Halusin kuitenkin luoda tarinan, jonka avulla voisin tuoda tärkeitä teemoja esiin. Lisäksi kuulin jälkepäin, että Martti-mato-niminen hahmo on jo olemassa tunnetuissa Tomppa-kirjoissa. Toin kehittelemästäni Martti-madon syyspäivästä kuitenkin joitain ideoita Wilman ja Eelin tarinaan. Martti-madon tarinassa esiintyivät muun muassa kaarnalaiva, syksyinen metsä ja tietenkin mato. Koska Wilman ja Eelin näyttämönä toimii luonto, nämä teemat soveltuivat hyvin myös heidän tarinaansa.

Wilman ja Eelin tarinan päähenkilöinä on kaksi vähemmistöä edustavaa lasta. Näkövammaisen tyttö toisena päähenkilönä on luonteva, sillä koskettelukirja on suunnattu lähinnä näkövammaisille lapsille. Toiseksi päähenkilöksi valitsin pakolaispojan, sillä pakolaisuus ja maahanmuutto ovat jatkuvasti ajankohtaisia teemoja. Suvaitsevaisuutta eri kulttuureista tulleita lapsia ja ihmisiä kohtaan tulisi painottaa entistä enemmän. Vastuumme ja huolenpitoimme lähimmäisistä tulisi ulottua valtion ja kulttuurirajojen ulkopuolelle. Tarkoituksena oli myös, että tarinassa lapset kokevat erilaisuutta erilaisten syiden vuoksi. Tällä halusin korostaa sitä, että erilaisuuden kokeminen ei ole riippuvainen mistään tietystä ominaisuudesta.

Kirjan hahmot sekä tarina elivät prosessin aikana. Ennen koskettelukirjan ompelua olin hahmotellut tarinasta raakaversio, jonka mukaan suunnittelin, mikä kuva milläkin sivulla on. Tarina sai lopullisen muotonsa kuitenkin vasta, kun kaikki hahmot olivat ommeltuina. Myös päähenkilöt saivat nimensä vasta, kun näin minkä näköisiksi he muodostuivat. Näin Wilma ja Eeli saivat olla mukana kirjoittamassa omaa tarinaansa.

Tarinan tavoitteena on herättää yksinäisyyden, ystävyys ja erilaisuuden teemoja. Koskettelukirjan liitteenä olevan infolehtisen (LIITE 6) tavoitteena on antaa vinkkejä aikuiselle siitä, miten lähestyä näitä teemoja yhdessä lapsen kanssa. Teemojen käsitteleminen tarinan ja omakohtaisten kokemusten kautta vahvistaa lapsen itsetuntoa ja minäkuvaa. Tarinassa monet ajatukset ovat luettavissa rivien välistä. Tarina avautuu varmasti eri tavoin eri lukijoille, sillä jokainen meistä lukee satuja omista kokemuksistaan käsin. Koskettelukirjan liitteenä olevan infolehtisen yhtenä tarkoituksena on avata näitä teemoja lukijalle.

4.2 Satujen ja kertomusten merkitys lapselle

Wilman ja Eelin tarina on ennen kaikkea satu, jonka tarkoituksena on antaa näkövammaiselle lapselle elämyksiä ja keinoja käsitellä vaikeita asioita. Sadut ja kertomukset ovat aina olleet olennainen osa ihmisen elämää. Niiden avulla on kerrottu menneestä, nykyisestä ja tulevasta sekä toiveista, peloista ja todellisuudesta. Bettelheimin (1984, 32) mukaan lähes koko ihmiskunnan historian ajan lapsi on saanut älylliset virikkeensä melkein yksistään myyteistä, uskonnollisista kertomuksista ja saduista. Nämä toimivat myös merkittävänä lapsen sosiaalistumisen edistäjänä.

Jokainen satu on kuin taikapeili, joka heijastaa jotakin sisäisestä maailmastamme (Bettelheim 1984).

Bettelheimin (1984, 20) mukaan satu on ennen kaikkea taideteos, joka puhuttelee lasta eri tavoin eri elämän vaiheissa. Kuten taideteoksen, myös sen syvin merkitys on erilainen eri ihmisille. Oman kiinnostuksensa ja tarpeidensa mukaan lapsi saa sadusta irti eri aikoina erilaisia merkityksiä. (Bettelheim 1984, 20.)

Satujen avulla lapsi voi kokea fantasiaa elämässään ja luoda mielikuvia. Mielikuvitusta tarvitaan ihmissuhteisiin ja luovuuteen. Mielikuvien kautta lapsi voi saada toivoa tulevaisuuteen. (Kajamaa 1998, 125.) Pulkkinen (2002) mukaan mielikuvien rikkaus myös tukee positiivisesti lapsen tunne-elämän kehitystä. Juuri alaluokilla lapsi on vastaanottavainen mielikuvien muodostumiselle. Mielikuvamaailma jää kuitenkin heikoksi lapsilla, joille on luettu liian vähän satuja ja jotka ovat katsoneet paljon televisiota. Television kuvat ovat liian valmiita, kun taas kerronta ja vanhanajan satukuunnelmat johtavat omien kuvien muodostamiseen. Kuunnelmat virittävät mielikuvia erilaisten ääniefektien avulla. (Pulkkinen 2002, 111.)

Sadut voivat säilyttää sisällään paljon lapsen tunteita. Jos lapsi pystyy kuvittelemaan tai löytämään mielenkuvituksensa avulla ratkaisuja ongelmiin, hän pystyy paremmin hallitsemaan negatiivisia tunteitaan. Lapselle pyritään usein antamaan tieteellisesti oikeita ratkaisuja ongelmiin, mutta nämä selitykset saattavat kuitenkin olla lapselle ylivoimaisia ja hämmentäviä. Sopiva satu saattaa sitä vastoin olla paras keino auttaa ahdistunutta lasta. Sadun avulla lapsi voi käsitellä hyvinkin primitiivisiä ja tuskallisia fantasioita. Fantasia ja todellisuus ovat aina vuorovaikutuksessa keskenään, eikä toista ole ilman toista. (Kajamaa 1998, 125–126.)

Sadut auttavat lasta käsittelemään omia tiedostamattomia ongelmiaan. Lukemalla sadun lapselle aikuinen hyväksyy tämän sisäisen maailman. Sadut tarjoavat lapselle myös hahmoja, joihin lapsi voi sijoittaa pelkonsa ja ahdistuksensa. Lapset rakastavat satuja, sillä ne päättyvät yleensä onnellisesti vastoinkäymisistä huolimatta. Onnellinen loppu antaa lapselle tulevaisuudentoivoa ja vakuuttaa, että ahdistuksesta huolimatta voi selviytyä. Tällaiset viestit auttavat lasta kestämään elämän vaikeuksia, niin todellisia kuin kuviteltujakin. Myyttien tavoin sadut eivät siis vain käsittele paranemista vaan ne myös parantavat. Niillä on kuulijoilleen syviä, korjaavia vaikutuksia. (Kajamaa 1998, 126–127.) Lapsen kehitys pysähtyy, jos hän ei pysty näkemään tulevaisuutensa toiveikkaina. Sadun ei tule koskaan esittää vaatimuksia, vaan lohduttaa ja tarjota onnellinen loppu. (Bettelheim 1984, 35, 156.) Lukemalla sadun aikuinen antaa lapselle toivoa tulevaisuudesta hänen omalla kielellään. Lapsen pyytäessä aikuista lukemaan sadun hän itseasiassa pyytääkin kertomaan jotain lapsesta itsestään. (Kajamaa 1998, 127.) Sadut puhuvat lapsille heidän omalla kielellään ja suhtautuvat vakavasti heidän sisäiseen maa-

ilmaansa (Borgström Norrby & Lundgren 1988, 38).

Bettelheimin (1984, 12) mukaan sadut puhuvat lapsen orastavalle minuudelle ja tukevat minuuden kehitystä samalla esitietoisia ja piilotajuisia paineita lievittäen. Samalla kun satu tuottaa lapselle iloa, se kertoo hänelle paljon hänestä itsestään ja edistää persoonallisuuden kehitystä. Sadut myös opastavat lasta löytämään oman identiteettinsä ja kutsumuksensa. (Bettelheim 1984, 20, 32.). Selvitäkseen kasvamiseen liittyvistä sisäisistä ongelmista ja saavuttaakseen varman identiteetin ja omanarvontunnon lapsen täytyy ensiksi ymmärtää, mitä hänessä tietoisella tasolla tapahtuu. Tässä saduilla on ainutlaatuinen arvo, sillä ne tarjoavat lapsen mielikuvitukselle uusia ulottuvuuksia, joita hänen olisi mahdotonta löytää omin päin. Sadut voivat muotonsa ja rakenteensa avulla herättää lapsen mielessä kuvia, joiden avulla hän voi jäsentää kuvitelmiaan ja näin hallita paremmin elämäänsä. Sadut välittävät lapselle myös viestin, että ankarat taistelut vaikeuksia vastaan ovat elämässä väistämättömiä, mutta kohtaamalla nämä koettelemukset ihminen voi ylittää kaikki esteet ja selvitä voittajana. (Bettelheim 1984, 12–15.)

Saduissa on aina kaksi tasoa: satu pyrkii viihdyttämään, mutta samalla kertomaan tärkeistä asioista. Satu lähestyy usein epäsuorasti teemoja, joista on muuten vaikea puhua. Satumaailmassa lapsi voikin turvallisesti käsitellä oman elämänsä pelkoja ja uhkia. (Bettelheim 1984, 20–21.) Satumaailman kautta lapsi voi lähestyä sellaisia emotionaalisia ongelmia, jotka tuntuvat todellisuudessa liian uhkaavilta. Näin lapsi voi käsitellä pelkojaan huomaamatta. (Borgström Norrby & Lundgren 1988, 37.) Kun satu ilmaisee lapsen todellisia tunteita, sillä on parantavia vaikutuksia. Aikuiset pystyvät harvoin puhumaan lapsille asioista yhtä suoraan kuin sadut. Satua lukiessa aikuisen tulee kuitenkin olla herkkä lapsen signaaleille ja olla hänen käytettävissään. Yhdessä he voivat lähteä fantasiamatkalle, jossa lapsi voi kohdata todellisen elämänsä peikot. Aikuisella tulee vain olla valmiutta ottaa vastaan sadun herättämiä tukahdettuja tunteita. (Kajamaa 1998, 128–129.) Wilma ja Eeli -koskettelukirja on tarkoitettu luettavaksi yhdessä aikuisen kanssa. Näin aikuinen voi myös havainnoida lapsessa heränneitä reaktioita ja olla hänen käytettävissään.

Sadut tarjoavat lapselle turvallisuutta, ennustettavuutta ja jatkuvuutta. Niiden tarkoituksenmukainen epämääräisyys antaa lapselle mahdollisuuden suojata liian henkilökohtai-

sia tunteitaan. Lapsi voi myös hylätä sadusta sen, mihin ei ole valmis reagoimaan, sillä saduissa käytetään symbolista kieltä. (Kajamaa 1998, 131.) Wilman ja Eelin tarinassa käsitellään monia asioita epäsuorasti. Wilma ja Eeli edustavat molemmat eritavoin vähemmistöä ja kokevat sen vuoksi erilaisuutta. Tätä ei kuitenkaan tuoda tarinassa esiin, vaan lapset voivat tulkita tarinasta haluamansa.

Bettelheimin (1984, 18) mukaan lapsi usein kärsii epätoivoisesta yksinäisyyden ja eristyneisyyden tunteesta kokien ahdistusta. Useimmiten lapsi ei kuitenkaan kykene ilmaistamaan näitä tunteitaan suoraan, vaan se tapahtuu epäsuorasti esimerkiksi pimeään tai jonkin eläimen pelkona. Saduissa sankari on usein alussa yksin ja saa apua luomalla suhteita primitiivisiin olentoihin – puihin, eläimiin, luontoon. Näiden sankareiden kohtalo saa lapsen vakuuttuneeksi siitä, että vaikka hän voi kokea itsensä samalla tavalla hylätyksi, yksinäiseksi ja pimeässä hapuilevaksi kuin nuo sankarit, hänkin saa apua kun sitä tarvitsee. Lapsi tarvitsee rohkaisukseen vertaiskuvia yksinäisestä ihmisestä, joka vaikeuksistaan huolimatta kykenee luomaan merkitseviä ja tyydytyksiä tuottavia suhteita ympäröivään maailmaan. (Bettelheim 1984, 18–19.) Satuhahmot tarjoavatkin usein lapselle samaistumiskohteita (Kajamaa 1998, 132). Wilman ja Eelin tarinassa Wilmalla on näkövamma, mikä helpottaa lapsen samaistumista häneen. Alun yksinäisyys muuttuu ystäväydeksi, ja näin tarina saa onnellisen lopun.

Pahimmillaan saduissa voi kuitenkin esimerkiksi vammaisuus johtua pahoista teoista. Entisajan saduissa paha saa aina palkkansa, mikä on usein elinikäinen vamma. Pahoja voimia edustavat hahmot ovat myös usein saduissa vastenmielisen rumia ja jollain tavoin epämuodostuneita. (Suokas 1992, 102.) Tällaiset sadut lisäävät ennakkoluuloja ja vammaisen lapsen aiheettomia syyllisyyden tunteita.

Wilma ja Eeli -koskettelukirjaan liittyvässä infolehtisessä (LIITE 6) kehoitetaan aikuista keskustelemaan tarinan teemoista lapsen kanssa. Infolehtisen kysymysehdotukset koskettavat tarinan hahmoja sekä lapsen omia kokemuksia. Tarinan käsittelyn ohella on tärkeää kuunnella lapsen omia kertomuksia elämästään. Tarinan tarkoituksena on herätellä näitä kertomuksia, sillä niillä on ihmeellinen voima lapsen kehityksessä. Siltalan (1998, 22) mukaan kertomusten avulla lapsi pystyy kertomaan omasta elämästään ja etsimään selityksiä ympäristönsä ja oman elämänsä tapahtumille. Fyysisesti vammautu-

neelle tai sairastuneelle lapselle tämä on vaikuttava mahdollisuus. Jos lapsi pystyy puhumaan vaikeista muistoista, yhteys niihin säilyy hyvänä ja lapsella on mahdollisuus toipua rankoistakin kokemuksista. Puhumattomista muistoista taas tulee suljettu mielenmaailman osa. (Siltala 1998, 22.)

Todellisen kertomuksen luominen esimerkiksi yksinäisyydestä ja surullisuudesta on tuskallista ja hämmentävää. Näin lapsi kokee uudelleen häpeän ja irrallisuuden tunteen, mutta yhteyden saamisen, lohdutuksen ja onnen tunteen kokemukset auttavat lasta muistamaan ja kestämään. Kohtaamalla menneisyytensä lapsi rakentaa identiteettiään ja saa otteen omasta menneisyydestä, nykyisyydestä ja tulevasta. Fyysisesti vammautuneen tai sairastuneen lapsen kehitys lähtee helposti ympäristön määräämään suuntaan, jolloin hän kätkee aidon itsensä tarpeet ja ominaisuudet. (Siltala 1998, 22– 23.)

4.3 Itsetunnon ja minäkuvan rakentuminen

Yksinäisyys, ystävyys ja erilaisuuden kokeminen – näistä jokainen jättää jälkensä lapsen itsetunnon ja minäkuvan kehitykseen. Wilman ja Eelin tarinan ja siihen liittyvän infolehtisen tärkeimpänä tavoitteena on saada lapsi pohtimaan näitä teemoja yhdessä aikuisen kanssa ja sitä kautta vahvistaa lapsen omaa itsetuntoa ja minäkuvaa.

Ihmisen minäkuva kehittyy jatkuvasti (Siltala 1998, 14). Vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa rakentuu lapsen minän kehitys, hänen käsitys itsestään ja muista ihmisistä sekä maailmasta (Silvén 1998, 52). Itsekokemuksessa on kyse siitä, millainen kuva minulla on itsestäni ja miten minän toiminnot ovat rakentuneet. Minätunne taas kertoo lapselle, kuinka tulee toimia, miltä suojautua ja millä tavoin. Minuuden tunnetta ihminen luo joka hetki uudestaan vuorovaikutussuhteissa syntyvistä tunteista, mielikuvista, symbolisaatiosta ja ajattelusta. Vammautuneella lapsella minä-kokemus ja minuuden tunne sekä näiden kehitys ovat jatkuvasti uhattuina. (Siltala 1998, 14.) Minätunteesta puhutaan myös minäkäsityksenä. Minäkäsityksellä ihmiset yleensä kuvaavat heikkouksiin ja vahvuuksiin. Minäkäsitys yleensä opitaan ja siihen vaikuttavat vahvasti kokemukset siitä, miten lasta on opetettu arvostamaan itseään ja omaa toimintaansa. Minän rakentamisessa koetaan epävarmuutta ja ahdistusta silloin, kun olosuhteet muuttuvat

äkillisesti kuten esimerkiksi maahanmuuttotilanteessa. (Niemi 2007, 10.)

Keltikangas-Järvisen (2006, 35) mukaan itsetunto ja yleinen hyvinvointi ovat yhteydessä toisiinsa. Itsetuntoa on se, kuinka paljon hyviä ominaisuuksia ihminen näkee itsessään. Hyvän itsetunnon omaavan ihmisen minäkuva on kuitenkin totuudenmukainen. Hän tunnistaa hyvien ominaisuuksiensa lisäksi heikkoutensa. Heikkouksien ja puutteiden myöntäminen ei romuta hänen itseluottamustaan. Itsetunto on myös itsearvostusta: kykyä pitää kiinni oikeuksistaan ja olla tyytyväinen suorituksiinsa. (Keltikangas-Järvinen 2006, 17.) Myös Wahlström (1996, 17) korostaa itsetunnolla tarkoitettavan itsensä arvostamista ja tuntemista. Itsetuntoinen ihminen pystyy tunnistamaan eettisiä valintojaan ja arvostamaan niitä. Hyvä itsetunto luo avoimuutta uusille näkemyksille. Myös suhtautumisemme erilaisuuteen riippuu itsetunnostamme sekä arvoistamme. (Wahlström 1996, 79.)

Itsetunto vaikuttaa empatiakykyymme. Mitä vahvempi itsetunto ihmisellä on, sitä paremmin hän kykenee huomioimaan toisten ihmisten tunteita. Ihmisen, jolla on huono itsetunto, kuva itsestä ja muista on muodostunut heikoksi. Itsetunto kehittyy koko elämän ajan. Ympäristöllä voi olla lannistavia, murskaavia tai rohkaisevia vaikutuksia yksilön itsetuntoon. Positiiviseen itsehyväksyntään kuuluu se, että kokee itsensä samanarvoiseksi toisten ihmisten kanssa – ei huonommaksi eikä paremmaksi. Tällainen yksilö on kiinnostunut toisista ihmisistä, ystävistä ja tovereista sekä nauttii kaveruudesta aidosti. (Ikonen & Viininkainen 1997, 38.) Itsetunto on siis yhteydessä ihmisen sosiaalisiin taitoihin sekä kykyyn tulla toimeen toisten ihmisten kanssa (Keltikangas-Järvinen 2006, 40).

Identiteetti tarkoittaa kykyä itsekritiikkiin ja minäkuvan korjaamiseen. Sosiaalisella identiteetillä tarkoitetaan niitä käsityksiä ja odotuksia, joita ihminen luo itselleen kullakin hetkellä. Persoonallisella identiteetillä taas tarkoitetaan ihmisen käsitystä siitä, mikä tekee hänestä ainutkertaisen suhteessa toisiin ihmisiin. (Suokas 1992, 107.) Identiteetti on myös ihmisen käsitys omasta itsestään ja minän suhteesta siihen kokonaisuuteen, jonka keskellä kukin elää. Identiteetin rakentuminen on pitkä prosessi. Lapsi oppii lähimmäisiltään toimintatapoja, asenteita ja arvoja, joiden varassa selviytyä. Identiteetti on jotain vakaata ja perustavaa laatua olevaa ihmisen minuudessa. Se on kuin runko,

jonka ympärille elämän kokemukset rakentuvat. Identiteettiin liittyy syvää intimitteettiä ja loukkaamattomuuden vaatimusta. On loukkaavaa, jos jotain identiteetin osaa ei hyväksytä. Identiteetin riistoa voi olla esimerkiksi kieltää lapselta samaistuminen maahanmuuttajaperheensä kulttuuriin. (Niemi 2007, 10–13.)

Vammaiselle henkilölle vammaisuus on pysyvä osa identiteettiä. Positiivisissa tapauksissa ihminen sopeutuu vammaansa hyväksymällä sen osaksi minäkuvaansa. Kielteisissä tapauksissa vammaisen ihminen kapinoi koko elämänsä kohtaloaan vastaan tai alistuu ilman pyrkimystä parantaa olosuhteitaan. (Suokas 1992, 107–108.) Suokkaan (1992, 120–121) omaelämäkerralliseen aineistoon perustuvan tutkimuksen mukaan monien synnyntäisestä tai varhaislapsuudessa vammautuneiden henkilöiden identiteettiä vammaisuus on muokannut vahvasti. Omaelämäkertoissaan he kuvaavat elämää toisiinsa seuraavina vaiheina – kotona, pihalla, naapurustossa, koulussa – ja vammaisuuden vaikutusta näihin vaiheisiin. Vammaisuus tulee esiin identiteetin kehitykseen haitallisesti vaikuttavana tekijänä ja huonommuuden tunteena. Huonommuuden ja taakan tunteen tuovat ennemminkin ympäristön asenteet kuin vamman aiheuttamat toiminnalliset haitat. (Suokas 1992, 121.)

Näkövammaiselle lapselle hyväksytyksi tuleminen perhepiirissä on peruslähtökohtana persoonallisuuden kehittymiselle. Näkövammaisten lasten itsetunnon puute johtuu yleensä rajoittuneesta vuorovaikutuksesta näkevien kanssa sekä muiden ihmisten asenteista näkövammaisia ihmisiä kohtaan. Monet tunnepitoiset suhteet näkevien kanssa voivat kuitenkin lieventää näiden kokemusten kielteisiä vaikutuksia itsetuntoon. Mitä vähemmän ihmiset kuvittelevat näkövammaisen lapsen poikkeavan näkevästä lapsesta, sitä vähemmän näkövammaisen lapsi itse kokee oman minäkuvansa poikkeavan näkevästä lapsesta. Ympäristöllä on siis merkittävä vaikutus lapsen minäkuvaan. (Poussu-Olli 1999, 86.)

Rödstamin (1992, 10) mukaan elämällä aktiivista elämää ja kuulumalla sosiaalisessa mielessä elämän kokonaisuuteen yksilö kykenee kokemaan ympäristönsä ja itsensä. Tutustumalla ympäristöönsä aistiensa ja kehonsa avulla ihminen voi ymmärtää sekä maailmaa että itseään sen osana. Myös Lehtisen (2008, 100) mukaan aktiivinen oman ympäristönsä tutkiminen ja havainnointi ovat keskeisiä edellytyksiä lapsen maailmanku-

van ja minäkuvan kehittymiselle. Toisten ihmisten arvonnanto ja onnistumisen kokemukset taas lujittavat lapsen itsekunnioitusta (Pulkkinen 2002, 113).

Lapsen kasvaessa ystävyysuhteet saavat yhä suuremman merkityksen itsetunnon kannalta. Kyetäkseen kehittämään omaa identiteettiään lapsi tarvitsee hyvät suhteet sekä aikuisiin että muihin lapsiin. Lapsen oman minän ollessa vielä jäsentymätön hänellä on suuri ”muiden” tarve. Me-hengen turvin lapsen heikko minäkäsitys voi kasvaa vahvaksi. Olemalla yksi muiden lasten joukossa lapsi voi unohtaa epävarmuutensa ja uskaltaa enemmän. (Rödström 1992, 76.) Kavereiden avulla lapsi voi tehdä myös itsestään riippumattommaksi aikuisista sekä toimia yhdessä toisten yhdenvertaisten kanssa. Ystävyysuhteilla on erittäin oleellinen merkitys lapsen henkilökohtaiselle ja sosiaaliselle identiteetin kehitykselle. Kavereiden avulla lapsi voi päästä selville omasta identiteetistään sekä kokeilla ja vahvistaa omia kykyjään. (Rödström 1992, 86–88.) Ikosen (1997, 60) mukaan toisten lasten hyväksynnällä on kiinteä vaikutus lapsen itsensä hyväksymiselle. Vammaisen lapsi voi kokea itsensä osaksi ihmisten yhteisöä vasta, kun hänelle annetaan sama arvo kuin ei-vammaisille lapsille. Suokkaan (1992, 95) tutkimuksen mukaan erityisesti syntymästään tai varhaislapsuudestaan asti vammaiset henkilöt ovat joutuneet kokemaan, ettei heitä pidetä ihmisinä lainkaan.

Ylipäänsä johonkin vähemmistöryhmään kuulumisen saattaa heijastua itsetuntoon. Hyvin pieneen rodulliseen, kielelliseen tai uskonnolliseen vähemmistöön kuuluvilla henkilöillä saattaa useiden tutkimusten mukaan olla heikompi itsetunto kuin valtaväestöön kuuluvilla. On myös osoitettu, että koulunkäynti luokassa, jossa lapsi esimerkiksi etnisen taustansa tai uskontonsa vuoksi on pieneä vähemmistönä, on vaarassa aiheuttaa itsetunto-ongelmia. ”Erilaisena” lapsena oleminen saattaa siis sinänsä olla vaarana lapsen itsetunnolle. (Keltikangas-Järvinen 2006, 58–59.) Koulussa lapsi saa suorimmin palautetta osaamisestaan. Tällä palautteella on suuri merkitys lapsen minäkuvalle. Koululla on hyvät mahdollisuudet tukea lapsen itsetuntoa ja luoda uskoa omiin kykyihin. Käytännössä monen lapsen koulunkäyntiä sävyttää kuitenkin tunne epäonnistumisesta. (Keltikangas-Järvinen 2006, 179–180.) Vakavin lapsen itsetuntoa uhkaava tekijä koulussa on kuitenkin koulukiusaaminen. Kiusaamisen tuhoisaa vaikutusta itsetunnolle ei välttämättä ole täysin vielä ymmärretty, vaikka siitä paljon puhutaankin. (Keltikangas-Järvinen 2006, 209.)

Ihminen, jolla on hyvä itsetunto, kykenee näkemään itsensä tärkeänä sellaisenaan, tarvitsematta erityisin suorituksin tätä osoittaa. Tunne omasta tärkeydestä ja ainutkertaisuudesta on tällöin riippumaton ulkopuolisten tai yhteiskunnan asettamista vaatimuksista. Länsimaisessa suoritusyhteiskunnassa hyvää itsetuntoa ei liitetä sisäiseen tasapainoon ja tyytyväisyyteen elämäänsä, vaan aktiivisuuteen ja suorituksiin. Tyytyväisyys itseensä ilman vaatimuksia erityisistä aikaansaannoksista vaatii ihmiseltä itseltään paljon. Tässä on nykypäivän haaste itsetunnolle. (Keltikangas-Järvinen 2006, 19.)

4.4 Yksinäisyyden kokeminen

Wilma on ihan tavallinen 9-vuotias tyttö. Valonvaihteluita lukuunottamatta hän ei kuitenkaan näe mitään. Wilma leikkii usein yksin, koska se tuntuu helpoimmalta.

Wilman ja Eelin tarinassa Wilma kokee alussa yksinäisyyttä. Hänestä on helpompi leikkiä yksin, koska hän kokee erilaisuutta suhteessa ikätovereihinsa ja pelkää tulevansa syrjityksi. Metsä toimii Wilmalle pakopaikkana, jossa hän ei koe yksinäisyyttä. Myös Eeli on varmasti kokenut yksinäisyyttä: hän on juuri muuttanut Suomeen pakolaisena. Hänellä on takanaan varmasti paljon rankkoja kokemuksia ja nyt hän on vieraassa maassa, jonka kieltä ja kulttuuria ei tunne. Tarinan yhtenä tavoitteena on käsitellä yksinäisyyttä. Yksinäisyys on monia, erityisesti vammaisia lapsia, koskettava teema, josta voi olla vaikea puhua sen arkuuden vuoksi. Tarinan kautta lapsi voi käsitellä yksinäisyyttä turvallisen välimatkan päästä.

Tutkimusten mukaan valtaosa vammaisista henkilöistä on kokenut jossain elämänsä vaiheessa yksinäisyyttä ja vamma on jollain tavoin haitannut ystävyysuhteiden luomista tai ylläpitoa. Vammaiset lapset myös usein syrjäytyvät ikätovereistaan. Heillä saattaa olla hyvin vähän läheisiä ystäviä ja sosiaalinen verkosto on niukka. Näkövammaiset lapset vetäytyvät helpommin sosiaalisista suhteista kuin liikuntavammaiset lapset. Syyinä tähän lienevät näkövammaisuuden aiheuttamat kontaktivaikeudet. Joidenkin tutkimusten mukaan näkövammaisilla lapsilla on vähemmän ystäviä ja seurustusuhteita kuin ikätovereillaan yleensä sekä sosiaaliset suhteet koostuvat usein pelkästään perheen-

jäsenistä ja sukulaisista. Näiden tutkimusten mukaan näkövammaisilla lapsilla on myös harvoin vammattomia ystäviä. Ystävyyssuhteiden solmiminen on usein hankalampaa näkövammaiselle lapselle, vaikka näkövammaisuus ei sinänsä vaikuta sosiaaliseen toimintaan. Erityisesti sokeiden lasten sosiaalisia taitoja saatetaan kuitenkin pitää puuttellisina, sillä he eivät kykene kommunikoidaan visuaalisten vihjeiden, katsekontaktin ja kasvojen ilmeiden välityksellä. (Somerkiivi 2000, 84–85.)

Vasta ympäristön hyväksytyä vammaisen lapsen sellaisena kuin hän on, lapsi voi itse hyväksyä vammansa sekä itsensä vammaisena. Useat vammaiset lapset joutuvat kuitenkin kohtaamaan koulukiusaamista. Jyväskylän täydennyskoulutuksen toteuttamassa Suvaitsevaisuus-projektiin liittyvässä tutkimuksessa selvitettiin vammaisten ja maahanmuuttajataustaisten lasten sosiaalista asemaa koululuokissa. Tutkimuksessa ilmeni, että vammaisen lapsi ei aina itse tiedosta yksinäisyyttään. Tutkimukseen osallistuneen koululuokan kohdalla lähes koko luokka oli erään oppilaan kohdalla sitä mieltä, että oppilas on yksin. Kyseinen oppilas ei kuitenkaan kokenut yksinäisyyttä. Tämä saattaa johtua siitä, että oppilas oli joutunut osittain vammasta johtuvien poikkeustoimenpiteiden vuoksi tottumaan eristyneisyyteen, jolloin yksinolosta oli tullut tapa. Tällöin lapsi ei välttämättä pidä yksinoloaan kummallisena, eikä edes osaa vaatia muuta. Ystävien puute voidaan myös kokea niin ahdistavana, ettei siitä uskalleta puhua. Yhteiskunnassamme on sosiaalisesti hävettävää myöntää, ettei omista yhtään ystävää. Myös maahanmuuttajalapset, kuten pakolaislapset, kohtaavat usein kiusaamista erityisesti Suomessa olon alkuaikoina. (Ikonen & Viininkainen 1997, 42–47.)

Suokkaan (1992, 80) tutkimuksessa nousee vahvasti esiin yksinäisyyden teema. Yksinäisyydellä voi olla myös myönteisiä merkityksiä. Vastenmieliseksi se muuttuu kuitenkin silloin, kun ihminen ei voi itse valita yksinoloaan. Kulttuuriimme liittyy sellaisen yksinäisyyden arvostus, jossa meillä on mahdollisuus valita seuramme. Tämä mahdollisuus puuttuu usein vammaisilta henkilöiltä: mahdollisuus valita kenen seurassa viettää aikansa ja milloin. Kun liikkuminen tai muu vamma vaikeuttaa kanssakäymistä ja kielteiset asenteet rakentavat muurin vammaisen ja toisten ihmisten väliin, on seura otettava sieltä, mistä ja milloin saadaan. Jos seuraa ei saada, ollaan yksin. Suokas (1992, 80–81) kuvaa tällaista tilannetta katkeraksi pakkotilanteeksi, eikä suinkaan itse valituksi yksinäisyydeksi.

Yksinäisyys johtuu usein sosiaalisissa suhteissa olevista puutteista, se on aina subjektiivinen kokemus ja kantajalleen epämiellyttävää ja raskasta. Suokkaan (1992, 81) tutkimuksen mukaan vammaisilla henkilöillä yksinäisyys korostuu erityisesti silloin, kun ei ole mitään kiinnostavaa tekemistä. Myös toimettomuus siis koetaan usein yksinäisyydeksi. Yksinäisyyden luonne vaihtelee myös sen mukaan, missä vaiheessa elämää vammautuminen tapahtuu. Varhaislapsuudestaan asti vammaiset henkilöt kokevat yksinäisyyden usein kyvyttömyydeksi solmia ihmissuhteita. Suokkaan (1992, 85) tutkimuksessa katkerimpia yksinäisyyden kokemuksia ovat ne, kun ei ole tullut kelpuutetuksi muiden joukkoon. Tutkimuksessa henkilöt kokivat olevansa huonompia kuin muut ja sen olevan syy sivuun jäämiseen. Erityisesti synnynnäisesti vammaiset henkilöt kokivat tällaista huonommuutta ja syrjäytymistä. Pahimmillaan syrjäytyminen etenee vanhempien välinpitämättömyydestä leikkitovereiden karttavaan suhtautumiseen ja kouluun kelpaamattomuuteen. Joissain tapauksissa vammaisen henkilö kokee helpommaksi jättäytyä omaehtoisesti syrjään kuin asettua vaaraan joutua syrjään heitetyksi. Saattaa tuntua helpommalta olla yksin kuin joutua muiden naurun kohteeksi ja leimatuksi. (Suokas 1992, 81–85.)

4.5 Erilaisuus, asenteet ja ennakkoluulot

Vierauden kokemus on tosiasia, jonka jokainen joutuu aika ajoin kokemaan. Se voi olla kokemus siitä, että itse on jotenkin erilainen ja outo muiden silmissä. Se voi olla myös sitä, ettei osaa suhtautua erilaisiin ihmisiin. Erilainen ihminen on uteliaisuutta herättävä, mutta usein myös pelottava. (Niemi 2007, 9.)

Hannele Niemi kuvaa artikkelissaan hienosti erilaisuuden kokemista. Meistä jokainen on joutunut ja joutuu kokemaan erilaisuutta elämässään, mutta silloin kun vierauden, erilaisuuden ja toiseuden tunne on päivittäistä, ihmisen identiteetti ja itsetunto joutuvat kovalle koetukselle. Yhteiskunta määrittää rajat normaaliuden ja poikkeavuuden välille. Vaikka kahta samanlaista ihmistä ei ole olemassa, selkeää poikkeavuutta siedetään yhteiskunnassamme heikosti. Ikosen ja Viininkaisen (1997, 37) mukaan suurin este yksilön minuuden kasvun tiellä onkin yhteiskunnan heikkous sietää erilaisuutta ja poikkeavuutta. Yhteiskunnassa kaikki ovat tämän suvaitsemattomuuden uhreja ja siitä vas-

tuussa. Jokaisessa kulttuurissa on kaikkina aikoina ollut ihannekuva ihmisestä, jota kohti ihmisen tulisi pyrkiä. (Ikonen & Viininkainen 1997, 37.) Ihmisillä on myös aina vahvoja ennakkoluuloja vierasta ja poikkeavaa kohtaan. Ennakkoluuloksi sanotaan kaavamaisista, yksinkertaistettua ja ennalta muodostettua kuvaa tietystä ilmiöstä tai ihmisryhmästä. Ennakkoluuloisessa asennoitumisessa ei johonkin ryhmään kuuluvia ihmisiä eroteta toisistaan yksilöinä vaan oletetaan, että he ovat samankaltaisia kaikilla osaluilla. (Wahlström 1996, 72–74.)

Wilman ja Eelin tarinassa erilaisuutta ja poikkeavuutta ei korosteta. Silti erilaisuuden kokeminen on tarinassa läsnä ja sitä on hyvä pohtia yhdessä aikuisen kanssa. Näkövammasta ja pakolaistaustasta huolimatta Wilma ja Eeli ovat aivan tavallisia lapsia, joita yhdistää kiinnostus luontoa kohtaan. Tarinan tarkoituksena on korostaa ennemminkin heidän samankaltaisuuttaan ja mahdollisuuttaan ystävyyteen kuin erilaisuutta. Todellisessa elämässä maahanmuuttajataustaiset ja vammaiset lapset joutuvat kuitenkin kohtaamaan paljon ennakkoluuloja.

Somerkiven (2000, 47) mukaan vammaiset henkilöt joutuvat helposti kohtaamaan ennakkoluuloja ei-vammaisten henkilöiden osalta. Heidät niputetaan usein yhteen ja heidän kuvitellaan olevan sisäisesti homogeeninen, muista ihmisistä poikkeava joukko. Vammaisten henkilöiden kuvitellaan edustavan jotain erityistä ihmistyyppiä. Vammaisuutta ei siis pidetä vain yhtenä ominaisuutena, vaan vammaisuuden kuvitellaan kuvaavan henkilöä kokonaisvaltaisesti. Näkövammaisuuden kuvitellaan esimerkiksi määrittävän koko ihmisen, eikä sitä nähdä vain yhtenä osana ihmistä. Tällaiset kuvitelmat syntyvät pääasiassa enemmistön, ei-vammaisten, ennakkoluuloista ja näissä kuvitelmissa ihminen häviää vamman taakse. Pelkästään näkövammaiseksi leimautuminen merkitsee yksilöllisyyden menettämistä ja henkilö kokee, että on vaihdettavissa kehen tahansa näkövammaiseen. Näkövammaisuuteen liitetään myös erilaisia stereotyyppioita. Näkövammaisiin henkilöihin liitetään esimerkiksi sellaisia erityisominaisuuksia kuin hyvä kuulo, muisti ja musikaalisuus. Usein näkövammaisilla henkilöillä kuvitellaan olevan ylimääräisiä aisteja. Näkövammaisten henkilöiden usein myös oletetaan kurottavan kohti ei-vammaisten ”normaaliutta”, eikä tuovan esiin yksilöllisyyttään (Somerkivi 2000, 47–52.)

Vammaisuus saatetaan kokea uhkaavana ja pelottavana, koska se muistuttaa meidän omasta haavoittuvaisuudestamme. Korostamalla vammaisten toiseutta säälimällä heitä ja lohduttamalla itseämme omalla ystävällisyydellämme suojaamme todellisuudessa itseämme ja korostamme omaa paremmuuttamme. Ei-vammaisten tuntema syyllisyys johtaa helposti peittely-yrityksiin sen sijaan, että todella opittaisiin kunnioittamaan erilaisia ihmisiä kaikkine ominaisuuksineen. Vammaiset henkilöt ovat tuoneet julki, ettei heihin tulisi suhtautua mitenkään. Suhtautuminen itsessään viestittää erilaisuutta ja toiseutta. Asiat, jotka vaativat suhtautumista, ovat siis jollain tavoin outoja. Usein vammaiset henkilöt kuitenkin toivovat, että heitä kohdeltaisiin kuin ketä tahansa muuta. (Somerkivi 2000, 53–54.) Erityisten ihmisten kohtaaminen koetaan vaikeaksi. Usein pohditaan, miten kohdata mielenterveysongelmainen, vammainen tai muuten erilainen ihminen, eikä sitä, miten ylipäänsä kohdata kuka tahansa ihminen. (Somerkivi 2000, 178).

Myös Ikonen (1999, 17) korostaa, että tavalla tai toisella erilaisen ihmisen kohtaamisessa on todella tärkeää, että kohdattava voi tuntea olevansa ihminen siinä missä muutkin. Jokaisella on oma ihmisarvonsa, tietonsa ja taitonsa ja myös vammaisen henkilön voimavarat voivat toimia tärkeänä osana yhteiskuntaa. Yhdessä eläminen on rikkautta, sillä opimme toisiltamme esimerkiksi ihmisarvostusta, luovuutta, asenteita, omien kykyjen löytämistä ja itsetuntemusta. Yhdessä kasvamme ja kehitymme ihmisinä. Erilaisuuden hyväksyminen ja ymmärtäminen on kuitenkin vaikeaa, jos välttelemme sen kohtaamista. (Ikonen 1999, 17–18.)

Niin sanottu terve yhteiskunta päättää usein vammaisten henkilöiden puolesta, mikä on heille hyväksi. Heidät pyritään sulauttamaan yhteiskuntaan mahdollisimman vähällä vaivalla. Vammaisten ihmisten eristäminen yhteiskunnasta ei kuitenkaan ole missään tapauksessa suotavaa. Vammaisten ja ei-vammaisten ihmisten välille syntyy silti usein vahva muuri, jota tulisi pyrkiä murtamaan. (Somerkivi 2000, 126.) Prashnig (2000, 35) mukaan ihmisten erilaisuutta tulisi sietää yhteiskunnassamme paremmin, sillä erilaisuus vain tehostaa erilaisten ryhmien ja yhteisöjen toimintaa. Ymmärtämällä omaa ja toisten erilaisuutta voi nähdä, että olemme kaikki erilaisia, mutta silti tasa-arvoisia. Samalla voimme myös oppia arvostamaan enemmän omaa yksilöllisyyttämme. (Prashnig 2000, 35.)

Vammaista lasta kuvataan usein ongelmien kautta kohteena tai subjektina. Heidän kohdallaan keskitytään valitettavan usein puutteisiin ja verrataan kehitystä suhteessa iänmukaisiin kehityskriteereihin. Verrattaessa yksilöä vain suhteessa ”normaaliuteen”, hän menettää erityispiirteensä ainutkertaisena ihmisenä. (Somerkivi 2000, 175–176.) Synnyttäessä sokeat lapset eivät välttämättä ajettele olevansa erilaisia ennen kuin toiset ihmiset alkavat kohdella heitä eri tavalla tai huomattaessaan, etteivät voi tehdä samoja asioita kuin toiset lapset (Poussu-Olli 1999, 85). Suokkaan (1992, 54) mukaan tietoisuus omasta vammaisuudesta voi joskus syntyä vasta koulun alkaessa. Tällöin lapsi joutuu kohtamaan rajoitteensa verrattuna toisiin lapsiin, ”normaaliuteen”, kuten Somerkivi (2000, 176) ilmaisee. Kirjalliseen omaelämäkerta-aineistoon perustuvassa tutkimuksessa paljastuu, että joillekin vammaisille lapsille koulun aloittaminen on ollut todella raskas taakka (Suokas 1992, 54). Myös Niemen (2007, 9) mukaan ei vielä ole löydetty riittävästi keinoja, miten kasvattajat ja erityisesti koulu voisivat tukea erilaisten lasten identiteetin kehittämistä ja auttaa kohti tasapainoista elämää.

Niemen (2007, 119) mukaan erilaisuuden hyväksyminen merkitsee mahdollisuutta kasvaa omaksi persoonakseen. Kasvattajat voivat merkittävästi vaikuttaa siihen, miten he kannustavat lasta löytämään parhaat puolensa ja kehittymään ihmisinä, jotka ovat vuoroin heikkoja ja vuoroin vahvoja silti uskaltuen ottaa elämän tuomat haasteet vastaan. Uudessa valossa erilaisuus voi muodostua kaikkien rikkaudeksi. (Niemi 2007, 119.)

Eeva-Liisa Tazzari (1999, 371) kuvaa kauniisti, miten erilaisuuteen tulisi suhtautua:

Ongelmana ei ole erilaisuus, vaan kyky rakastaa ja hyväksyä erilainen ihminen (...). Jokaisessa persoonassa on hyvin paljon erityistä ja arvokasta: jokainen meistä kätkee sisälleen ennalta laaditun suunnitelman, joka toteutuu yksinkertaisesti, olemmepa vammaisia tai emme. Omia rajoja voi kehittää, parantaa vain hyväksymällä ne; samalla ne muuttuvat esteistä trampoliinihypyksi elämään. Todellisen kommunikaation vaihdon ja hyväksynnän ansiosta lapsen vitaalinen energia muuttuu kyvyksi elää yhteisössä muiden rinnalla.

4.6 Ystävyysmerkitys

Ja kaarnalaivan lipuessa heidän ohitse Wilmasta ja Eelistä alkaa tuntua, että heillä on vielä paljon annettavaa toisilleen.

Wilman ja Eelin tarina päättyy onnellisesti: alun yksinäisyys vaihtuu ystävyudeksi. Tarinassa kaksi erilaisuutta kokevaa lasta löytää toisensa ja kokee voivansa jakaa asioita yhdessä. Tarinan aikana lapset pystyvät auttamaan toisiaan: Wilma kertoo Eelille sudenkorenon nimen ja Eeli auttaa Wilmaa istumaan puron reunalle. Yhdessä lapset auttavat sudenkorentoa, lähtevät purolle ja rakentavat kaarnalaivan. Sitähän ystävyys loppujen lopuksi on: yhdessä oloa, jakamista sekä toistensa auttamista ja tukemista.

Meistä jokainen tarvitsee ystäviä, ihmisiä joiden kanssa voimme tuntea itsemme hyväksytyksi ja kokea samanlaisuutta. Tazzarin (1999, 372) mukaan ystävyys on ihmiselle syvä eksistentiaalinen tarve, elämänehto. Jokainen ihminen kaipaa ja tarvitsee yhteyttä toisiin ihmisiin ja todellisuuteen. Ihmiselle on todellista ja tärkeää se, mihin hän on saavuttanut yhteyden. Hyvät ihmissuhteet sekä ilo ryhmässä olost ja omista ystävästä ovat tärkeitä jokaiselle meistä. (Tazzari 1999, 372–374.) Somerkiven (2000, 64) mukaan ystävyysuhteissa tärkeää on niiden vapaaehtoisuus, suhteiden tasa-arvoisuus, auttaminen, mielenkiinnon kohteiden jakaminen sekä luottamuksellisuus, mikä mahdollistaa emotionaalisen tuen saannin. Jotta ihminen voi kokea elämänsä merkitykselliseksi, hän tarvitsee vastavuoroisia ja tasaveroisia ihmissuhteita (Somerkivi 2000, 70). Olipa ihminen minkä ikäinen hyvänsä, ystäväillä on tärkeä rooli elämässä. Ystävyys edistää myös ihmisen hyvinvointia, elämänlaatua ja terveyttä. Ystävyysuhteiden kautta löydämme heikkoutemme ja vahvuutemme sekä saamme kokemuksia todellisuudesta ja itsestämme persoonana. Ystävien puuttuminen voi aiheuttaa ongelmia lapsen emotionaalisisessa ja sosiaalisessa kehityksessä. (Saarinen 1998, 261–263.)

Saarinen (1998, 261) kirjoittaa kauniita sanoja ystävydestä. Hänen mukaansa ystävykset ovat sukulaissieluja, koska he jakavat samanlaisia ominaisuuksia. Vaikka ystävyys usein perustuu samankaltaisuuteen, ystävät myös täydentävät toisiaan ja oppivat toisiltaan. Ystävänsä kanssa voi olla oma itsensä, saada hyväksyntää ja kunnioitusta. Ystävyys on kahden ihmisen kohtaamista, jossa autetaan toinen toisiaan sekä jaetaan ja an-

netaan molemminpuolisesti. Ystävyksiä yhdistää myös voimakas yhteenkuuluvuuden ja samaistumisen tunne. (Saarinen 1998, 261.) Elämän jakaminen samanikäisten ja samanvertaisten kanssa mahdollistaa kokemuksen samanlaisuudesta ja samassa tilanteessa olemisesta. Yhteenkuuluvuus voi perustua esimerkiksi samaan ikään tai samankaltaiseen elämään. (Rödstam 1992, 89.) Wilman ja Eelina tarinassa yhteenkuuluvutta luo molempien kiinnostus luonnon ihmeisiin. Koskettelukirjaan liittyvässä infolehtisessä kehoitetaan vanhempaa pohtimaan lapsen kanssa, minkälaisia asioita tämä voi jakaa toisten lasten kanssa. Tarinassa Wilma ja Eeli täydentävät toisiaan. Eeli on juuri muuttanut Suomeen, eikä sen vuoksi hallitse hyvin suomen kieltä; Wilma taas ei pysty liikkumaan näkövammaisuutensa vuoksi yhtä ketterästi metsässä. Yhdessä he voivat täydentää toistensa puutteita.

Sosiaalisten taitojen oppiminen on lapselle erityisen tärkeää, sillä sosiaalisista taidoista tai niiden puutteesta riippuu ihmisen tulevan elämän laatu ja itsenäisyys (Ikonen & Mäkirinta 2002, 176). Erityisesti peruskouluikässä ystävien merkitys on suuri. Heidän avullaan lapsi voi tehdä itsestään riippumattomamman aikuisesta ja toimia yhdessä samanvertaisten kanssa. Kaveriporukka tarjoaa oleellisesti erilaiset ehdot lapsen kehitykselle kuin esimerkiksi perhe. Kavereiden kanssa lapsella on mahdollisuus tasavertaisiin ehtoihin sekä avoimeen ja samanarvoiseen roolijakoon. Kavereiden kanssa lapsi voi myös kehittää yhteistyö- sekä kommunikaatiokykyä omista lähtökohdistaan. Kun kavereiden alussa lapset pyrkivät samanlaisuuteen ja samankaltaisuuteen kaveriporukassa, myöhemmin tätä seuraa tarve tulla hyväksytyksi ja tunnustetuksi oman itsensä vuoksi. Eri-laisuuden sietokyky kasvaa yleensä ystävyys-suhteiden vakiinnuttua. (Rödstam 1992, 86–89.)

Pulkkisen (2002, 112) mukaan ystävien merkitys korostuu keskilapsuudessa, 7–12-vuotiaana. Muihin kuulumisen kokemus on lapselle tärkeää myös tulevaisuuden kannalta. Lapsi syrjäytyy, jos hän ei kuulu mihinkään ryhmään, eikä koe itseään hyödylliseksi tai tärkeäksi kenellekään. Lapsi tarvitsee yhteisön, jossa hänen läsnäolonsa huomataan, hänen panoksensa on tärkeä ja jossa hänen ystävyys-suhteensa syntyvät. Muihin kuulumisen tunne vahvistaa lapsen perusturvallisuutta. Vuorovaikutuksessa toisten lasten kanssa lapsi oppii ymmärtämään omia ja toisten tunteita sekä sovittamaan omia tarpeita toisten tarpeisiin. (Pulkinen 2002, 112–113.)

Ystävien seura on lapselle myös kaikin puolin kehittävä. Lapset oppivat ystäviltään sellaisia asioita, joita aikuiset eivät voi heille opettaa. Lapset myös rakentavat käsitystä itsestään ystävyysuhteissa. (Pulkkinen 2002, 232.)

Suokkaan (1992, 68) tutkimuksen mukaan lähimmäisten merkitys korostuu erityisesti varhaislapsuudesta asti vammaisilla henkilöillä heidän ensimmäisinä elinvuosinaan. Mitä enemmän vammaisen lapsi saa rakkautta ja ymmärrystä osakseen noina aikoina, sitä helpompaa hänen on kestää vaikeimman yli ja sopeutua vammaansa. Tutkimuksessa koulutovereiden myönteinen suhtautuminen osoittautui tärkeäksi. Ratkaisevaa on se, että edes joku hyväksyy. Monien vammautuneiden henkilöiden elämän onnettomuus tai onnellisuus määräytyy juuri läheisten ihmissuhteiden laadun kautta. (Suokas 1992, 68–69.)

Ruotosen (1997) mukaan ystävyyttä ja siihen liittyvää sosiaalista vuorovaikutusta pitäisi pitää enemmän ensisijaisena kasvatuksellisena päämääränä kuin vain toivottuna sivuvaikutuksena. Ystävyuden syntyminen edellyttää mahdollisuutta vuorovaikutukseen, vuorovaikutusta helpottavien taitojen oppimista sekä emotionaalista ja sosiaalista tukea ystävyysuhteiden ylläpitämiseksi. Sosiaalisten taitojen kehittäminen on tärkeää erityisesti näkövammaisten lasten kohdalla, sillä heillä on usein havaittu puutteita näissä taidoissa ikätovereihinsa verrattuna. Itse näkövamma ei sinänsä aiheuta eroja, vaan näkökyvyn puute saattaa vaikeuttaa sosiaalista kehitystä, sillä näöllä on suuri merkitys ihmissuhteiden luomisessa. Tutkimusten mukaan näkövammaisten lasten sosiaaliset taidot ja vuorovaikutussuhteet ikätovereiden kanssa eivät kehity ilman opettajien panostusta kyseisten taitojen opettamiseen. Sosiaaliin suhteisiin tulisi myös rohkaista ja koulussa tulisi järjestää menetelmiä, joiden tavoitteena on edistää sosiaalista vuorovaikutusta ja ystävyyttä. (Ruotonen 1997, 31–35.)

Saloviidan (2008, 194) mukaan läheiset ystävät ovat tärkeitä jokaiselle elämänlaadun ja hyvinvoinnin perustekijöinä. Ystävyysuhteilla on myös merkitystä oppimistavoitteiden kannalta. Erityisesti niille lapsille, joilla on oppimisvaikeuksia, ystävät toimivat kognitiivisten, sosiaalisten ja kielellisten taitojen kehittäjinä. Saloviidan (2008, 195) mukaan lukuisat esimerkit todistavat, että myös hyvin vaikeavammaisilla lapsilla voi olla vammattomia ystäviä.

On varmasti totta, että vaikeavammaisuus vaikeuttaa ystävyysuhteiden luomista, mutta mitään sellaista vammaa ei ole olemassa, joka täysin estäisi ystävyyden. Vaikka ystävyys ei vaadi mitään erityistaitoja tai vammattomuutta, ilman yhdessäoloa se ei pääse rakentumaan. Vammaisten oppilaiden eristäminen vammattomista oppilaista sen oletuksen perusteella, etteivät vammaisen ja vammaaton lapsi voisi ystäväystyä keskenään, on varmasti itseään toteuttava ennuste. (Saloviita 2008, 195.) Vammaiselle lapselle ystävyysuhteet tarjoavat hyväksytyksi tulemisen, yhteenkuuluvuuden ja varmuuden tunnetta. Myös erilaiset taidot, asenteet ja arvot välittyvät ystävien kautta. (Saarinen 1998, 262.)

Ystävän lähellä oleminen tuottaa molemminpuolista iloa vammaiselle ja vammattomalle lapselle. Ystävyys on toisen hyväksymistä, luottamusta, arvostusta ja huomioonottamista. Ystävydessä sosiaaliset taidot ja itseluottamus kehittyvät. Lapset, joilla on ystävänä vammaisen lapsi oppivat paremmin tunnistamaan toisen henkilön tarpeita ja hyväksymään erilaisuutta. Lisäksi he omaksuvat moraalisia periaatteita, jotka korostavat erilaisuuden huomioon ottamista ja kunnioittamista. Ainoastaan ikätoverit voivat johdattaa vammaisen lapsen siihen tärkeään osaan elämää, jonka muodostaa samaistuminen oman ikäryhmän kulttuuriin. Lapset, joilla on kumppaneinaan vain aikuisia, jäävät vaille tätä aitoa lapsuuden kokemusta. (Saloviita 2008, 197–199.)

Saloviidan (2008, 196) mukaan vammaisen lapsen kohdalla olisi hyvä painottaa hänen vahvuuksiaan. Ystävyys on aina vastavuoroista: jos vammaisen lapsi on aina autetun roolissa, tällä korostetaan perinteistä kaavamaista vammaiskuvaa. Myös vammaisen lapsen on tärkeää saada olla auttajan roolissa ja tunnistaa omat vahvuutensa. (Saloviita 2008, 197.) Prashnig (2000, 428–430) korostaa, että pyrkiessämme korjaamaan yksilön heikkouksia unohdamme vahvuudet ja kaivamme esiin heikkoudet. Jokaisen tulisi osata käsitellä omia heikkouksiaan, mutta myös hyödyntää vahvuuksiaan (Prashnig 2000, 428). Myös Saarisen (1998, 269) mukaan on tärkeää tarttua vahvuuksiin ja sitä kautta tukea heikompia kohtia. Omat taitomme voivat olla arvokasta tietoa toiselle ihmiselle. Vastalahjaksi voimme saada jotain, mitä itseltämme puuttuu. Jakamisesta, toisten täydentämisestä ja toisilta oppimisesta on ystävydessä pohjimmiltaan kuitenkin kyse. (Saarinen 1998, 268–270.)

Wilman ja Eelin tarinassa molemmat lapset saavat olla auttajan ja autettavan roolissa käyttäen omia vahvuuksiaan. Infolehtisessä aikuista kehoitetaan pohtimaan lapsen kanssa näitä rooleja sekä tarinan että lapsen oman elämän kautta. Aikuista kehoitetaan myös miettimään yhdessä lapsen kanssa, mitkä ovat tämän vahvuuksia. Omien vahvuuksien löytämisen kautta näkövammaisen lapsi voi vahvistaa itsetuntoaan ja nähdä, että myös hänellä on taitoja, joita voi jakaa toisten lasten kanssa.

5 KUVAT ELÄVIKSI – kuvien ja ääniliitteen synty sekä teoreettiset lähtökohdat

5.1 Koskettelukirjan kuvien ja ääniliitteen tavoitteet

Koskettelukirjan kuvien tavoitteina on näkövammaisen lapsen jäljellä olevan näönkäytön, tunto- ja kuuloaistin sekä eri aistien yhteiskäytön tukeminen. Kuvat sisältävät myös erilaisia hienomotoriikkaa kehittäviä osia. Koskettelukirjan kuvat ja pistekirjoitus valmistavat lasta vaativampien kohokuvien ja pistekirjoituksen hallitsemiseen. Aidontuntuiset kuvat auttavat lasta luomaan konkreettisia kokemuksia erilaisista käsitteistä. Ääniliitteen tavoitteena on kehittää auditiivisen informaation käsittelykykyä sekä tehdä lukukokemuksesta kokonaisvaltaisempi elämys.

5.2 Kuvien materiaaleja ja hahmoja kokoamaan

Koskettelukirjan hahmoja valmistin noin kahden kuukauden, joulukuun 2009 ja tammikuun 2010 aikana. Kirjan sivut syntyivät tammikuun loppuun mennessä, mutta viimeistelin kuitenkin kirjaa aivan maaliskuun loppuun asti. Jouduin jakamaan kirjan kahteen osaan, sillä yhdessä osassa kirjasta olisi tullut liian paksu. Kuvien valmistamisen prosessista kirjoitin itselleni pieniä muistiinpanoja, joihin nojautuvat kuvaukseni kuvien rakentamisesta.

Koska harrastan käsitöitä vapaa-ajallakin, monet materiaaleista löytyivät omista varastoistani. Hyödynsin myös lähipiirissäni olevien käsityöharrastajien ylijäämavarastoja. Ystävältäni sain vanhoja sukkahousuja päähenkilöiden vartaloihin, nahkapaloja syksyn lehtien nahkeaksi puoleksi, mustaa karvakangasta pojan hiuksiksi ja lasihelmiä sudenkorennon silmiksi ja puron kiviä kimmeltämään. Äitini varastoista löytyi vanha silkkihivi puroksi ja villalankoja vaatteiden valmistamiseen. Veljeni Keniasta tuoman kookospähkinän kuori löysi paikkansa kaarnalaivana. Työnväenopiston ompelukerhon kurssitoverin keräämästä tilkkupussista löytyivät sopivan liukkaan tuntuiset ja värikkäät kankaat sudenkorennon vartaloon. Uutena minun täytyi ostaa vain Wertex-kangasta

pohjakankaaksi sekä siipikangasta ja jalat sudenkorennolle. Celian (2008) mukaan koskettelukirjojen pohjakankaan onkin hyvä olla likaa hylkivää ja helposti puhdistettavaa kuten käyttämäni kangas. Näin kirja säilyy monien lukuhetkien jälkeenkin siistinä.

Koskettelukirjan materiaali valinnoissa tulee kiinnittää huomiota muun muassa väri-
kontrasteihin, materiaalin tunnun vastaavuuteen esitettävän asian kanssa, turvallisuuteen
ja kestävyYTEEN (Celia 2008). Kuvissa käytin paljon erilaisia ja erituntuisia materiaaleja
tekemään kirjan lukemisesta mahdollisimman mielenkiintoisen ja monipuolisen elä-
myksen. Jotkut materiaalit löytyivät helposti, toiset taas pitkän etsinnän tuloksena. Al-
kuperäisessä suunnitelmassani Eeli löysi siilin rapistelevan nurmikossa. En kuitenkaan
keksinyt minua miellyttäviä materiaaleja siilin toteutukseen, joten siili vaihtui sudenko-
rennoksi. Keksimällä, että sudenkorento on juuttunut hämähäkinseittiin, sain ujutettua
tarinaan myös hauskan tuntuisen verkon, jonka teko oli minulle tuttua monen unensiep-
pajaan verkon valmistamisen kautta. Sudenkorenon siipiä yritin valmistaa valkosipuli-
pussin verkosta ja tuhoamalla äitini 50-luvun nailonverkkokassin. Lopulta siiviksi so-
veltuva kangas, joka toimii mainiosti myös kalan ruotoina, löytyi kangaskaupasta. Wil-
man kasvot onnistuivat vasta noin kymmenennellä kerralla, mutta lopulliseen tulokseen
olenkin erittäin tyytyväinen. Eeli sai sen sijaan kasvonsa heti ensi yrittämällä. Vartalo-
aan hän sai kuitenkin odotella yli kuukauden päivät, koska onnistuneiden ja persoonal-
listen kasvojen jälkeen jännitin Eelin viimeistelyä.

Saatuani tehtyä kaikki hahmot valmiiksi kävin esittelemässä niitä työelämänohjaajalle-
ni. Ennen kuin lähdin kiinnittämään hahmoja sivuihin, halusin varmistaa, etten ole jät-
tänyt huomioimatta joitain tärkeitä seikkoja.

5.3 Virikkeitä joka aistille

Jäljellä olevien aistien merkitystä ei koskaan painoteta liikaa näköaistin puuttuessa tai
ollessa heikko. Siksi näkövammaisen lapsen kohdalla näön puuttumista tai sen heikko-
utta pyritään kompensoimaan muilla aisteilla. Näkövammaisella lapsella ei kuitenkaan
ole muiden aistien alueilla sen suurempaa kapasiteettia kuin muilla. Muiden aistien ol-
lessa käytössä kuitenkin tavallista enemmän niiden toiminta tiedon välittäjänä herkistyy

ja tarkentuu. (Poussu-Olli 1999, 69–71.)

Koskettelukirjan kuvat herkistävät lapsen aisteja. Kuvien erituntuiset materiaalit ja erilaiset muodot herkistävät tuntoaistia, rapinat ja kilinät kuuloaistia ja mahdolliset tuoksut hajuaistia. Kirkkaat värit ja värikontrastit auttavat käyttämään jäljellä olevaa näkökykyä. (Celia 2010.) Valmistamaani koskettelukirjaan olen valinnut elementtejä, jotka herkistävät tunto-, kuulo- ja näköaistia. Tuoksuja en ole lisännyt kuviin, sillä ne voivat olla allergisoivia ja vuosia kestäviä tuoksuja on vaikea löytää. Lisäksi tuoksuja on vaikea liittää vain yhdelle sivulle.

5.3.1 Kirkkaita värejä ja vahvoja kontrasteja

Näköaisti on ihmiselle tärkein kanava tiedonhankintaan ja ihminen on siitä enemmän riippuvainen kuin mistään toisesta aistista tutkiessaan ympäristöään. Näön avulla voimme välittömästi havainnoida tilan suuruuden, esineet, muodot, toiset ihmiset ja esteet. (Poussu-Olli 1999, 66–67.) Täysin sokea lapsi joutuu korvaamaan näön puutteen muilla aisteillaan. Heikkonäköisten lasten näkökyky on hyvin yksilöllinen. Heitä tulee kannustaa käyttämään mahdollisimman paljon jäljellä olevaa näkökykyään. (Korpela 2006, 52.)

Jos lapsen näönkäyttöä ei tueta ensimmäisinä ikävuosina, näöntiedon edustus aivokuorella vähenee ja muut aistit saavat isomman aseman. Näön virikkeet ja lapsen omakohtaiset kokemukset edistävät näkötoimintojen kehitystä. Tämän vuoksi varhainen näönkäytön harjoittelu on tarpeellista. Virikkeiden tulee olla tarpeeksi innostavia ja sisältää muitakin aisteja herättäviä elementtejä, joista on heikkonäköiselle lapselle apua. Vähänsenkin näköaistin ylläpito ja käyttäminen on tärkeää, sillä näkeminen helpottaa merkittävästi motoriikan ja puheen kehitystä, käsitteiden muodostusta ja sosiaalisten taitojen oppimista. (Korpela 2006, 55–56.) Koskettelukirjojen kuvat ovat usein moniulotteisia ja koostuvat erilaisista materiaaleista, jolloin ne innostavat näönkäytön harjoitteluun. Kuvat sisältävät aina muitakin aisteja herättäviä elementtejä, jotka tukevat kuvien tulkintaa.

Kiinnittämällä huomiota kontrasteihin lapsen näkökykyä voidaan paikallisesti parantaa (Korpela 2006, 52). Näkövammaisen lapsen kontrastien erotuskyky on usein heikentynyt enemmän kuin näöntarkkuuden perusteella voisi olettaa. Kontrastien erotuskyvyllä tarkoitetaan kykyä erottaa vierekkäisten pintojen vaaleusaste-eroja. Myös muotojen ja yksityiskohtien erottaminen perustuu kontrastien erotuskykyyn. (Malm 2004, 301.) Koskettelukirjan kuvituksessa on tärkeää suosia kirkkaita värejä ja vahvoja värikontrasteja, jotka parantavat lapsen näkökykyä. Esimerkiksi musta teksti keltaisella pohjalla luo voimakkaan kontrastin (Malm 2004, 301). Näitä seikkoja otin paljon huomioon koskettelukirjan kuvien valmistamisessa. Kuvien tekemisessä jouduin poikkeamaan omista mieltymyksistäni ja valitsemaan mahdollisimman kirkkaita värejä murrettujen sijaan. Välillä se oli hankalaa. Esimerkiksi Eelin vaatteet jouduin ompelemaan kahteen kertaan. Ensimmäinen vaatekerta koostui omista vanhoista vaatteistani ommelluista paidasta ja housuista. Jouduin kuitenkin toteamaan, että vaatteiden värit olivat liian murrettuja ja sävy-sävyyn. Värivalinnoissa jouduin tekemään muitakin kompromisseja, joissa esteettinen silmäni sai jäädä toiselle sijalle. Esimerkiksi tekstisivujen pohjakankaana käytin huomioliiveissäkin käytettävää neonkeltaista, joka on mielestäni värinä hirveä. Kalvolle tulostettu teksti erottuu kuitenkin sen päältä todella hyvin.

Hahmojen valmistamisessa pyrin käyttämään muutoinkin mahdollisimman kirkkaita värejä. Tämä oli välillä haasteellista, sillä kirkkauden lisäksi värin ja materiaalin tunnun tuli vastata esitettävää asiaa. Välillä jouduin tekemään näissäkin valinnoissa kompromisseja. Esimerkiksi puun lehdet ovat väriltään murrettuja. Punaiset ja keltaiset nahkapalat soveltuivat muuten väriltään oivallisesti syksyn lehdiksi ja nahka tuntui sopivan nahkealta. Nahka on lisäksi kestävä materiaalia. Täydellisen materiaalin löytäminen veisi paljon aikaa ja myös rahaa. Mittarimadon kangas ei ole kovin aidon tuntuista, mutta väriltään hyvin kirkas. Tekemällä joitain kompromisseja pystyin käyttämään lähes pelkästään kierrätettyjä materiaaleja. Oikean värisen taustan avulla myös murretun väriset materiaalit kirkastuvat.

Myös taustakankaan valinnassa tuli siis huomioida kontrastit: pohjakankaan olen ostanut uutena ja valitsin monia eri värejä, jotta voisin ottaa värikontrastit huomioon. Taustan merkitys näkyy erityisesti kirjan toisella sivulla. Ennen sinistä taustaa puu oli tylsän ja haalean värinen. Kirkkaan tummansininen tausta saa puun erottumaan paremmin ja

tekee lehdistä kirkkaamman väriset. Wilmalle ja Eelille oli vaikeaa löytää sopivan värisiä taustoja, sillä heillä on vaatteissaan niin monia värejä. Valitsin taustan lopulta sen perusteella, mikä sai heidän kasvonsa erottumaan parhaiten. Joillekin muillekin sivuille oli vaikea löytää sopiva taustakangas, sillä sivulla oli erivärisiä elementtejä. Esimerkiksi kolmannella, eli mittarimato-sivulla, punainen lehti ja oranssi tausta luovat heikon värikontrastin. Sen sijaan kirkkaan vihreä ruoho ja mittarimato erottuvat mainiosti oranssia taustaa vasten. Tarinan kannalta mittarimato oli mielestäni lehteä olennaisempi, joten päädyin valitsemaan sitä korostavan taustan. Viidennellä, eli sudenkorento-sivulla, tausta on murrettu tummanvihreä. Tumma tausta tuo kuitenkin kauniisti esiin sudenkorenon siivet ja keltaisen verkon.

5.3.2 Miltä puro tuntuu?

Vaikeasti näkövammaisen lapsi korvaa näön puutteita tunto- ja kosketusaistinsa avulla. Sormenpäillään hän voi luoda mielikuvia esineestä, pinnasta ja kuvatuista asioista. Informaatio on kuitenkin vähäisempää kuin näkevä lapsi voi saada. Näkövammaista täytyykin alusta asti ohjata harjoittamaan tuntoaistiaan oikealla tekniikalla. On tärkeää, että näkövammaisen lapsi tutkii ympäristöään molempien käsiensä avulla. Erilaisten pintojen ja muotojen kosketeleminen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa on tärkeitä erityisesti sokeiden ja vaikeasti näkövammaisten lasten kehittymisen kannalta. Tämä parantaa sormien tuntoherkkyyttä ja edesauttaa taktuaalisten taitojen kehittymistä. On tärkeää kannustaa lasta jatkuvaan fyysiseen aktiivisuuteen erityisesti käsien käytössä, jotta taktiilinen aisti voisi kehittyä. (Poussu-Olli 1999, 71–72.)

Käsi välittää erilaisia tuntemuksia, kuten kovuutta, epäystävällisyyttä, kylmää, pehmeää ja pyöreää. Käden ja ihon välittämien tuntemusten avulla ihminen muodostaa käsityksen kahdesta ulottuvuudesta: mikä on kappaleen muoto ja miltä se tuntuu. Tunneulottuvuus muodostaa kolmannen ulottuvuuden: lämpimän ystävällisyyden, pistävän katseen ja pehmeät arvot. Ihmisen tunne-elämän perustana ovat siis pitkälti käsi ja käden kosketus. (Lehtinen 2008, 80.)

Koskettelukirjassa on paljon tunnusteltavaa ja kosketeltavaa. Koskettelukirjan kuvien

avulla lapsi voi myös harjoitella tulevissa oppikirjoissa olevien kohokuvien ja -karttojen käyttöä (Celia 2010). Erituntuiset ja -muotoiset materiaalit ja hahmot herkistävät tunteista. Koskettelukirjaan olen pyrkinyt valitsemaan mahdollisimman erilaisia ja aidon tuntuisia materiaaleja. Voutilaisen (2002, 130) mukaan koskettelukirjassa kuvien hahmojen tunnistaminen syntyy muodosta, kuvan materiaalista ja sen rinnastamisesta todelliseen hahmoon. Aidontuntuiset materiaalit ja hahmot tutustuttavat lapsen oikeisiin esineisiin pienoiskoossa. (Voutilainen 2002, 130–134.) Kirjassani esimerkiksi kaarnalaiva on muotoiltu oikeasta puusta. Muoto on kuitenkin enemmän laivamainen, sillä puupalan asettaminen kaarnalaivan mukaisesti olisi paksuntanut liikaa sivua. Eri sivuilla esiintyvät syksyn lehdet tuntuvat nahkeilta päältä ja karheilta alta. Lehtiin olen myös ommellut suomut, jotka voi käsin tunnistaa. Lasten vaatteista osa on villalangasta kudottuja ja kengät mokkanahasta ommeltuja. Sudenkorennon siivet näyttävät ja tuntuvat mielestäni hyvin aidoilta. Sama kangas soveltui myös oivallisesti kalan ruotomaista pintaa esittämään. Hämähäkinverkko tuntuu hauskalta käsissä ja on punottu oikeista oksista kierrettyyn kehikkoon.

Muodoiltaan hahmot ovat esitettävän asian mallisia ja suurin osa hahmoista on moniulotteisia. Osa hahmoista on myös kiinni vain tarralla ja nauhalla, jolloin ne voidaan irrottaa alustastaan tunnisteltaviksi molemmin käsin. Voutilaisen (2002, 134) mukaan tarinan irrotettavat esineet ja hahmot elävöittävät ja tehostavat tekstiä, sillä niitä voi tunnistella vapaasti käsillä. Kuvissa kaikki mahdolliset yksityiskohdat on rakennettu niin, että ne tuntuvat. Lasten silmiksi ompelin pienet helmet ja nenän ja suun ompelin käsin tunnistettaviksi. Helmet olen ommellut todella tiukasti kiinni, jotta ne eivät irtoaisi kovassakaan käytössä. Myös mittarimadolla, sudenkorennonolla ja kalalla on tunnistettavat silmät. Celian (2008) koskettelukirja-oppaan mukaan on tärkeää, että molemmat silmät voi tuntea käsin, vaikka hahmo olisi sivusta päin kuvattu. Tällöin lapsen on helppompaa tunnistaa, mitä kyseinen hahmo esittää.

Visuaalisena ihmisenä minun oli välillä vaikeaa miettiä, miltä jokin materiaali tuntuu eikä miltä se näyttää. Minulla on kangasvarastoissani monia kauniita kuviollisia kankaita, joita olisin mielelläni käyttänyt. Ymmärsin kuitenkin, että koskettelukirjan materiaalien valinnassa tulisi ensisijaisesti kiinnittää huomiota materiaalin tuntuun. Myös materiaalin värillä ja kirkkaudella on toki myös merkitystä. Minulle oli uutta esimerkiksi

mieltä, miltä vesi tuntuu. Tai oikeastaan vaikeata oli mieltä, mikä materiaali voisi tuntua samalta kuin vesi: pehmeältä, kylmältä, kostealta, silkkiseltä ja virtaavalta. Näistä kaikkia en voinut saada, joten minun piti valita joku tai jotkut ominaisuudet. Valitsemani silkkikangas tuntui pehmeältä ja toki silkkiseltä. Siinä oli myös veden hellivän ominaisuuden tuntua. Ompelemalla silkkikankaaseen poimuja ja sen sisälle muovipussin, sain tavoiteltua hieman puron virtavaa ominaisuutta. Lisäksi ompelin puroon pieniä helmiä esittämään puron pohjalla olevia kiviä. Heikkonäköinen lapsi saattaa myös erottaa helmien kimmellyksen. Toisaalta mietin, pilasiko liika ompelu silkkikankaan pehmeää ja hellivää ominaisuutta. Poimut ja kivet estävät hieman käden liukumista sen silkkisellä pinnalla. Puron kylmää ominaisuutta olisin voinut hakea esimerkiksi metallin avulla, mutta tällöin olisin joutunut luopumaan muista ominaisuuksista.

5.3.3 Ääniliite ja kuvien rapinat

Noin puolentoista vuoden ikään mennessä lapselle on kehittynyt kaikki oleellinen ja tarpeellinen kuulemistä varten. Tämä edellyttää kuitenkin sitä, että lapsi on saanut tarpeeksi kuuloärsykeitä. Näkövammaiselle henkilölle kuulo on tärkein yhteys ympäristöön. (Poussu-Olli 1999, 65–69.) Kuulo on näköaistin lisäksi toinen ihmisen kaukoaisista. Kuuloaistin harjoittelu on erityisen tärkeää näkövammaiselle lapselle. Sen avulla lapsi voi kerätä tietoa kehonsa ulkopuolella olevista asioista ja tutkia muitakin kuin kehossaan kiinni tai käden ulottuvissa olevia asioita. Lapsi voi käyttää kuuloaistiin paikantaakseen äänilähteitä, suunnistamalla äänen avulla ja käyttämällä kaikukuuloa. On myös tärkeää, että näkövammaisen lapsi oppii käden ja korvan yhteistyötä. (Hirn 2006 164–165.) Kuuloonsa kantautuvien äänien perusteella näkövammaisen henkilö voi myös tunnistaa kanssaihmissen mielialan: vihaisuuden, leikkimielisyyden, ilon ja surun (Poussu-Olli 1999, 69).

Auditiivinen erottelukyky kehittyy erityisesti kuudennen ja kymmenennen ikävuoden aikana niin näkövammaisilla kuin näkevilla lapsilla. Tänä aikana näkövammaisten lasten kyky tulkita auditiivista informaatiota kehittyy näkeviä lapsia paremmaksi. Auditiivisen informaation vastaanotto on joka tapauksessa hitaampaa kuin näköinformaation. (Poussu-Olli 1999, 69–70.)

Koskettelukirjan kuviin olen lisännyt vain vähän ääntä pitäviä elementtejä. Kuviin olisi ollut helppoa lisätä esimerkiksi kulkusia tai jopa vinkulelu, mutta ne eivät olisi sopineet tarinan sisältöön. Mittarimadon päällä olevan lehden sisälle olen ommellut rapisevan muovin. Muoveja keräsin postista tulleiden virallisten ja mainoskirjeiden osoitetaskusta. Puun lehtien väliin en halunnut lisätä rapisevaa muovia, sillä eivät elävät lehdet rapise. Sen sijaan maahan tippunut kuivunut lehti rapisee käsissä. Myös kaarnalaivan purjeena toimiva lehti rapisee. Tarinan kahden viimeisen sivun purojen väliin olen ommellut kaupan hedelmämuovipussin, joka saa puron kahisemaan käden alla. Näiden pienimuotoisten ääniefektien avulla näkövammaisen lapsi voi harjoitella käden ja korvan yhteistyötä. Samalla ne tuovat lisäulottuvuutta kuviin.

Työelämänohjaajaltani sain kuulla, että lapset ovat toivoneet kirjoihin lisää juuri ääniefektejä. Koska en saanut niitä kuviin enempää liitettyä, jo kirjan aloittamisesta lähtien mielessäni pyöri haave ääniliitteen tekemisestä. Lopulta sen tekeminen onnistui apuvoimien turvin. Äänisuunnittelijana työskentelevä ystäväni puoliso kopioi minulle firman P.Jyrälä Oy:n ääniarkistosta CD:lle toivomiani ääniefektejä kuten puron solinaa, siipien havinaa ja metsän ääniä. Sain myös käyttööni Celian äänistudion, jossa apunani toimi Celian äänimestari Mika Sairanen. Isäni toimi Wilman ja Eelin tarinan lukijana.

27.1.2010 kävin ensimmäisen kerran studiossa tekemässä ääniliitettä. Silloin mukana oli isäni, joka luki Wilman ja Eelin tarinan nauhalle. Celian äänimestari Mika Sairanen opasti minua ja isääni käyttämään studion äänityslaitetta, minkä jälkeen nauhoitimme yhteensä neljä otosta. Ensimmäisellä kerralla isäni oli jännittynyt. Tarinan tekstiin hän ei ollut päässyt tutustumaan aikaisemmin. Mielestäni isäni ääni sopi kuitenkin todella hyvin kertojaksi. Hänellä on rauhallinen, matala ja selkeä ääni. Viimeiseen otokseen hän uskalsi pistää jo tunnetta enemmän mukaan kuin ensimmäisiin. Sairanen oli hyvä opas-taja. Olimme varanneet nauhoitukseen kaksi ja puoli tuntia, mutta olimme jo alle tunnissa valmiita. Sovin Sairasen kanssa seuraavalle viikolle uuden ajan, jolloin liittäisimme muut äänet, kuten puron solinaa ja muita luonnon ääniä, osaksi tarinaa.

Toisen kerran kävin studiossa 4.2.2010. Tällä kertaa minulla oli mukana CD, johon ystäväni puoliso oli kopioinut sopivia ääniefektejä. Näistä valitsin tarinan kannalta par-

haimmat, minkä jälkeen Sairanen muokkasi äänistä studion ohjelmiin soveltuvat. Seuraavaksi kävimme läpi edellisen kerran otoksia, joista valitsin neljännen eli viimeisen. Tarinan alun jouduimme kuitenkin ottamaan toisesta otoksesta. Valinnan jälkeen ryhdyimme liittämään ääniefektejä, taukoja ja ”sivunvaihtokilkatuksia” sopiviin väleihin. Oli vaikeaa miettiä, kuinka paljon aikaa lapselle tuli jättää kunkin sivun tutkimiseen. Kaikille muille sivuille, paitsi kahdelle, liitimme ääniefektejä. Ääniefektit tulivat aina sivulla olevan tekstiosuuden lukemisen jälkeen. Ajatuksena oli, että ääniefektien aikana lapsi voi samalla tutkia kuvaa. Kun olin tyytyväinen lopputulokseen, Sairanen kopio ääniliitteen CD:lle. Yhteensä toiseen studiokertaan kului kaksi ja puoli tuntia. Sairanen lupasi, että voin vielä tulla tekemään ääniliitteeseen muutoksia, jos lapsilta saamani palautteen perusteella sellaiseen on tarvetta.

Lasten antaman palautteen perusteella kävinkin Celiassa vielä kolmannen kerran 11.3.2010 muokkaamassa ääniliitettä. Palautteessa oli tullut ilmi, että ääniliitteessä olisi hyvä mainita, milloin siirrytään kirjan toiseen osaan. Lisäksi hiljaiset tauot olivat lasten mielestä turhan pitkiä. Eräs lapsista oli myös maininnut, että hiljaisissa kohdissa kuului miehen ”huohotusta”. Tarkistimme seikan äänistudiossa ja toden totta, kun äänen laitto todella kovalle, isäni hengitys kuului nauhalta! Niinpä muokkasimme hiljaisista tauoista oikeasti hiiren hiljaisia.

5.4 Nappeja ja liikkuvia osia hienomotoriikan kehittäjinä

Koskettelukirjan kuviin lisäsin erilaisia hienomotoriikkaa harjoittavia osia. Ne tuovat uusia ulottuvuuksia kirjaan ja samalla osallistavat lasta mukaan kirjan tapahtumiin. Wilmalle päätin ommella villamekon, jonka napit lapsi voi avata ja riisua mekon tytön päältä. Myös Wilman kaulassa olevan kaulahuivin voi avata ja solmia uudelleen. Loput vaatteet ompelin kiinni, jotta ne eivät katoaisi liian helposti. Myös Eelille kudoin villaliivin, jonka nappi on avattavissa ja liivi riisuttavissa. Samoin kuin Wilman huivin, myös Eelin kaulahuivin voi avata ja solmia uudelleen.

Mielestäni mittarimadon täytyi päästä vapauteen lehden alta. Niinpä mittarimadon päällä olevaa lehteä voi nostaa ja lisäksi ompelin mittarimato-sivulle nauhan, jota pitkin

matoa voi liikuttaa. Myös purosivun värikästä kalaa lapsi voi uittaa purossa vastaavanlaisen nauhan avulla. Kaarnalaivan olisin halunnut liikuteltavaksi, lipuuhan se kirjan tekstissäkin lasten ohitse. Kaarnalaivan pinta on kuitenkin niin karhea, että se olisi ennen pitkää repinyt puron silkkistä pintaa.

Hienomotoriikalla tarkoitetaan käden hienomotoriikkaa ja koordinaatiokykyä. Näkövammaisen lapsen hienomotoristen taitojen oppiminen vie aikaa ja vaatii harjoittelua. Hienomotoristen taitojen oppimisessa on kuitenkin eroja ja harjoitusohjelmat laaditaan yksilöllisesti. Esimerkiksi tarttumis-, kosketus- ja sormien eriyttämisharjoitukset sekä erilaisten esineiden käytön harjoittelu kehittävät hienomotorisia taitoja. (Poussu-Olli 1999, 73.) Korpelan (2006, 53) mukaan hienomotoriikan kehitys tapahtuu vaiheittain ja on yhteydessä lapsen muuhun kehitykseen. Tuntoaistin merkitys on näkövammaisen lapsen hienomotoriikan kehittymisessä erityisen tärkeä. Luonnon tutkiminen ja paidan napittaminen ovat esimerkkejä arjen harjoitustilanteista hienomotoriikan kehittämisessä. (Korpela 2006, 53.) Myös koskettelukirjojen vetoketjut, napit, nauhat ja liikkuvat osat harjoittavat näkövammaisen lapsen hienomotorisia taitoja (Celia 2008).

5.5 Käsitteet konkreettisiksi

Koskettelukirjat toimivat osaltaan näkövammaisen lapsen kielen ja käsitteiden muodostamisen tukena. Koskettelukirjan avulla lapsi voi saada aistikokemuksia lukemastaan tiedosta. Wilma ja Eeli -koskettelukirjan avulla näkövammaisen lapsi voi saada aistikokemuksen esimerkiksi siitä, millainen sudenkorento voisi olla. Hän voi tunnustella käsillään sudenkorentoa ja samalla kuulla siipien kahinaa ääniliitteeltä. Tämän vuoksi on tärkeää, että materiaalit on valittu mahdollisimman aidon tuntuiseksi, että hahmo on esitettävän asian muotoinen ja että sillä esimerkiksi on molemmat silmät ja kaikki jalat ja siivet. Näkevä lapsi saa jatkuvasti aistikokemuksia näkönsä kautta sellaisistakin asioista, joita ei voi koskettaa tai kuulla.

Poussu-Ollin (1999, 83) mukaan näkevä lapsi oppii kieltä muun muassa kuulon, mallioppimisen, eleiden, liikkeiden ja lukemisen avulla. Näkövammaisen lapsi oppii kieltä samalla tavalla, mutta käsitteiden muodostus rakentuu eri tavoin. Näkevän lapsen kana-

va oppimiseen on visuaalinen, kun taas näkövammaisen taktuaalinen. Kielellisessä loogisuudessa ja päättelykyvyssä näkövammaiset lapset ovat tutkimusten mukaan hitaampia, sillä heidän on vaikeampi yleistää sanojen merkitys näköön perustuvan henkilökohtaisen kokemuksen puuttuessa. Siksi käsitteissä tulisi painottaa fyysisiä kokemuksia ja verbaalisia selityksiä. (Poussu-Olli 1999, 83–84.)

Korpelan (2006, 50) mukaan myös sokean lapsen tulisi oppia, että jokin esine voi olla olemassa, vaikka se ei ole käsin tavoiteltavissa ja on äänetön. Aikuisen avulla näkövammaisen lapsi voi oppia liittämään uuden tiedon oikealla tavalla aikaisempaan tietoonsa. Jotta näkövammaisen lapsi pystyy rakentamaan todenmukaisen maailmankuvan, hän tarvitsee kielellistä kuvailua sekä todellisia kokemuksia esineistä ja paikoista, joita näkevä lapsi voi nähdä etäisyyksien päästä tai kuvista. (Korpela 2006, 50–51.) Vaikeasti näkövammaisen lapsi oppii puhumisen lähes kokonaan kuulon avulla (Poussu-Olli 1999, 83). Näkövammaiselle lapselle tapahtumia olisi hyvä selostaa ja käyttää täsmällistä kieltä, jotta lapsi ymmärtäisi sanat ja ilmaisut oikein. Muuten voi syntyä niin sanottua verbalismia. (Korpela 2006, 51.) Sokeiden henkilöiden käyttämistä käsitteistä, joista heillä ei voi olla omakohtaisia aistikokemuksia käytetään ilmaisua verbalismi tai papukaijapuhe. Näillä tarkoitetaan näkövammaisen henkilön käyttämää sanaa tai ilmaisua, jolla ei ole hänelle merkitystä, mutta jonka hän on kuullut jossain. (Takala 2006, 42.)

5.6 Pistekirjoitus

Celian toimesta koskettelukirjan tarina on painettu myös pistekirjaimilla. Teksti ei ole kuitenkaan kirjoitettu selkokielellä, sillä koskettelukirjaa on tarkoitus lukea yhdessä aikuisen kanssa, jolloin lapsella on mahdollisuus keskustella epäselvistä kohdista.

Pistekirjoitus on kansainvälinen kohokirjoitusjärjestelmä, jonka on kehittänyt Louis Braille vuonna 1825 ollessaan oppilaana Pariisin sokeainkoulussa. Pistekirjoitus vie huomattavasti enemmän tilaa kuin painettu teksti. (Kangasaho 2006, 103–104.) Yhtä tavallista oppikirjaa vastaa noin 10–15 pistekirjaa. Pisteoppikirjoja voi tilata Celiasta. (Hännikäinen & Österlund 2002, 164.) Braille-kirjoituksella on sekä yhtäläisyyksiä että

eroavaisuuksia verrattuna painetun tekstin lukemaan oppimiseen. Molempia tulee opetella aluksi tunnistamalla kokonaisia sanoja, sitten opetella lauseenrakenteita ja lopulta analysoida niitä. (Keto 1999, 102.)

Näkevät lapset saavat jatkuvasti lukuharjoitusta ympäröivästä maailmasta. Esimerkiksi mainoksissa, liiketiloissa ja kaupoissa voimme nähdä jatkuvasti kirjaimia, sanoja ja numeroita. Sokealle lapselle vain ne pisteet, jotka osuvat sormenpäihin, ovat todellista lukuharjoitusta. Siksi olisikin tärkeää, että sokea lapsi saisi mahdollisimman varhain pistevirikkeitä. Lukemista voidaan harjoitella aluksi koskettelukirjojen ja viivakirjojen avulla. Tällöin harjoitellaan esimerkiksi käyttämään molempia käsiä, siirtymään riviltä toiselle ja kääntämään sivua. Jotta varsinainen rytmikäs kirjoittaminen voi alkaa, lapsi tarvitsee runsaasti alkuharjoittelua. Mitä enemmän lapsi lukee pistekirjoitusta, sitä varmemmaksi ja taitavammaksi hän siinä kehittyy. (Kangasaho 2006, 105–106.)

6 ”SUDENKORENTO ON IHANIN!” – produktion saama palaute

6.1 Esiarviointi

Saatuani koskettelukirjan kaikki hahmot valmiiksi kävin esittelemässä niitä Celiassa työelämänohjaajalleni Irmeli Holsteinille keskiviikkona 20.1.2010. Esittelyn tarkoitus oli huomata mahdolliset virheet tai puutteet ennen kuin kiinnitän hahmot sivuilleen. Samalla näytin myös koskettelukirjan tarinan käsikirjoituksen ja sovin studioajasta Celian äänimestarin Mika Sairasen kanssa.

Palaute oli suurimmaksi osaksi positiivista. Holstein oli mieltynyt tekemiini hahmoihin. Erityisesti häntä vaikutti miellyttävän sudenkorento, joka kuitenkin oli samalla myös ainoa hahmo, johon täytyi tehdä muutoksia. Sudenkorenon rautalankajalkoihin olin sulattanut kuumaliimalla liimapallot, joiden Holstein arveli lähtevän irti liian helposti. Ilman liimapalloja jalat olisivat kuitenkin liian terävät, joten toisenlaisen ratkaisun kehittämisen jäi pohdittavakseni. Etukäteen minua oli myös mietityttänyt, voiko päähenkilöillä (Wilmalla ja Eelillä) olla jaloissaan vain villasukat, vaikka he ovat tarinassa ulkona. Otin asian puheeksi Holsteinin kanssa ja myös hän oli sitä mieltä, että Eelille ja Wilmalle olisi hyvä esimerkiksi ommella nahkapalat villasukkien pohjiin.

Omaksi yllätyksekseni Holstein tuntui olevan hahmoja enemmän ihastunut itse tarinaan. Itse en pitänyt tarinaa kummoisena, koska olin suunnitellut sen rungon yhden illan aikana ja Holsteinille esittämäni viimeisimmän version kirjoittanut luennon aikana. Hahmoja taas olin tehnyt kahden kuukauden ajan ja tulokseen olin todella tyytyväinen. Holstein oli joka tapauksessa vaikuttunut tarinasta. Hän kertoi, ettei vastaavanlaista ollut heidän arkistoissaan ja että tarina käsitteli hienolla tavalla erilaisuutta ja ystävyyttä. Hän oli myös ilahtunut siitä, että tarinan päähenkilöinä olivat näkövammaisen tyttö ja pakolaispoika. Celian koskettelukirjojen henkilöinä vastaavanlaisia ei ollut aikaisemmin esiintynyt. Tekstin ensimmäiseen sivuun hän toivoi kuitenkin muutoksia. Tarina alkoi seuraavanlaisesti: ”Wilma ei ole ihan tavanomainen tyttö. (...) Erilaisuutensa vuoksi hän usein viettää aikaa yksin.” Holsteinin mielestä tarinassa juuri ei pidä korostaa erilaisuutta, sillä näkövammaisen lapsi haluaa nähdä itsensä aivan tavallisena lapsena. Hänen

mainittuaan asiasta ymmärsin tämän kohdan olevankin täysi kömmähdys, jonka oioin saman tien. Myös tarinan toiseksi viimeisellä sivulla oli pieni epäselvyys, jonka Holstein korjasi. ”Tehdään kaarnalaiva! Wilma innostuu.” olin kirjoittanut toiseksi viimeisen sivun repliikiksi, josta jäi epäselväksi halusiko Wilma tehdä kaarnalaivan vai innostuiko hän ajatuksesta.

Holsteinin mielestä myös infolehtisen liittäminen koskettelukirjaan oli toimiva idea, joka tukisi kuvien tutkimista ja kirjan aiheiden käsittelemistä yhdessä aikuisen kanssa.

6.2 Palautekyselyn toteutus

Palautetta pyysin ohjaamani Oo mun kaa! -kerhon lapsilta sekä heidän vanhemmiltaan. Lisäksi pyysin palautetta Celian lastenosaston työntekijöiltä. Tällöin sain palautetta sekä kohderyhmältä että asiantuntijoilta. Koskettelukirjaan liittyvä infolehtinen on suunnattu lapsen kanssa kirjaa lukevalle aikuiselle, joten vanhempien palaute sen käytöstä oli tärkeää. Koskettelukirjan liitteineen annoin lainaan kerhon lasten perheille noin viikon ajaksi, minkä jälkeen pyysin palautetta lapsilta haastattelemalla sekä vanhemmilta kyselylomakkeen (LIITE 3) avulla. Perheitä oli yhteensä kolme. Celian kolmelta lastenosaston työntekijältä sain yhteispalautteen kyselylomakkeen avulla (LIITE 4).

Kyselyn ja haastattelun ero on siinä, että kysely suoritetaan valmiilla kaavakkeella kun taas haastattelu suullisesti kysellen. Haastattelun etuna on joustavuus, sillä haastattelijalla on mahdollisuus toistaa kysymys, oikaista väärinkäsityksiä ja käydä keskustelua. Tällaista mahdollisuutta ei ole esimerkiksi postikyselyssä, joka myös olettaa, että vastaajat ovat luku- ja kirjoitustaitoisia. Kysely ei myöskään ota huomioon kirjoittamista haittaavia esteitä kuten alentunutta näkökykyä. (Tuomi & Sarajärvi 2009 73.) Tämän vuoksi päädyin käyttämään haastattelua palautteen kyselyssä näkövammaisilta lapsilta. Koska haastattelussa on tarkoituksena saada mahdollisimman paljon tietoa, kysymykset tai niiden teemat on hyvä antaa haastateltavan tietoon etukäteen. Haastattelija voi toimia myös samalla havainnoitsijana, eli ei vain tutkia, mitä sanotaan, vaan myös millä tavoin asia sanotaan. Haastattelussa käytin teemahaastattelua, jolloin kysymykset perustuvat tutkimuksen teoreettiseen viitekehukseen. (Tuomi & Sarajärvi 2003 73.) Lasten haastat-

telua varten olin koonnut haastattelurungon (LIITE 2), jonka kysymyksiä käytin soveltaen. Tarkoitukseni oli selvittää, toteutuvatko opinnäytetyölleni asettamani tavoitteet haastateltavieni kokemusten perusteella.

Vanhemmilta pyysin palautetta kyselylomakkeen avulla, sillä se helpottaa palautteen jäsentelyä ja keruuta. Mietin sitäkin vaihtoehtoa, että haastattelisin lasta ja vanhempaa yhtä aikaa. Ajattelin, että vanhemman läsnäolo saattaisi kuitenkin vaikuttaa lapsen vastauksiin. Niinpä koin mielekkäämmäksi pyytää vanhemmilta palautetta avoimen kyselylomakkeen avulla.

Keräämälläni palautteella pyrin saamaan syvällistä tietoa lasten ja heidän vanhempiensa lukukokemuksesta. Valitsemillani haastateltavilla lapsilla on arvokasta tietoa tutkittavasta ilmiöstä heidän omien kokemustensa kautta ja heidän vanhemmillaan vanhemmuuden tuomaa asiantuntijuutta. Celian lastenosaston työntekijöillä on taas hyvin laaja tietämys koskettelukirjoista työpaikkansa, ammattinsa ja kiinnostuksensa puolesta. Laadullisessa haastattelussa ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin, vaan kuvaamaan jotain ilmiötä ja ymmärtämään tiettyä toimintaa. Täten laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää, että haastateltavat tietävät tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon ja että heillä on asiasta kokemusta. Laadullisessa tutkimuksessa laatu on siis määrää tärkeämpää. (Tuomi & Sarajärvi 2003 85.)

6.3 Lasten ja vanhempien palaute

Kerholaisten vanhempia lähestyin antamalla heille osoitetun kirjeen (LIITE 1) helmikuun kerhokerralla 2.2.2010. Kirjeessä kerroin toiveistani saada palautetta opinnäytetyönä tehdystä koskettelukirjasta ja sen liitteistä. Pyysin vanhempia ilmoittamaan minulle, milloin heille on hyvä aika ottaa kirja kotiin lainaksi.

Toimittaessani koskettelukirjan liitteineen lasten koteihin annoin vanhemmille etukäteen kyselylomakkeen (LIITE 3) ja kerroin lapsille minkälaisia asioita tulisin haastattelussani kysymään. Samalla pyysin sekä lapselta että vanhemmalta lupaa nauhoittaa tuleva haastattelu. Koskettelukirja liitteineen oli lasten kotona luettavissa vajaan viikosta

kolmeen viikkoon helmi-maaliskuun 2010 välisenä aikana. Noutaessani kirjaa kodeista tein lapsille haastattelun, jonka nauhoitin kasettinauhurilla. Kotiin päästyäni kirjoitin haastattelut ylös tietokoneella, minkä jälkeen syvennyin vastauksiin tarkemmin. Haastatteluiden pohjana käytin haastattelurunkoa (LIITE 2), joka pohjautui koskettelukirjalle ja ääniliitteelle asettamilleni tavoitteille. Todellisuudessa haastatteluista kaksi lähti rön-syilemään lasten vastausten mukaan ja näin lasten vastaukset kuljettivat haastattelua tarinan lailla eteenpäin.

Vanhemmille tekemäni kyselylomakkeen tavoitteena oli syventää lapsilta saatua palautetta sekä arvioida infolehtisen toimivuutta.

Henkilösuojan vuoksi käytän lapsista keksittyjä nimiä. Keksittyjen nimien käyttäminen helpottaa palautteen annon kirjoittamista.

6.3.1 Annan palaute

Anna oli ensimmäinen haastateltavani. Haastattelussa selvisi, ettei Anna ole aikasemmin juurikaan lukenut koskettelukirjoja. Ennestään hänelle olivat tuttuja lähinnä ääni- ja pistekirjoituskirjat, joita hän lainaa ahkerasti Celiasta. Anna on 10-vuotias ja vaikeasti heikkonäköinen. Värejä, hahmoja ja valoa hän pystyy kuitenkin näkemään jonkin verran.

Anna oli tutustunut kirjaan ja ääniliitteeseen kahteen kertaan jo heti perjantaina. Haastattelin Annaa vasta maanantaina, joten lukukokemus ei ollut enää kovin tuoreessa muistissa. Tarinan teemoista Anna kuitenkin kertoi hienosti ja erityisesti omia kokemuksiaan hän toi paljon esille. Tämä oli Annalle vasta toinen koskettelukirja, johon hän oli tutustunut. Aikaisemmin hän oli tutustunut Planeetta-koskettelukirjaan, jossa oli kartongista tehtyjä kohokuvia. Lisäksi hän oli joskus tehnyt itse koskettelukirjan, johon oli leikannut valmiita kohokuvia ja lisännyt niihin ”juttuja”.

Annan mielestä kuvissa oli hyvät värikontrastit ja kirkkaat värit. Materiaalit olivat Annan mielestä myös aidontuntuisia. Hahmot ja eri osat olivat Annan mielestä aluksi vai-

keita erottaa toisistaan, mutta kauemmin tutkiessa ne alkoivat seljetä. Erityisen vaikeaa oli aluksi erottaa kolmannen sivun osia toisistaan. Sivulla on mato, lehti ja nurmikkoa. Tarkemmin tutkittua kuva kuitenkin selveni Annalle. Osien erottamisen vaikeus liittyi Annan mukaan materiaaleihin ja muotoihin eikä niinkään värikontrasteihin.

Kirjan hahmoista Anna tykkäsi eniten sudenkorennosta. ”Se vaan niinku oli kivoin”, vastasi Anna, kun kysyin syytä. Sudenkorennon siipiä ja jalkoja Anna oli taivutellut, mutta ei ollut saanut sudenkorentoa irti hämähäkinverkosta yrityksestä huolimatta. Wilman ja Eelin hän oli sen sijaan saanut irti sivuiltaan tutkiakseen niitä tarkemmin käsissään. Anna ei ollut kuitenkaan riisunut Wilman tai Eelin villavaatteita. Hän ei ollut myöskään huomannut, että matoa ja kalaa voi liikuttaa sivulla narua pitkin. En ollut asiasta huomannut sanoa, koska se mainittiin infolehtisessä kuten muutkin hienomoto-riikkaa edistävät kirjan toiminnot.

Annan mielestä kirjaa oli helppo käsitellä siitä huolimatta, että se oli kahdessa osassa. Ääniliitteessä ei kuitenkaan mainittu, milloin on aika siirtyä kirjan toiseen osaan. Tämä vaikeutti lukemista ensimmäisellä lukukerralla:

No ekan kerran ku mä luin sitä, ni sit ku mä huomasin, et se meni siihen seuraavaan kirjaan niin sit mä pysäytin sen ja otin sen toisen kirjan ja laitoin vähän taaksepäin, ku mä en kerenny kunnolla (vaihtamaan kirjaa). Toisella kerral mä sit tiesin, et se meni siihen, niin mä vaihdoin (osaa) jo aikasemmin.

Teksti oli Annasta helposti ymmärrettävää. Anna kuunteli tarinan ääniliitteeltä, sillä pistekirjoitusta kirjassa ei vielä ollut ja kalvolle painettua tekstiä hän ei erottanut. Ääniliite poikkesi Annan mukaan tavallisista äänikirjoista siinä, että niissä ei ole ”niit äänijuttui”. Annan mukaan ääniefektit olivat ”ihan kiva” lisä ja ääniliite kuulosti kivemmalta niiden kanssa kuin ilman. Hiljaiset kohdat (1. ja 4. sivulla) ääniliitteessä olivat Annan mielestä liian pitkiä.

Annan mielestä tarinan päähenkilöt, Wilma ja Eeli, olivat aidontuntuksia. Kysyin Annalta, oliko hänellä ollut joskus samanlaista tilannetta kuin Wilmalla kirjassa, jolloin kokee, että on helpompi leikkiä yksin. ”Joo, kyl mä yhes vaihees leikin aina yksin koulussa, mut emmä sillee enää”, Anna vastasi. Silloin Anna oli viihtynyt paremmin yksin. Kun kysyin, mikä on muuttunut siitä tilanteesta, Anna jatkoi:

No ku mä oon niinku ollu yksin niin sit mun kaverit on tullu aina niinku, et haluuks mä olla niiden kaa, niin sit on niinku helpompi olla niiden kaa, ku ne tulee aina kysymään. Niin yhen kaverin kaa mä oon aina joka välkkä.

Annasta oli kiva lukea Wilmasta. Aikasemmin hän oli lukenut kirjaa, jossa päähenkilön sisko on sokea. Annan mielestä oli kiva lukea kirjaa, jossa on näkövammaisen henkilö, koska silloin ”ties niistä asioista, joista puhuttiin kirjassa”.

Annalle tuli myös omakohtaisia kokemuksia luonnosta hänen lukiessaan kirjaa. Hänelle metsä on tärkeä paikka partioleirien ja maaseudulla sijaitsevan mummolan kautta. Annalle metsässä kalliit ovat lempipaikkoja. Ääniliitteessä olevia metsän ääniä kuunnellessa Annalle oli tullut mieleen, mitä hän on itse tehnyt metsässä.

Eelin hahmosta keskustellessamme Anna kertoi heidän koulussaan olevan ulkomaalais- taustaisia lapsia. Kun kysyin, oliko Eelikin ehkä joskus kokenut yksinäisyyttä, Anna vastasi: ”Joo. No ku se on jostain muusta maasta muuttanu Suomeen, ni sil on vähän niinku, et se ei tunne ketään”. Anna osasi myös kertoa, että tarinassa Eeli auttoi Wilmaa liikkumaan, koska tämä ei nähnyt juuri mitään. Anna oli ymmärtänyt myös, että Wilma auttoi Eeliä kertomalla, mikä sudenkorento on. Hän myös kertoi, että tarinan aikana lapset tekivät yhdessä kaarnalaivan.

Tarina oli selvästi saanut Annan pohtimaan ystävyys-suhteitaan. Keskustelimme yhdessä hänen ystävästään. Anna kertoi kolmesta eri ystävästään, joista yksi oli hänen naapurin- sa, toinen luokkatoverinsa ja kolmannen hän oli tavannut kesäleirillä. Hänen mielestään ystävien kanssa parasta on jutteleminen ja se, että joku tulee heille kylään, jolloin voi tehdä yhdessä kaikkea kivaa. Keskustelimme myös Annan luokkatovereista ja kysyin, oliko hän kokenut luokallaan erilaisuutta:

No joo silloin ekalla, ku mä sain tietää, et mä oon niinku silleen (todettu näkövamma), eikä sille mitää voi, ni silloin mä vähän sillee niinku (koin erilaisuutta). Mut ei se sillee, mut ku mä sain lukutelevision, niin et siit niinku aina näkee, niin emmä silloin kauheesti ollu muiden kaa. Mut sit mun kaveri kysy mua välkälle, et haluuks mä olla sen kaa. Ei se sit muuten ja sit seuraavana vuonna mä olin aika paljon yksin, ku mun paras kaveri oli aina yhen mun toisen kaverin kaa. Mut sit ku me vaihettiin koulua ni se

ei enää oo se toinen kaveri (meidän koulussa) ni mä saan olla enemmän sen toisen kaa.

Haastattelu hetkellä Annalla oli kuitenkin hyvä olla luokallaan. Annan kertomuksista välittyi, kuinka tärkeää on se, että joku ottaa mukaan.

Omiksi vahvuuksikseen Anna koki juoksemisen. Vahvuudekseen hän mainitsi myös pistekirjoituksen, koska sitä ei osannut kukaan muu hänen luokallaan. Pistekirjojen sijaan Anna kuitenkin lainaa Celiasta äänikirjoja, koska niitä kuunnellessa voi tehdä muutakin. Annan mielestä pistekirjoitusta on hidasta ja työlästä lukea. Koskettelukirjan kuvien tunnustelu ei hänen mielestään ole kuitenkaan työlästä, koska kuvat ovat niin isoja. Annan mielestä kyseinen koskettelukirja soveltuu paremmin häntä nuoremmille, mutta sitä oli silti mukava lukea. Jatkossa hän voisi lainata äänikirjojen lisäksi koskettelukirjoja, jos niitä löytyisi hänen ikäiselleen sopivia.

Haastattelun aikana keskustelimme mielestäni tärkeistä asioista Annan kanssa. Koskettelukirjasta saatu palaute jäi ehkä hieman suppeaksi, mutta sitäkin tärkeämpää oli havaita, että kirjan tarina oli saanut Annan pohtimaan ystävyysuhteitaan ja itseään suhteessa muihin. Tarina herätti omakohtaisia kokemuksia niin yksinäisyydestä, ystävydestä, erilaisuudesta kuin luonnossa liikkumisesta.

6.3.2 Annan äidin palaute

Annan äidille koskettelukirjan tarinan pääajatus oli mielestäni avautunut hienosti:

Erilaisuus ei ole kovin ihmeellistä, vaan tavallaan kaikki ovat omalla tavallaan erikoisia ja ainutlaatuisia.

Siinä oli mielestäni kiteytynyt hienosti ajatus, jonka halusin tarinan avulla tuoda esiin. Tarinan herättämiä ajatuksia Annan äiti oli käsitellyt Annan kanssa hieman. Anna oli halunnut keskustella kirjasta useampaan otteeseen. Annan äidin mielestä tarinan teemat olivat erilaisuus ja ystävyys ja koskettelukirja oli hänen mielestään erittäin hyvä tapa käsitellä näitä teemoja. Annan äidin mielestä koskettelukirja antoi elämyksiä hänen lapselleen:

Lapseni piti erilaisten materiaalien tunnusta ja osien irroitettavuudesta ja hän myös piti siitä että kirja oli hyvin tehty.

Annan äidin mielestä infolehtinen tuki lukukokemusta erittäin hyvin. Infolehtisen luetuaan hän osasi ”hyödyntää kirjaa paljon paremmin ja siitä sai enemmän irti”. Tällä tavoin kirja tuntui hänen mielestään ”mielenkiintoisemmalta ja sen parissa voisi viettää enemmänkin aikaa”.

Annan äidin mielestä infolehtisen kysymysehdotukset olivat hyvin selkeitä ja käyttökelpoisia:

Mielestäni ne ovat juuri sellaisia, jotka auttavat lasta oman identiteetin hahmottamisessa ja ymmärtämisessä sekä omien mielipiteiden hyväksymisessä, vaikka ne olisivatkin ”massan mielipiteistä” poikkeavia.

Myös infolehtisen toiminnalliset ohjeet olivat hänen mielestään käyttökelpoisia. Annan äidin mielestä koskettelukirja ja ääniliite sovetuvat parhaiten 6–10-vuotialle. Erityisesti koskettelukirjassa ja sen liitteissä hän piti runsaista yksityiskohdista, käsityön jäljestä ja siitä, että infolehtinen oli havainnollistettu kuvin. Kehitysehdotuksena Annan äiti ehdotti kirjan avaussolmun vaihtamista nappiin tai neppariin, sillä umpisolmuun mennessä nauhat saattavat olla näkövammaiselle lapselle hankalia avata. Lisäksi hänellä oli oivaltava kehitysehdotus kirjan ensimmäisen sivun tekstiin:

Minulla pisti korvaan kirjan alussa oleva sanonta, että Wilma ”ei näe mitään”. Suurin osa ns. sokeistakin hahmottaa valoa ja/tai hahmoja. Aivan täysin umpisokeitahan on vain osa sokeiksi tai näkövammaisiksi määritellyistä. Jos kirja olisi tarkoitettu näkeville kertomaan näkövammaisuudesta, ilmaisu saattaisi ollakin hyvä jotta näkevä (nuori) lukija tajuaisi mistä on kyse. Kuitenkin kun kirja on tarkoitettu näkövammaisen lapsen luettavaksi, ”ei näe mitään” saattaa olla liian rajoittava ilmaus ja voi haitata sellaisen näkövammaisen samaistumista Wilmaan, joka eivät ole täysin sokeita. (Ellet sitten olekin tarkoittanut kirjaa aivan sokeille!?) Ehdottaisin tilalle ”Wilman näkökyky on hyvin huono” tai ”Wilma on sokea”, ”...näkövammaisen”, tms.

6.3.3 Kaisan palaute

Annan jälkeen vein koskettelukirjan liitteineen Kaisan kotiin. Vanhemmat olivat kuu-

lemma joitain vuosia sitten yrittäneet innostaa Kaisaa lukemaan koskettelukirjoja. Tällöin hän ei juurikaan ollut kiinnostunut koskettelukirjoista. Kaisa on syntymästään asti sokea, joten hänen olisi erityisen tärkeää harjoittaa jäljellä olevia aistejaan. Nyt vanhemmat olivat uudestaan yrittäneet innostaa Kaisaa tutustumaan koskettelukirjoihin, joten he sanoivat kirjan tulevan juuri oikeaan aikaan. Kaisa oli arvellut etukäteen, ettei koskettelukirjassa voi olla pistekirjoitusta, koska ”Taru ei osaa pistekirjoitusta”, missä hän oli täysin oikeassa. Kerroin, että kirjaan tulee pistekirjoitus valitettavasti vasta myöhemmin Celian painamana. Kaisa on iältään 11-vuotias.

Kaisa tutustui kirjaan kahteen otteeseen äitinsä kanssa. Heti haastattelun alussa hän kertoi ääniliitteessä häiritsevän hiljaisissa kohdissa kuuluva ”miehen huohotus”. Kaisan kuulo on todella tarkka ja lisäksi hänen äitinsä kertoi cd levyjen kuulostavan heidän äänentoistolaitteessaan erilaiselta kuin muissa. Lupasin ottaa asiasta joka tapauksessa selvää, sillä miehen hengitys häiritsi Kaisaa kovasti.

Kaisan mielestä ääniliitteen puheesta sai kuitenkin hyvin selvää, vaikka ”oli harmi, et sä et kertonu siinä mitään”. Kaisa tykkäsi myös ääniliitteen ääniefekteistä. Erityisesti hän piti metsäsivulla kuuluvasta linnun laulusta. Myös puron solina oli hänen mielestään kivan kuuloista.

Kuvat olivat hänen mielestään myös kivoja. Kaisa kuvaili hienosti, miltä eri kuvat hänen mielestään tuntuivat. Sudenkorento oli hänen suosikkinsa. Ääniliitteessä kuuluvasta sudenkorenon siipien havinasta Kaisan piti paljon. Hän oli irrottanut sudenkorenon verkostaan ja taivutellut sen siipiä ja runkoa. Sudenkorento tuntui aidolta Kaisan mielestä ja hän erotti siitä käsiensä avulla siivet ja silmät. Sudenkorento-sivulla ollut hämähäkinverkko tuntui Kaisan mielestä pehmeältä. Luonnossa Kaisa ei ollut koskaan ”nähtyt” sudenkorentoa eikä kosketellutkaan. Kaarnalaivasta sekä mittarimadosta Kaisa mainitsi erikseen. Hänen mukaansa kuvista teki kivoja se, että ne tuntuivat kivoilta. Kaarnalaivassa puu tuntui materiaalina kivalta. Metsä-kuvan puu taas tuntui Kaisasta ihan sammaleelta ja kirjassa olevat lehdet olivat hänen mielestään kivan rapisevia.

Kun kysyin Kaisalta, mitä hän piti Wilmasta ja Eelistä, hän totesi Wilmasta:

No Wilma oli ainakin joku sokko tyttö.

Kaisasta oli ”ihan kiva” lukea tarinaa, jossa on päähenkilönä näkövammaisen tyttö. Eelistä hän osasi mainita, että tämä on pakolaispoika. Kaisa ei kuitenkaan muistanut, mitä sana pakolaispoika tarkoittaa. Kaisa arveli, että Wilmasta ja Eelistä tulee hyviä ystäviä. Yhdessä he voisivat leikkiä esimerkiksi pelejä ja opettaa toisilleen pallon pomputusta, Kaisa totesi. Villavaatteita hän ei ollut yrittänyt hahmoilta riisua. Hahmot hän oli kuitenkin irrottanut sivuiltaan.

Kun kysyin Kaisalta, mistä he olivat keskustelleet äitinsä kanssa kirjan luettuaan, hän kertoi TALKS-puhelimestaan ja siitä, että hänen tuttavaperheensä sokealla pojalla on samanlainen. Poika oli opastanut Kaisaa puhelimen käytössä. Poika oli myös soittanut puhelimella Kaisalle, mikä merkitsi hänelle todella paljon. Kaisa kertoi, että poika on hänen kaverinsa ja hänelle tärkeä ihminen.

M.M on ainakin yks sokko. Silläkin on tollanen puhuva puhelin. (..) Se auttaa mua käyttämään puhelimen käyttöä (...).

Kaisa kertoi myös luokkatovereistaan, joista yhtä hän kuvaili hyväksi kaverikseen. Kaisa käy Helsingissä ruotsinkielistä näkövammaisten koulua, Svenska skola för synskadade. Hänen luokallaan on ”kaikenlaisia tyyppejä”.

Kun kysyin Kaisalta, miksi Wilma mahtoi kokea, että on helpompi leikkiä yksin, Kaisa sanoi syyksi, ”et se ei näe mitään”. Kaisa ei kuitenkaan osannut sanoa, miten sokeus vaikuttaa yksin leikkimiseen. Minulle Kaisa kertoi, ettei hän ole kokenut samanlaista yksinäisyyttä.

Tarinan sisältö oli jäänyt Kaisalle monella tapaa epäselväksi. Hän ei esimerkiksi osannut kertoa, miten Wilma ja Eeli auttoivat tarinassa toisiaan. Hän kyllä osasi kertoa sanatarkkaan, mitä Eeli kysyi Wilmalta: ”Hei, mikä tämän (sudenkorento) nimi on?” Vastaukseksi kyseiseen kysymykseen Kaisa kuitenkin antoi: ”Eeli”. Hän siis muisti lähes sanatarkasti tekstin järjestyksen, muttei täysin ymmärtänyt sisältöä. Kaisa myös muisti, että sudenkorento oli Eelin lempihyönteinen, vaikka tosiasiansa se oli Wilman. Kun toin

esiin, miten Eeli auttoi Wilmaa istumaan puron reunalle, syyksi Kaisa osasi sanoa että, ”ku Wilma ei varmaan ite päässy siihen”. Kaisa totesi siihen, että koska hän ei itse pääse kaikkiin paikkoihin, toiset auttavat häntä. Tarinan hahmot myös sekoittuivat hieman toisiinsa: Kaisa esimerkiksi muisti, että lapset uittivat kaarnalaivan sijaan kalaa purossa.

Keskusteltaessamme toisten auttamisesta Kaisa kertoi, että muut auttavat häntä ”kaikesa”. Hän taas pystyy auttamaan perhettään leipomisessa ja koulutovereitaan tietyn palapelin kokoamisessa. Hän osasi kertoa vahvuuksikseen laulamisen ja pianon soiton.

”Koskettelukirjat on ihan sopivia mulle, ku mä oon sokko”, Kaisa totesi, kun kysyin voisiko hän jatkossakin lukea koskettelukirjoja.

6.3.4 Kaisan äidin palaute

Kaisan äidiltä sain palautetta kyselylomakkeen ja epämuodollisen haastattelun kautta. Hän oli hyvin perehtynyt koskettelukirjaan, ääniliitteeseen ja infolehtiseen lapsensa kanssa.

Tarina oli Kaisan äidistä todentuntuinen ja positiivinen, vaikka hänen mielestään ”yksinäisyys ei välttämättä ole lapsesta niin ahdistavaa kuin aikuisesta”. Kaisan äiti oli myös hyvin havainnoinut Kaisassa heränneitä ajatuksia tarinasta:

Kaisa piti kirjasta, herätti kysymyksiä lähinnä mikä on ”pakolaispoika”. Yksinäisyys ja kaverin löytäminen oli ajatuksia herättävää. Kaisa totesi, ettei hänellä ole yhtään kaveria, mikä on totta.

Kaisan äiti kertoi, että tämä oli ensimmäinen kerta, kun Kaisa puhui yksinäisyydestään. Hän kertoi, että heitä vanhempia oli ahdistanut se, ettei Kaisalla ole yhtään ystävää. Kaisa ei kuitenkaan ollut aiemmin asiasta puhunut. Tarinan herättämät ajatukset ja infolehtisen kysymykset kuitenkin avasivat äidin mukaan hedelmällisen keskustelun, mistä hän oli itsekin yllättynyt. Kaisan vanhempia oli selvästi huolestuttanut se, ettei Kaisalla ole ystäviä. Kaisalle aihe oli taas kenties niin vaikea, ettei hän ollut siitä aikaisemmin pystynyt puhumaan. Kaisan äiti ja Kaisa käsittelivät tarinan herättämiä ajatuksia jutte-

lemalla. He pohtivat esimerkiksi kuinka kavereita voisi saada.

Kaisa halusi keskustella äitinsä kanssa siitä, miten ja missä kirja oli tehty. Hän kertoi äidilleen, että ”sudenkorento on ihana” ja ääniliitteen ääniefektit olivat hyviä, etenkin metsän äänet. Metsässä hyvää oli se, että ääniä oli monipuolisesti kuten lintujen laulua ja koiran haukuntaa.

Kaisan äidin mielestä tarinan teemat olivat ”ystävyyys, yksinäisyys ja pitäminen samoista asioista, mikä saattaa yhdistää”. Hänen mielestään koskettelukirja on hyvä tapa käsitellä näitä teemoja. Kirja antoi Kaisan äidin mielestä elämyksiä hänen lapselleen, infolehtinen tuki lukukokemusta ja infolehtisen kysymysehdotukset olivat käyttökelpoisia. Infolehtisen toiminnallisia ohjeita hän ei kommentoinut.

Kaisan äidin mielestä kirja soveltuu hyvin monen ikäiselle lapselle. Hänen mielestään jo neljävuotias voi saada kirjan kuvista elämyksiä, mutta myös Kaisan ikäiselle (11 vuotta) kirjan tarina antaa edelleen paljon pohdittavaa.

Erytisesti Kaisan äiti piti kuvien selkeydestä ja siitä, että ne olivat hienosti tehtyjä. Lopuksi hän vielä kommentoi ääniliitettä:

Ääni-cd oli hieno idea, antoi sadulle niin sanotun erilaisen ulottuvuuden. Ja oli saman tyylinen kuin näkevillä.

Ennen lähtöäni Kaisan äiti kertoi vielä havainneensa jokin aika sitten, että Kaisalle jäävät usein epäselväksi monet käsitteet saduissa ja että hän ei välttämättä ymmärrä tarinan sisältöä. Kun Kaisa oli nuorempi, hän äitinsä mukaan kuunteli paljon äänikirjoja ja vanhemmat myös lukivat hänelle. Puheterapeutti oli kuitenkin kehottanut heitä vähentämään äänikirjojen ja satujen lukemista, sillä ne sekottuivat Kaisan mielessä todellisuuteen. Hän saattoi muistaa sadusta ulkoa pitkiäkin pätkiä, joita toisteli alinomaa. Edelleen Kaisa muistaa kohtia tarinoista ulkoa, mutta itse sisältö jää hänelle usein epäselväksi, kuten haastattelussanikin ilmeni. Kaisan äiti oli havainnut, että Kaisalle saattoi satuja kuunnellessa usein jäädä täysin epäselväksi, mitä tarinassa todella tapahtui. Tarinan elementit myös sekoittuivat toisiinsa. Asia oli otettu puheeksi myös puheterapiassa, ja nyt Kaisan äiti oli lainannut selkokieliä kirjoja kotiin luettavaksi. Keskustelimme

myös siitä, miten osa koskettelukirjoista voi auttaa käsitteiden hahmottamisessa.

6.3.5 Timon palaute

Timo oli haastatteluhetkellä juuri täyttänyt seitsemän vuotta. Hän on heikkonäköinen ja ainoa haastatteleminen lapsista, joka pystyi lukemaan kirjassa olevan painetun tekstin. Valitettavasti Timolta saamani haastatteluaineisto jäi niukaksi. Haastattelutilanteessa Timo koki olonsa silminnähdyn vaivautuneeksi ja hänen äitinsä mukaan Timo oli vastustanut koko kirjan lukemista ja ilmoittanut ennen haastattelua, ”ettei kerro Tarulle mitään”. Timo vastasi kyllä useimpiin kysymyksiin ”joo” tai ”ei”, mutta en koe näitä vastauksia olennaisiksi palautteen kannalta, sillä Timo tuntui vastaavan kysymyksiin ”jotakin” päästäkseen vaivaannuttavasta tilanteesta. Timo oli lukenut koskettelukirjan kahteen kertaan: ensimmäisen kerran viikkoa ennen haastattelua ja toisen kerran haastattelupäivänä.

Timo oli lukenut kirjan kertaalleen itse. Timon näkökyky on sen verran hyvä, että hän kertomansa mukaan pystyy koulussakin käyttämään lähinnä tavallisia painettuja oppikirjoja. Hän kertoi käyttävänsä koulussa myös lukutelevisiota.

Timo kertoi irrottaneensa Wilman ja Eelin sivuiltaan. Hän osasi hienosti kertoa mitä pakolaisuus tarkoittaa: ”on muuttanut toisesta maasta suojaan”. Hänen mielestään Eeli ei ole varmaan tuntenut yksinäisyyttä, mutta Suomeen muuttaneet pakolaiset voivat tuntea muuton alussa yksinäisyyttä, ”koska ne ei osaa suomea, eikä ne saa kavereita”. Timon mielestä tilanne voi kuitenkin helpottua, sitten kun pakolainen oppii suomen kieltä.

Haastattelun aikana Timo kertoi kokeneensa yksinäisyyttä edellisenä syksynä, jolloin hän oli aloittanut ensimmäisen luokan koulussa. Yksinäisyyden tunne oli kuitenkin helpottanut syksyn jälkeen. Tällä hetkellä hänellä oli luokallaan kavereita. Timo myös kertoi, ettei hänestä ole koskaan tuntunut helpommalta leikkiä yksin, eikä hän osannut sanoa, miksi Wilma oli kokenut yksinäisyyttä. Timo käy tavallisella luokalla lähikouluun. Hän myös kertoi, että hänen luokallaan on poika, joka *kiusaa kaikkia*. Timoon kiusaaminen ei kuitenkaan kohdistunut.

6.3.6 Timon äidin palaute

Timon äidin palaute oli palautteista selvästi kriittisin. Hän oli kuitenkin vastauksissaan huomionnut tärkeitä seikkoja ja oli hyvä, että hän oli uskaltanut antaa rehellistä palautetta. Tarina itsessään oli herättänyt huomionarvoisia ajatuksia hänessä:

Pohdin, miten käsitellä näkövammaisen lapsen yksinäisyyden kokemista. Pohdin myös löytyykö ystävä-aihe vain ”vähemmistöjen” joukosta. Viesti ”kaksi erilaista voi ystäväystyä” on yhtä aikaa mahdollisuus, että rajoite.

Timon äiti oli havainnut, että koskettelukirjan hahmoista Timoa kiinnostivat eniten sudenkorento, toukka ja vene. Timo oli halunnut aluksi lukea tarinan itse, jolloin hänen huomionsa meni lukemiseen. Itse tarina ei äidin mukaan kiinnostanut Timoa kovinkaan paljoa. Timo oli äitinsä kanssa jutellut siitä, miksi Wilma leikkii yksin. He olivat puhuneet myös toukasta ja sudenkorennosta ja Timo oli muistellut itse tekemiään veneitä. Timon äiti oli yrittänyt aloittaa keskustelua yksin olemisesta, mutta Timo ei ollut ”lämmennyt”. Timoa oli ihmetyttänyt, miksi Eeli on tumma.

Timon äidin mielestä tarinan teemat olivat ”luonto” ja ”yksinäisyys-ystävyyttä”. Hänen mielestään koskettelukirja oli kuitenkin Timon ikäiselle liian lapsellinen tapa käsitellä näitä teemoja. Timon äidin mukaan juonelliset äänikirjat ”uppoavat paremmin”. Timon kolmevuotias pikkuveli oli sen sijaan ollut koskettelukirjasta hyvin kiinnostunut ja halunnut leikkiä sillä.

Infolehtisen kysymysehdotukset avasivat Timon äidin mielestä aikuiselle mahdollisia teemoja, mutta tuntuivat kotioloihin turhan opetustuokiomaisilta. Infolehtisen toiminnallisia ohjeita he eivät olleet käyttäneet.

Timon äiti koki koskettelukirjan liitteineen soveltuvan parhaiten 3–5-vuotiaille lapsille. Tätä vanhemmille lapsille koskettelukirjassa olisi paljon kehitettävää:

Isommille lapsille pidempi juoni, jännittävämpiä käännteitä ja vitsejä tms. hauskuutta mukaan.

Kiitosta kirja sai esteettisyydestään ja erilaisten materiaalien tunnusta. Sudenkorento oli myös Timon äidin mielestä kirjan kiinnostavin hahmo.

6.4 Celian palaute

Koskettelukirjan kierrettyä lasten perheet vein sen vielä arvioitavaksi Celian lastenosaston työntekijöille. Ilokseni kaikki kolme lastenosaston kirjastohoitajaa, Irmeli Holstein, Minna Katela ja Satu Jokinen, lupasivat antaa yhteispalautteen koskettelukirjasta liitteineen. Heidän jokaisen erityisalaansa ovat koskettelukirjat ja he kaikki olivat minulle ennestään tuttuja koskettelukirja-työpajan kautta. Koskettelukirja liitteineen oli heidän arvioitavanaan viikon ajan maaliskuussa 2010, jona aikana he täyttivät yhdessä sähköpostilla lähettämäni kyselylomakkeen (LIITE 4). Kyselylomakkeeni koski koskettelukirjaa, ääniliitettä ja infolehtistä.

Kyselylomakkeen ensimmäinen osa koski koskettelukirjan kuvia. Celian työntekijöiden mukaan kuvissa oli hyvät värikontrastit ja etenkin kirjan värikkäät ja keskenään eriväriset pohjakankaat saivat kiitosta. Kuvissa oli heidän mielestään hyvät pintakontrastit. Kuvien hahmot olivat heidän mukaansa tunnistettavia muodoiltaan, mutta hahmojen kiinnityskohdat olisivat voineet olla yläreunan sijaan sivun alareunassa. Lisäksi Celian työntekijät kokivat kirjan kaksiosaisuuden hankaloittavan lukemista. Kirjan kaksiosaisuudesta johtuen esimerkiksi Wilmaa ja Eeliä ei saa helposti liikuteltua samalla sivulle.

Kuvien hienomotoriikkaa kehittävästä osista liikuteltavat osat saivat kiitosta:

Tekijä oli suunnitellut liikuteltavien osien kuvat hyvin. Toinen vaakaasuoraan ja toinen pystyasuoraan. Helposti liikuteltavia. Hyvä.

Tarinan teksti erottui Celian työntekijöiden mielestä hyvin. Kuvat saivat heiltä myös hyviä kehitysehdotuksia:

Ruoho olisi voinut olla toisesta materiaalista. Puunrungon sisällä olisi voinut olla kovaa pahvia –silloin runko ei antaisi periksi. Kirjan sidosasu

olisi sen käytön, niin lukemisen kuin mahd. korjaustenkin kannalta parempi irrotettavina sivuina esim. purjerengas-sidoksena.

Heidän suosikkejaan olivat sivut 1, 2, 4 ja 5. Kuvista kokonaisuutena Celian työntekijät antoivat oikein positiivista palautetta:

Kuvat yksinkertaisia ja selkeitä. Kokonaisuus erittäin hyvä!

Toinen osio koski ääniliitettä. Celian työntekijöiden mielestä ääniliite tukee lukukokemusta tehden siitä kokonaisvaltaisemman elämyksen. He kommentoivat ääniliitettä seuraavanlaisesti:

Luonnon äänet ovat miellyttäviä ja tekstiä ja kuvia tukevia. Käännä sivua äänimerkki oli pirteä ja helpottaa kirjan lukemista.

Ääniliitteen selkeydestä ja toimivuudesta tullaan Celian työntekijöiden mukaan saamaan palautetta vasta myöhemmin itse asiakkailta. Kysymykseeni koskettelukirjan kuvien ja ääniliitteen antamasta tuesta lapsen jäljellä olevaan näön käyttöön, tuntoaistiin ja kuuloaistiin sekä eri aistien yhteiskäyttöön he eivät pystyneet vastaamaan.

Kolmas osio koski Wilma ja Eeli -tarinaa sekä infolehtistä. Tarinassa pohditaan Celian työntekijöiden mielestä hienosti ”erilaisuuden tematiikkaa”. Tarinan teemat: yksinäisyys, erilaisuuden kokeminen ja ystävyys tulevat heidän mielestään hyvin esille tarinassa. ”Tämän tyylistä ei ole kokoelmisamme, vielä” he kommentoivat.

Infolehtisen kysymysehdotukset avaavat Celian työntekijöiden mielestä tarinan teemoja ja infolehden informatiivisuus on erittäin hyvä. Ilman infolehtistä heidän mukaansa lukija ei uskaltaisi esimerkiksi ”vääntää nukkea istumaan”. Infolehtisen toiminnallisista ehdotuksista ”metsäretket ja muistojen poimimiset tuntuivat mukavilta ehdotuksilta” ja ovat Celian työntekijöiden mukaan ”helposti toteutettavissa”.

Tarinan teemojen käsittely omakohtaisten kokemusten sekä tarinan kautta voi Celian työntekijöiden mukaan vaikuttaa lapsen itsetuntoon ja minäkuvaan viestittämällä, että ”vaikka on erilainen voi löytää ystäviä”. Tällaiselle koskettelukirjalle on Celiassa lastenosaston työntekijöiden mukaan tarvetta, sillä ”erilaisuudesta ja ystävydestä ei juuri-

kaan ole mitään tarinaa”.

Celian työntekijät voisivat suositella kirjaa ala-asteikäisille asiakkailleen ja riippuen lukemisasteesta myös esikouluikäisille.

6.5 Palautteen yhteenveto

Koskettelukirjasta saamani palaute on ollut kohtuullisen kattava ja monipuolinen. Lasten, vanhempien ja Celian palautteissa korostuvat erilaiset asiat. Kaikille haastattelemleni lapsille koskettelukirja oli suhteellisen vieras ilmiö, jolloin heillä ei ollut juurikaan vertailupintaa. Lasten näkökyky on myös hyvin eriasteinen ja he ovat suhteellisen erikäisiä, mikä vaikuttaa väistämättä palautteeseen. Palautteen perusteella koskettelukirjan kuvat kiinnostivat kaikkia lapsia. Kirjan suosikkihahmo oli selvästi sudenkorento niin lasten kuin aikuistenkin mielestä.

Kuvien liikuteltavat ja irroteltavat osat olivat palautteen perusteella helposti käytettäviä. Sitä vastoin Wilman ja Eelin villavaatteiden riisuminen tai kaulahuivien solmiminen ei ollut innostanut ketään lapsista. Palautteen perusteella erilaiset liikuteltavat ja irroteltavat osat tekivät kuitenkin kuvista mielenkiintoisia. Celian palautteessa annettiin kiitosta liikuteltavien osien toimivuudesta ja monipuolisuudesta.

Kuvien kirkkaudesta ja värikontrasteista antoivat palautetta lähinnä Celian työntekijät. Palaute oli hyvin positiivista. Lapset antoivat sitä vastoin palautetta lähinnä kuvien tunnisteltavuudesta. Kiitosta saivat muun muassa kaarnalaivan puinen pinta ja sudenkorennon siivet. Myös vanhemmat antoivat positiivista palautetta erilaisten materiaalien tunnusta. Celian palautteessa moitteita saivat ainoastaan ruohon materiaalivalinta sekä puunrungon periksi antavuus. Koskettelukirjan kaksiosaisuus koettiin myös hieman hankalaksi. Kokonaisuutena palaute koskettelukirjan kuvista oli kuitenkin oikein positiivinen.

Koskettelukirjan tarina sai hyvin vaihtelevaa palautetta. Celian työntekijät pitivät tarinasta alusta alkaen ja kokivat sen hyvin tarpeelliseksi. Lapset eivät antaneet tarinasta

suoraa palautetta, mutta haastattelun perusteella se oli herättänyt heissä paljon ajatuksia tärkeistä asioista. Tämä oli mielestäni palautteen tärkein anti. Lapset olivat myös oivaltaneet hyvin tarinan tematiikan. Kaikkia lapsia tarina ei kuitenkaan innostanut samalla tavalla. Luonnon toimiminen tarinan näyttämönä tuntui kuitenkin kiinnostavan kaikkia lapsia. Yksinäisyyden kokeminen tuntui myös koskettavan kaikkia lapsia jollain tavalla. Vanhempien antama palaute oli vaihtelevaa. Tarinan teemoina vanhemmat painottivat keskenään erilaisia asioita. Nämä kaikki olivat kuitenkin tarinan kannalta olennaisia. Kahden vanhemman mielestä koskettelukirja oli hyvä tapa käsitellä näitä teemoja, kolmannen mielestä hieman lapsellinen. Vanhemmat eivät täysin varauksetta pitäneet tarinasta. Eräs vanhemmista koki tarinan viestittävän, että ”erilainen” lapsi voi ystäväystyä vain toisen ”erilaisen” lapsen kanssa. Koskettelukirjan osioista tarina tuntui herättävän kaikista eniten tunteita, niin positiivisia kuin negatiivisia. Produktin tärkeimpänä osana se samalla ihastutti ja herätti kehitysehdotuksia.

Ääniliite sai suurimmaksi osaksi positiivista palautetta. Lapset kokivat ääniefektit toimivaksi lisäksi ja lukijan puhe oli miellyttävää. Verrattuna tavallisiin äänikirjoihin ääniefektit vaikuttivat tekevän ääniliitteestä mielenkiintoisemman. Tarinan lyhyys teki ääniliitteestä kuitenkin lapsellisemman kuin juonelliset äänikirjat. Luonnon äänet herättivät lapsissa omakohtaisia muistoja.

Infolehtisestä sain palautetta lasten vanhemmilta ja Celian työntekijöiltä. Infolehtisen kuvat koettiin hyviksi ja selkeyttäväksi. Kysymysehdotuksia pidettiin teemoja avaaviksi ja käyttökelpoisiksi. Koti-oloihin yksi vanhemmista koki ne kuitenkin liian opetus-
tuokiomaisiksi. Infolehtisen toiminnallisia ohjeita vanhemmat eivät juurikaan kommentoineet. Celian työntekijät pitivät metsäaiheisesta toiminnallisesta ohjeesta. Lapsia haastateltaessani käytin paljon infolehtisen kysymysehdotuksia, minkä perusteella koin ne käyttökelpoisiksi ja produktion tavoitteita tukevaksi.

Palautteen perusteella on vaikeaa tehdä yhteenvetoa, minkä ikäiselle lapselle kirja voisi soveltua parhaiten. Yhden vanhemman mielestä kirja soveltuu jopa 11-vuotiaalle, kun taas toisen vanhemman mielestä enintään 5-vuotiaalle lapselle. Mielipiteeseen vaikuttaa varmasti vanhemman oman lapsen suhtautuminen kirjaan. Celian työntekijöiden mukaan koskettelukirja soveltuu ala-asteikäisille lapsille ja lukutaidosta riippuen myös

esikouluikäisille. Ikäjakautaman kirjo kuvastaa mielestäni sitä, miten hankalaa on lopulta määrittää minkä ikäiselle lapselle kirja soveltuu parhaiten. Yhden vanhemman kuvailua lainaten jo nelivuotias lapsi voi saada kirjan kuvista elämyksiä, kun taas 11-vuotiaasta kirjan tarina voi koskettaa. Lapsen elämäntilanne, henkilökohtaiset kokemukset ja vamman laatu varmasti vaikuttavat siihen, miten mielenkiintoisena ja koskettavana lapsi kokee kirjan.

6.6 Oma arvio

Palautetta koskettelukirjasta liitteineen sain kaikkiaan yhdeksältä ihmiseltä. Saamani palaute on siis ollut suhteellisen kattava eikä voi olla vaikuttamatta omaan arviooni produktiostani. Saamani palaute on ollut pääosin positiivista, mutta sisältää myös paljon hyviä kehitysehdotuksia. Negatiivisempi palaute olisi varmasti vaikuttanut myös omaan mielipiteeseeni koskettelukirjasta liitteineen.

Koskettelukirjan kuville asetin tavoitteeksi näkövammaisen lapsen jäljellä olevan näön käytön, tunto- ja kuuloaistin sekä eri aistien yhteiskäytön tukemisen. Lisäksi liitin kuviin erilaisia hienomotoriikkaa kehittäviä osia. Kuvissa onnistuin mielestäni käyttämään kirkkaita värejä ja vahvoja värikontrasteja, joista sain myös kiitosta Celian palautteessa. Materiaalivalintoihin olen tyytyväinen. Kuvissa olen käyttänyt monipuolisesti erilaisia materiaaleja ja materiaalit ovat pääsääntöisesti esitettävän asian tuntuksia. Joitain kompromisseja jouduin kuitenkin tekemään. Mielelläni olisin käyttänyt enemmän luonnon materiaaleja. Tyytyväinen olen siitä, että koskettelukirjassa onnistuin käyttämään pohjakangasta lukuunottamatta lähes pelkästään kierrätysmateriaaleja. Kirjan sivuja suunniteltaessa minun olisi tullut ottaa paremmin huomioon hahmojen paksuus. Sivuihin tuli niin paksuja, että kirjasta olisi ollut lähes mahdotonta tehdä yksiosainen. Yksiosaisena kirja olisi kuitenkin toiminut paremmin ja hahmoja olisi ollut helpompi liikuttaa kirjan eri sivuilla.

Kuvien laadussa on hieman epätasapainoa. Esimerkiksi sudenkorento-sivu on palautteiden antajien ohella myös omasta mielestäni selvästi kirjan hienoin sivu niin visuaalisesti kuin käsillä tunnustellen. Sitä vastoin mittarimato-sivu sekä puro-aiheiset sivut ovat

mielestäni selvästi vaisumpia palvelen kuitenkin tarkoitustaan. Puron sisällä kahiseva muovipussi ja syksyn lehtien rapinat tuovat kivan lisän kuville. Ilman ääniliitettä kuuloaistia herkistävät osiot olisivat kuitenkin jääneet turhan vähäisiksi.

Celian palautteessa sain kiitosta hienomotoriikkaa kehittävästä osista. Nämä olivat monipuolisia ja hyvin toteutettuja. Toisaalta haastatteleman lapset eivät olleet juurikaan kokeilleet hienomotoriikkaa kehittäviä osia. Suositumpia olivat olleet liikuteltavat ja irrotettavat osat. Sen sijaan Wilman ja Eelin päältä riisuttavat villamekko ja -liivi sekä avattavat ja solmittavat kaulahuivit tuntuivat olevan liian monimutkaisia tai epäkiinnostavia yksityiskohtia.

Ääniliite on mielestäni hyvin onnistunut. Isäni ääni kertojana on sopivan rauhallinen, selkeä ja miellyttävä. Eläytyvyyttä olisi ehkä voinut olla enemmän. Ääniefektit sopivat mainiosti kuviin ja tarinaan. Ääniefektit toivat jotain uutta tavallisiin äänikirjoihin verrattuna. Ääniliitteestä kiitos kuuluukin pitkälti muille henkilöille: isälleni, Celian äänimestarille ja ystäväni puolisolle.

Infolehtinen tukee hyvin koskettelukirjan kuvien ja tarinan tavoitteita. Infolehtinen olisi toki voinut olla kattavampi ja rakennettu visuaalisesti kauniimpaan muotoon, esimerkiksi kirjaseksi. Toiminnalliset ehdotukset eivät tuntuneet innostavan palautetta antaneita perheitä. Jonkinlainen kuvitus olisi voinut tehdä niistä innostavamman.

Wilman ja Eelin tarinan suunnittelu ja toteus jäi mielestäni hieman puolitiehen. Tarinassa on mielestäni aineksia hyvään ja valmiiseen satuun, mutta sellaisenaan siinä on vielä puutteita. Tarina koskettaa tärkeitä asioita, mutta kaikki haluamani ajatukset eivät välttämättä välity sen kautta. Pohdin myös onko oikein kuvata Eeliä vain sanoin: *juuri Suomeen muuttanut pakolaispoika*, aivan kuin pakolaisuus määrittäisi hänen koko persoonansa. Enhän halunnut Wilmaakaan kuvailla vain näkövammaisena lapsena. Hyvää tarinassa kuitenkin on mielestäni se, että uskalsin ottaa päähenkilöiksi juuri näkövammaisen tytön ja pakolaispojan. Toisaalta tarinan voi tulkita myös näitä ominaisuuksia alleviivaavaksi. Tarinalla halusin kuitenkin viestittää, että erilaisuutta voi tuntea monesta eri syystä ja että loppujen lopuksi on ihan tavallista olla erilainen. Tätä ajatusta olisi voinut kuitenkin helpommin viestittää tarina, jonka toinen päähenkilö kokee erilaisuutta

jostain ”mitättömämmästä” syystä. Tarinan yksinkertaisuus on mielestäni sekä plussaa että miinusta. Yksinkertaisuutensa vuoksi sen teemat avautuvat helposti lukijalle, mutta vaarana on, että se aliarvioi lukijansa tehden tarinasta tylsän ja yksiulotteisen. Toisaalta palautteessa ilmeni, että tarina oli jäänyt epäselväksi yhdelle lukijoista, jonka vuoksi pohdin olisiko teksti pitänyt kirjoittaa selkokielellä. Tarinan tekstin soljuvuus olisi kuitenkin voinut kärsiä, jos se olisi kirjoitettu selkokielellä. Kielen sadunomaisuus oli minulle tärkeätä. Kirjaa on myös tarkoitus lukea yhdessä aikuisen kanssa, jolloin lapsella on mahdollisuus keskustella epäselvistä kohdista.

Kokonaisuuteen olen tyytyväinen ja ensimmäiseksi koskettelukirjakseni tulos on mielestäni hyvinkin onnistunut. Onnistuin mielestäni hyvin yhdistämään erilaiset tavoitteet eheäksi kokonaisuudeksi

7 TARINAN LOPPU VAI ALKU? – johtopäätökset opinnäytetyöprosessista

7.1 Eettisyys ja luotettavuus

Ihmisten kunnioittaminen, tasa-arvoinen vuorovaikutus ja oikeudenmukaisuuden korostaminen ovat opinnäytetöiden eettisten ratkaisujen tavoitteena. Opinnäytetyön eettisyydellä tarkoitetaan tapaa, jolla opiskelija suhtautuu työhönsä ja niihin henkilöihin, joiden kanssa tai joiden elämäntilanteesta tutkimusta tehdään. Opinnäytetyöhön tietojaan antavilta henkilöiltä tulee saada lupa tutkimuksen tekemiseen, mikä edellyttää sitä, että heitä on informoitu työstä ja sen tavoitteista. Opinnäytetyötä varten kerätty aineisto ei saa joutua muuhun kuin sovittuun tarkoitukseen ja yksittäisiä henkilöitä ei tule voida opinnäytetyöstä tunnistaa. (Kuokkanen, Kivirinta, Määttänen & Ockenström 2007, 27–28.)

Opinnäytetyöprosessini aikana tein yhteistyötä monien eri henkilöiden kanssa. Ohjaamani kerhon näkövammaisten lasten perheet toimivat merkittävänä yhteistyöntekijöinä. Kaikki kolme perhettä ottivat koskettelukirjan liitteineen vastaan ja palautteen työstäni sain sekä lapsilta että heidän vanhemmiltaan. Haastattelut tapahtuivat lasten kotona. Palautteen keruussa tärkeää oli huomioida lasten, heidän perheidensä ja kodin kunnioitus. Tiedustelin kirjeitse (LIITE 1) perheiden kiinnostuksesta koskettelukirjan ottamiseen kotiin luettavaksi maaliskuun kerhokerran päättyessä ja samalla informoin vanhempia suullisesti palautteen tarkoituksesta ja käytöstä. Lasten perheet olivat siis tietoisia palautteen käyttötarkoituksesta. Haastattelu tapahtui lapsen yksilöllisyyttä ja tunteita kunnioittaen. Raportissani lapset sekä heidän vanhempansa säilyttävät anonyymiytensä. Palautteen annossa käytän heistä keksittyjä nimiä ja palauteaineistoa olen analysoinut rehellisesti. Raporttiin olen poiminut niin positiivisen kuin negatiivisen koskettelukirjan tavoitteiden kannalta merkittävän palautteen. Lasten vanhemmille lähetin myös hyväksyttäväksi heidän ja lasten antaman palautteen aukikirjoitettuna sellaisena kuin sen aioin liittää osaksi opinnäytetyön raporttia. Yhden vanhemman pyynnöstä en ole maininnut lasten näkövammaisuuden aiheuttajaa tarkemmin. Haastatteluista keräämäni aineisto on ollut vain sovitussa käytössä ja tuhottu raportin valmistuttua.

Tein yhteistyötä Celian työntekijöiden Irmeli Holsteinin ja Mika Sairasen kanssa. Hei-

dän kanssaan tekemään yhteistyöhön olen suhtautunut arvostaen ja kiitollisena. Raportissani olen myös avoimesti tuonut esille saamani avun koskettelukirjan valokuvaamisessa sekä ääniefektien keräämisessä.

Koskettelukirjan teemat olen valinnut kunnioittaen kirjan kohderyhmää. Tarinasta olen pyrkinyt rakentamaan sellaisen, joka palvelee lukijaansa eikä loukkaa kenenkään ihmisarvoa. Opinnäytetyön aiheen olen valinnut omista kiinnostuksistani sekä kohderyhmän tarpeista käsin. Koskettelukirjan ja ääniliitteen valmistamisessa olen laittanut etusijalle kohderyhmän tarpeet sekä huomionut production kestävyyden ja turvallisuuden. Ohjaamalla näkövammaisten lasten kerhoa olen myös laajentanut ymmärrystäni production kohderyhmästä ja sen erityisyydestä.

Arvioinnin luotettavuus saattaa kärsiä lasten ja vanhempien halusta miellyttää palautteen saajaa. Koska toimin lasten kerhon ohjaajana, lasten saattoi olla vaikea antaa negatiivista palautetta. Myös vanhempien antamaan palautteeseen vaikutti varmasti palautteen saajan tuttuus. Toisaalta lapsilla haastattelijan tuttuus lisäsi luottamusta ja teki haastattelutilanteesta rennomman. Yhdelle haastattelemistani lapsista haastattelutilaisuus oli kuitenkin epämiellyttävä ja vaivaannuttava kokemus. Lapsen äidin mukaan hän oli vastustanut koko koskettelukirjan lainaamista ja lukemista. Minulle tämä selvisi vasta haastattelutilanteessa. Toivon, että jatkossa osaan paremmin aistia tällaisen tilanteen, jotta vastaavaa ei syntyisi. Palautteen keruun tarkoitus ei nimittäin ollut painostaa ketään ja toivon, ettei sillä ole vaikutusta lapsen viihtymiseen kerhossa.

7.2 Pohdinta

Kuten varmaan raportistanikin kuultaa läpi, opinnäytetyöprosessi oli minulle hyvin mieleinen, innostava ja opettava kokemus. Tämän tarinan alussa tietoni niin näkövammaisuudesta, koskettelukirjoista kuin Celiasta olivat vähäiset tai lähes olemattomat. Tarina kuitenkin päättyi hyvin niinkuin kaikki todelliset sadut: pääsin tieni loppuun onnellisesti ja matkan varrella oppineena. Opinnäytetyöprosessini ei varmasti ollut niin johdonmukainen kuin niiden kuuluisi olla. Koskettelukirjan tarina sai runkonsa vain päivää ennen tarinan kuvien ompelemisen aloittamista ja lopullisen muotonsa vasta, kun kaikki kuvat

olivat jo valmiina. Myös produktion tavoitteet jäsenyivät minulle selkeiksi vasta, kun koskettelukirja ja sen liitteet olivat jo hyvällä mallilla. Mielestäni opinnäytetyöprosessin ja jokaisen tarinan kuuluu olla tekijänsä näköinen. Silloin tekijän persoona näkyy työssä, mikä tekee siitä aidon ja persoonallisen. Ihmisenä en ole kovin järjestelmällinen vaan seuraan enemmän intuitiotani. Parhaat ideani eivät synny yleensä pitkän harkinnan tuloksena vaan iltaisin sängyssä, kun uni ei meinaa tulla. Tämä toki näkyy produktiosani myös heikkoutena: Joitain epäkohtia huomasin vasta, kun oli jo liian myöhäistä. Myös kiireinen aikataulu näkyy työssä joidenkin osioiden viimeistelemättömyytenä ja harkitsemattomina ratkaisuin.

Mielestäni palautteen merkittävin ansio oli lasten omakohtaiset kertomukset, joiden kautta myös lapset kertoivat omaa tarinaansa. Haastattelemistani lapsista yhdelle haastattelutilanne oli kuitenkin epämiellyttävä, ja hänen äitinsä palaute koskettelukirjasta oli selvästi kriittisin. Tähän saattoi vaikuttaa monta seikkaa. Vaikka poika oli haastattelemistani lapsista nuorin, sekä hän että hänen äitinsä kokivat kirjan turhan lapselliseksi. Mietin, että tämä saattaa olla myös sukupuolisidonnainen asia. Vaikka on stereotyyppistä ajatella, että pojat kaipaavat jännittäviä ja seikkailullisia satuja ja tytöt hempeämpiä, todellisuudessa asia kuitenkin tuntuu olevan usein näin. Wilman ja Eelin tarina saattaa usealle pojalle olla turhan ”nynny” ilman jännittäviä käänteitä ja hauskoja oivalluksia. Toisaalta tässäkin palaan siihen, että tarinan tulee olla tekijänsä näköinen. Huomaan olevani selvästi enemmän hempeiden satujen kirjoittaja kuin jännittävien ja hauskojen. Jokaista sadunlukijaa on mahdotonta miellyttää ja siksi on varmasti tärkeämpää välttää sadun teennäisyys. Lisäksi perheelle, joka vielä mahdollisesti prosessoi lapsensa vakavaa sairautta, saattaa tuntua ahdistavalta ja lokeroivalta se, että tuputtaa erityisesti näkövammaisille lapsille osoitettua kirjaa, jonka päähenkilönäkin on näkövammaisen lapsi. Perhe saattaa kokea sen enemmän erilaisuutta korostavaksi kuin hyväksyväksi ja toisaalta myös hyväksynnällä osoitetaan, että on jotain mitä muka pitäisi hyväksyä. Palaute sai minut jokatapauksessa kovasti pohtimaan koskettelukirjaani ja sen sanomaa. Ulkopuolisena on vaikea ymmärtää minkälaista prosessia näkövammaisen lapsi ja hänen perheensä käyvät läpi. Pohdin, syyllistyinkö itse prosessini aikana tyypittämään lapset jonkilaiseen näkövammaisuuden lokerikkoon näkemättä heitä yksilöinä, joiden näkövammaisuus on vain yksi ominaisuus muiden joukossa.

Opinnäytetyön neljännessä luvussa kerrotaan, miten satujen avulla lapsi voi käsitellä tiedostamattomia ongelmiaan ja kuvitella ratkaisuja niihin. Satujen onnellinen loppu antaa lapselle tulevaisuuden toivoa. (Kajamaa 1998, 126–127.) Haastattelemistani lapsista Kaisa oli äitinsä mukaan yksinäinen. Aikaisemmin hän ei ollut pystynyt yksinäisyydestä puhumaan. Ystävien puute voidaankin joskus kokea niin ahdistavana, ettei siitä voi puhua (Ikonen & Viininkainen 1997, 44). Tarinan luettuaan Kaisa ajatteli Wilman ja Eelin säilyvän ystävinä ja yhdessä he voisivat ”pomputella palloa ja pelata pelaaja”. Kaisa kertoi myös tuttavaperheen pojasta, joka on hänelle tärkeä. Wilma ja Eeli -tarinan myötä Kaisa puhui ensimmäisen kerran yksinäisyydestään äidille. Hän osasi nähdä tarinan ystävysten jatkavan yhdessä matkaa ja ehkä myös mahdollisuuden ystävyysuhteille omassa elämässään.

Somerkiven (2000, 85) mukaan valtaosa vammaisista henkilöistä on kokenut yksinäisyyttä elämässään. Myös haastattelemistani lapsista kaikki olivat kokeneet jossain vaiheessa elämässään yksinäisyyttä. Siltalan (1998, 22) mukaan lapsen yhteys vaikeisiin muistoihin säilyy hyvänä, jos hän pystyy puhumaan niistä. Haastattelun aikana Anna kertoi avoimesti yksinäisyyden kokemuksistaan ja siitä, miten tärkeää oli että joku pyysi mukaan. Suokkaan (1992, 68) mukaan tärkeää onkin se, että edes joku hyväksyy. Somerkiven (2000, 85) mukaan näkövammaisilla lapsilla on harvoin vammattomia ystäviä. Kuitenkin haastatteluissa kävi ilmi, että esimerkiksi Anna oli ystäväystynyt näkövammaisten lasten perheiden leirillä näkövammaisen tytön vammattomaan siskoon. Näkövamman ei missään tapauksessa tarvitse olla ainoa yhdistävä tekijä.

Saloviidan (2008, 197) mukaan vammaisen lapsen itsetuntoa vahvistaa se, että hän voi olla myös auttajan roolissa ja tunnistaa omia vahvuuksiaan. Wilman ja Eelin tarinassa pyritään tuomaan esille juuri sitä, että molemmat ovat autettavan ja auttajan roolissa. Haastatellessani lapsia pohdimme molempia rooleja tarinan ja lasten oman elämän kautta. Kaikki haastatteleman lapset osasivat myös tunnistaa omia vahvuuksiaan.

Teoriaosuudessa (Hännikäinen & Österlund 2002, 160) tuon esille, että näkövammaisen lapsen kuntoutuksessa ja opetuksessa on erityisen tärkeää muun muassa näönkäytön tukeminen, käsitteiden konkretisointi, aistien käytön ja hienomotoriikan harjoittaminen, käsien monipuolinen käyttö ja itsetunnon vahvistaminen. Produktiossani olen ottanut

huomioon jollain tasolla kaikkia näitä seikkoja, jolloin se vastaa hyvin näkövammaisen lapsen kuntoutuksessa käytettäviä tavoitteita. Lasten haastatteluissa tulee esille käsitteiden konkretisoinnin tärkeys. Kaisan palautteesta ilmenee, että hänellä esiintyy selvästi verbalismia. Verbalismilla tarkoitetaan näkövammaisen lapsen käyttämiä sanoja tai ilmaisuja, joista hänellä ei ole henkilökohtaisia aistikokemuksia ja joiden merkitystä hän ei tunne. (Takala 2006, 42.) Verbalismia esiintyy erityisesti syntymäsokeilla lapsilla, jotka eivät ole saaneet näköhavaintoja ympäröivästä maailmasta.

Kokonaisuutena opinnäytetyöprosessini oli mielenkiintoinen ja onnistunut. Opin monia uusia asioita ja syvensin ammatillisuuttani. Produktioni valmistamisessa sain hyödyntää parhaita osaamisalueitani, mutta myös haastaa itseni. Koskettelukirjan valmistamisessa sain käyttää ja kokeilla erilaisia käsityömenetelmiä, mikä oli minulle lähes pelkästään mieleistä. Ääniliitteestä minulla oli mielessä selvä visio, joka toteutui lähes vastaavanlaisena. Jotta tarinassa kaikki ei olisi sujunut kuin leikiten, osaksi opinnäytetyöprosessia kuului tämän raportin kirjoittaminen. Onnistuin kuitenkin hyvin tasapainoilemaan teorian ja käytännön välillä, jolloin pystyin jatkamaan ompelutyötä silloin kun kirjoittaminen takkuili, ja toisin päin. Löydettyäni oman tavan kirjoittaa raporttia myös siitä tuli minulle miellyttävä ja innostava prosessi.

Yhteistyöhön työelämänohjaajani ja muiden Celian työntekijöiden kanssa olen todella tyytyväinen. He ottivat minut lämpimästi vastaan ja sain useaan otteeseen tukea ja neuvoja koskettelukirjaan liittyvissä asioissa. Ääniliite olisi myös jäänyt pelkäksi haaveeksi ilman Celian studiota ja äänimestarin apua. Celian kautta koskettelukirja voi jatkaa tarinaansa onnellisesti ja takuulla hyvissä käsissä. Celiassa kirjoja todella arvostetaan: niitä huolletaan ja korjataan säännöllisesti. Celian kautta myös mahdollisimman moni näkövammaisen lapsi pääsee lukemaan Wilman ja Eelin tarinan. Celiassa uusista kirjoista pyydetään palautetta asiakkailta kahden vuoden ajan, joten tulen saamaan kirjan lukijoilta vielä runsaasti palautetta. Toivon, että voin tehdä tulevaisuudessakin yhteistyötä Celian kanssa. Yhteistyö eri työntekijöiden kanssa jätti minuun todella lämpimän ja positiivisen muiston. Heidän tekemänsä työ on todella arvokasta ja osaltaan lisäämässä vammaisten henkilöiden tasa-arvoa sivistyksen ja koulutuksen saajina.

7.3 Loppusanat

Kirjoitettuani noin 80 sivua on vaikeaa miettiä, minkälaisiin sanoihin lopettaisin. Voisin myös päättää tämän raportin kuvailemalla opinnäytetyöprosessia tarinana, jonka en toivo loppuvan vaan jatkuvan. Jokainen elämämme tarina kantaa mukanaan eväitä omista ja toisten ihmisten tarinoista. Tarinan aikana opin paljon ja toivon niiden taitojen kanta- van hedelmää tulevaisuudessakin. Yhteistyö monien eri tahojen kanssa teki tästä tarinasta rikkaan ja mielenkiintoisen. Olen iloinen siitä, että mukana tässä tarinassa olivat muun muassa isäni, ystäväni sekä ohjaamani kerhon lapset. Tarinan aikana tutustuin myös minulle aiemmin tuntemattomiin ihmisiin ja sain merkittävää apua opinnäytetyöryhmistä ja yksilöohjauksista.

Tulevaisuudessa toivon voivani kehittää taitojani koskettelukirjan tekijänä. Kun tämän tarinan aikana sisäistin melko hyvin koskettelukirjan valmistamisessa huomioitavia seikkoja, voin jatkossa keskittyä enemmän itse sadun suunnitteluun ja hiomiseen. Olen jo kauan haaveillut tekeväni lastenkirjan ja huomaamattani toteutin nyt ensimmäisen sellaisen. Toivon, että valmistamani koskettelukirja antaa lukijoilleen elämyksiä ja saa heidät käsittelemään erilaisuuden ja yksinäisyyden kokemista sekä ystävyyttä. Celia lainaa koskettelukirjoja myös päiväkodeille ja kouluille, jolloin Wilma ja Eeli -tarinan avulla voitaisiin käsitellä erilaisuutta esimerkiksi koululuokassa, jossa on näkövammai- nen tai maahanmuuttajataustainen lapsi. Wahlströmin (1996, 74) mukaan onkin tärkeää vaikuttaa koko luokan asenteisiin halutessa muutosta ennakkoluulottomampaan suun- taan. Toivon, että tarina on osaltaan vahvistamassa näkövammaisten lasten itsetuntoa ja -kunniotusta. Tulevaisuudessa haaveilen myös koskettelukirjasta, jonka kuvia ja tarinaa olisivat suunnittelemassa ja toteuttamassa kirjan lukijat.

Koskettelukirjoilla on monta ulottuvuutta: ne auttavat näkövammaista lasta kielen ja käsitteiden muodostamisessa, kehittävät hienomotoriikkaa, valmistavat pistekirjoituksen ja kohokuvien harjoitteluun koulussa sekä tukevat näkövammaisen lapsen aistien käyttöä. Niiden ehkä tärkein tehtävä on tuoda kuvakirjojen rikas maailma näkövam- maisten lasten ulottuvuudelle. Koskettelukirjat lisäävät osaltaan näkövammaisten lasten tasa-arvoa maailmassa, joka muuttuu jatkuvasti visuaalisemmaksi. Koskettelukirjojen uniikkisuus ja käsityöleima on myös hyvä vastapaino nykyajan kertakäyttökulttuurille.

Tulevana sosionomina toivon voivani osaltani parantaa vammaisten henkilöiden ja muiden erityisryhmien asemaa yhteiskunnassamme. Vammaiset henkilöt tulisi kohdata ainutlaatuisina yksilöinä ja tärkeänä osana yhteiskuntaamme. Kenenkään ihmisarvoa ei tulisi mitata kykyjen tai suoritusten mukaan vaan jokainen ihminen lunastaa ihmisarvonsa syntyessään tähän maailmaan. Opinnäytetyöprosessin ansiosta uskon osaavani aikaisempaa paremmin tarkastella maailmaa näkövammaisen henkilön näkökulmasta ja huomioonottamaan heidän ainutlaatuisuutensa.

Opinnäytetyöprosessin aikana oppimistani taidoista on varmasti paljon hyötyä tulevassa sosionomin ammatissani. Prosessin aikana syvensin huomattavasti tietojani näkövammaisuudesta ja näkövammaisten lasten kehityksen tukemisesta. Sain myös ymmärrystä erilaisuuden kokemisesta, yksinäisyydestä ja ystävyydestä. Kyseiset teemat ovat olennainen osa ihmisyyttä ja niiden ymmärtäminen on mielestäni tärkeä osa sosionomin ammatillisuutta työskenneltäessä minkä tahansa ihmisryhmän kanssa. Tulevaisuudessa uskon työskenteleväni sosionomina eri tavoin vammautuneiden ihmisten parissa, ja toivon voivani käyttää luovia menetelmiä ammatillisuuteni tukena. Ensimmäinen sosiaalialan kokemukseni on juuri vammaispuolelta: lukiossa suoritin vapaaehtoistyökurssin kehitysvammaisten lasten emu-luokalla, mistä alkoi innostukseni sosionomin työtä kohtaan. Tulevana syksynä 2010 tulen suorittamaan sosionomi koulutukseni viimeisen työharjoittelun Vietnamin kehitysvammaisten nuorten ja aikuisten kuntoutuskodissa. Kuntoutuskodissa painotetaan luovuuden tukemista sekä taide- ja käsityömenetelmiä. Työharjoittelussa tulen varmasti hyödyntämään opinnäytetyöprosessin aikana oppimiani taitoja ja syventämään niitä entisestään. Opinnäytetyöprosessin aikana sain hyvät eväät matkalle kohti ammatillisuutta ja tulevaisuus näyttökööt mihin juna vie.

KOHTALO

*Elämä on vanha lättähattu,
läppävikäinen juna.*

*Se kulkee kiskoilla.
Ovet avautuvat miten sattuvat,
arvaamattomasti.*

*On osattava mennä sisään ja ulos
oikeassa paikassa, oikeaan aikaan.*

*Joskus raide risteilee
tai kulkee vain yhteen suuntaan.*

*Vauhti kasvaa.
Risteyksessä pitää varoa,
saada vaununsa elämän suuntaan.*

(Murto 2003, 25.)

LÄHTEET

- Bettelheim, Bruno 1984. Satujen lumous. Porvoo: WSOY.
- Borgström Norrby, Lisa & Lundgren, Michael 1988. Sagans läkande kraft: sagoläsning som krisbearbetning för barn. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Celia 2008. Koskettelukirja. Ohjeita kirjantekijöille. Pdf-tiedosto. Viitattu 13.1.2010.
<http://www.celia.fi/web/guest/lastenjanuortencelia>.
- Celia 2010. Koskettelu- ja kuvakirjat. Tietoa Celiasta. Viitattu 4.1.2010.
<http://www.celia.fi/web/guest/hom>
- Fischbein, Siv & Österberg, Olle 2009. Kaikkien lasten koulu: erityispedagoginen näkökulma lasten kohtaamiseen. Helsinki: Tietosanoma.
- Hirn, Helinä 2006. Liikkumistaito. Teoksessa Marjatta Takala & Elina Kontu (toim.) Näkökulmia näkövammaisten opetukseen. Jyväskylä: PS-kustannus, 159–181.
- Hännikäinen, Tarja & Österlund, Marjatta 2002. Näkövammaiset lapset yleisopetuksessa. Teoksessa Oiva Ikonen, Johanna Juvonen & Terhi Ojala (toim.) Kohtaamisia koulupolulla: kasvun ja oppimisen tukeminen. Jyväskylä: PS-kustannus, 157–165.
- Ikonen, Oiva 1997. Peruskoulun oppilaiden käsityksiä kehitysvammaisuudesta. Teoksessa Oiva Ikonen (toim.) Suvaitsevaisuus –erilaisuuteen suhtautuminen koulussa. Jyväskylän yliopistopaino, 59 – 66.
- Ikonen, Oiva 1999. Sietäminen ja suvaitseminen ovat avainasioita tulevaisuuden yhteiskunnassa. Teoksessa Oiva Ikonen (toim.) Kehitysvammaisten opetus: mitä ja miten? Helsinki: Kehitysvammaliitto ry, 17–38.
- Ikonen, Oiva & Mäkirinta, Marja 2002. Miten selviydyn ryhmässä, jossa kaikki ovat erilaisia oppijoita? Teoksessa Oiva Ikonen, Johanna Juvonen & Terhi Ojala (toim.) Kohtaamisia koulupolulla: kasvun ja oppimisen tukeminen. Jyväskylä: PS-kustannus, 176–196.
- Ikonen, Oiva & Viinikainen, Heli 1997. Suvaitsevaisuus koulussa. Teoksessa Oiva Ikonen (toim.) Suvaitsevaisuus –erilaisuuteen suhtautuminen koulussa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 37–52.

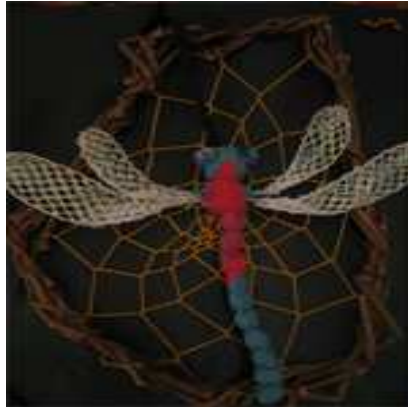
- Ikonen, Oiva & Virtanen, Pirkko 2007. HOJKS elämänkaaren eri vaiheissa. Teoksessa Oiva Ikonen & Pirkko Virtanen (toim.) Erilainen oppija – yhteiseen kouluun. Jyväskylä: PS-kustannus, 275–293.
- Kajamaa, Ritva 1998. Sadut lapsen psyykkisen terveyden edistäjänä. Teoksessa Erja Saarinen (toim.) Sairaana ja vammaisen lapsen hyvä elämä. Helsinki: Edita, 125–134.
- Kangasaho, Riitta 2006. Sokea oppilas ja hänen koulunkäyntinsä tukeminen. Teoksessa Marjatta Takala & Elina Kontu (toim.) Näkökulmia näkövammaisten opetukseen. Jyväskylä: PS-kustannus, 99–115.
- Keltikangas-Järvinen, Liisa 2006. Hyvä itsetunto. Porvoo: WSOY.
- Keto, Leena 1999. Näkövammaisuus. Teoksessa Leena Keto & Hanna-Sofia Poussu-Olli (toim.) Näkövammaisuus: perustietoa näkövammaisuudesta, näkövammaisten opetuksesta ja kuntoutuksesta. Turun yliopisto, 19–32.
- Korpela, Marja-Liisa 2006. Näkövammaisen lapsen varhaiskuntoutus. Teoksessa Marjatta Takala & Elina Kontu (toim.) Näkökulmia näkövammaisten opetukseen. Jyväskylä: PS-kustannus, 45–61.
- Kuokkanen, Ritva; Kivirinta, Mervi; Määttänen, Jukka & Ockenström, Leena 2007. Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä. Opas Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä varten. Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Lehtinen, Marjatta 2008. Näkösteliään! näkövammaisten kuvailmaisuus. Helsinki: Sokeain lasten tukisäätiö.
- Malm, Marita 2004. Näkövammaisuus. Teoksessa Marita Malm, Marja Matero, Marjo Repo & Eeva-Liisa Talvela (toim.) Esteistä mahdollisuuksiin: vammaistyön perusteet. Porvoo: WSOY, 298–336.
- Murto, Pentti 2003. Niillä rajoilla: runoja. Suomussalmi: Myllylahti.
- Niemi, Hannele 2007. Monien identiteettien maailmassa. Teoksessa Hannele Niemi & Riitta Sarras (toim.) Erilaisuuden valot ja varjot: eettinen kasvatus koulussa. Helsinki: Otava, 9–21.
- Näkövammarekisteri 2008. Näkövammarekisterin vuosikirja 2008. Viitattu 29.3.2010. <http://www.nkl.fi/julkaisu/nvrek/index.htm>
- Poussu-Olli, Hanna-Sofia 1999. Näkövammaisuuden aiheuttamat haitat lapsen kehityksessä. Teoksessa Leena Keto & Hanna-Sofia Poussu-Olli (toim.) Näkövammaisuus: perustietoa näkövammaisuudesta, näkövammaisten opetuk-

- sesta ja koulutuksesta. Turku: Turun yliopisto, 61–75.
- Prashnig, Barbara 2000. Erilaisuuden voima: opetustyylit ja oppiminen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Pulkinen, Lea 2002. Mukavaa yhdessä: sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Ruotonen, Leena 1997. Näkövammaisen oppilas ja sosiaalinen integraatio. Teoksessa Oiva Ikonen (toim.) Suvaitsevaisuus – erilaisuuteen suhtautuminen koulussa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 31–37.
- Rödström, Monica 1992. Lapsen kehitys 7 – 12 vuotta. Helsinki: Otava.
- Saarinen, Minna 1998. Ystävyys ja tuettu yhteisöön liittyminen. Teoksessa Tarja Landonlahti, Aimo Naukkarinen & Simo Vehmas (toim.) Poikkeava vai erityinen: erityispedagogiikan ulottuvuudet. Jyväskylä: Atena, 260–275.
- Saloviita, Timo 2008. Kaikille avoimeen kouluun: erilaiset oppijat tavallisella luokalla. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Siltala, Pirkko 1998. Miten lapsen käsitys itsestä muodostuu ja kehittyy? Teoksessa Erja Saarinen (toim.) Sairaan ja vammaisen lapsen hyvä elämä. Helsinki: Edita, 9–25.
- Silvén, Maarit 1998. Löytyykö kieli ja mieli vuorovaikutuksesta? Teoksessa Erja Saarinen (toim.) Sairaan ja vammaisen lapsen hyvä elämä. Helsinki: Edita, 40–55.
- Somerkivi, Pirjo 2000. Olen verkon silmässä kala: vammaisuus, kuntoutuminen ja selviytyminen sosiaalisen tuen verkostoissa. Väitöskirja. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Suokas, Leila 1992. Ihminen ihmisten joukossa? Kirjalliseen omaelämäkerta-aineistoon perustuva tutkimus vammaisuuden aiheuttamista elämänmuutoksista. Helsinki: Kansaneläkelaitos.
- Takala, Marjatta 2006. Näkövammaisen lapsen kehityksestä. Teoksessa Marjatta Takala & Elina Kontu (toim.) Näkökulmia näkövammaisten opetukseen. Jyväskylä: PS-kustannus. 35–45.
- Tazzari, Eeva-Liisa 1999. Emotionaalinen kasvatus. Teoksessa Oiva Ikonen (toim.) Kehitysvammaisten opetus: mitä ja miten? Helsinki: Kehitysvammaliitto ry, 363–384.

- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Vilka, Hanna & Airaksinen, Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.
- Voutilainen, Päivi 2002. Kissa on pehmeä ja lumi narisee – näkövammaisten lasten kosketeltavat kuvakirjat. Teoksessa Niklas Bengtsson & Ismo Loivamaa (toim.) Kuvituksen monet muodot. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 130–135.
- Wahlström, Riitta 1996. Suvaitsevaisuuteen kasvattaminen: erilaisuus on rikkautta. Porvoo: WSOY.

LIITTEET

LIITE1: Kirje vanhemmille

Hei kaikki Oo mun kaa! -kerholaisten vanhemmat!

Teen sosionomiopintojeni opinnäytetyönä koskettelukirjaa, jonka liitteinä on infolehtinen ja ääniliite. Toivoisin kirjasta palautetta kerholaisilta sekä teiltä vanhemmilta. Palautteen perusteella voin mahdollisesti tehdä pieniä muutoksia koskettelukirjaan. Tulevaisuudessa haaveilen tekeväni myös toisen koskettelukirjan. Palautte on todella arvokasta tietoa minulle kehittämisen kannalta. Palautetta tulen käyttämään opinnäytetyöhöni liittyvässä raportissa. Kenenkään henkilötietoja ei raportissa tule olemaan.

Ajatukseni on antaa koskettelukirja liitteineen kerholaisten koteihin lainaksi muutaman päivän ajaksi. Kirjan voin toimittaa itse ja hakiessa tekisin haastattelun koskien kirjaa. Haastattelu voi tapahtua toivomassanne ympäristössä.

Toivon saavani palautteen jo helmikuun aikana. **Ilmoittakaa minulle puhelimitse tai sähköpostilla, milloin teille olisi sopivin aika ottaa kirja luettavaksi.** Tulevaisuudessa koskettelukirja liitteineen tulee olemaan lainattavissa Celia:sta.

Lumisia päiviä ja aurinkoista kevään odottelua!

toivottaa, **Taru Vaalas, 040 XXX XXX, taru.vaalas@xxxxxx.fi**

LIITE 2: Haastattelurunko lapsille

1. Koskettelukirjan kuvat

- 1.1 Miten värit ja hahmot erottuivat toisistaan ja taustasta? Olivatko värit tarpeeksi kirkkaita? (heikkonäköiselle lapselle)
- 1.2 Mitä pidit erilaisista materiaaleista? Tuntuivatko materiaalit samalta kuin esitettävä asia?
- 1.3 Oliko hahmot helppo tunnistaa ja erottaa toisistaan (tuntoaistin avulla)? Vaikein/helpoin kuva?
- 1.4 Kivoin ja tylsin hahmo kirjassa? Miksi?
- 1.5 Irroitko hahmoja taustasta (Wilma & Eeli, sudenkorento)? Entä availitko Wilman ja Eelin villamekon ja -liivin napit ja riisuit ne päältä? Entä avasitko kaulahuiveja? Liikuttelitko matoa ja kalaa? Oliko helppoa/vaikeaa?
- 1.6 Oliko kirjaa helppoa tai vaikeaa käsitellä? Vaikeuttiko kaksiosaisuus?
- 1.7 Erotitko tekstin? Oliko se helposti ymmärrettävää?

2. Ääniliite

- 2.1 Mitä pidit ääniliitteistä?
- 2.2 Piditkö ääniefekteistä? Efektien sopivuus kuvan & tarinan kanssa?
- 2.3 Olivatko tauot sopivan pituisia? Entä ääniefektit?
- 2.4 Oli puhe selkeää?
- 2.5 Ääniliite verrattuna tavallisiin äänikirjoihin (ilman ääniefektejä)?

3. Koskettelukirjan tarina

- 3.1 Mitä ajatuksia tarina herätti?
- 3.2 Tykkäsitkö tarinan päähenkilöistä? Miksi?
- 3.3 Olivatko Wilma ja Eeli aidontuntuisia? Miltä tuntui lukea kirjaa, jonka päähenkilönä on näkövammaisen tyttö?
- 3.4 Miksi Wilmasta oli helpompi leikkiä yksin? Oletko joskus kokenut samoin?
- 3.5 Entä olisi Eeli voinut joskus kokea myös yksinäisyyttä? Miksi? Onko luokallasi

maahanmuuttajataustaisia lapsia?

3.6 Miten Wilma ja Eeli pystyivät auttamaan toisiaan tarinan aikana? Miten sinä voit auttaa muita? Entä muut sinua?

3.7 Miten Wilma ja Eeli käyttivät vahvuuksiaan tarinassa? Omat vahvuutesi?

3.8 Mitä Wilma ja Eeli tekivät yhdessä tarinan aikana? Mitä sinä voit tehdä yhdessä ystäväsi/ luokkatovereidesi kanssa?

3.9 Miten Wilman ja Eelin ystävyys voisi jatkua tarinan jälkeen? Minkälaisia ystäviä sinulla on?

3.10 Miksi Wilma ja Eeli ehkä kokivat erilaisuutta? Oletko sinä kokenut?

3.11 Mikä merkitys luonnolla oli tarinassa? Mitä luonto merkitsee sinulle?

LIITE 2: Kysymyslomake vanhemmille

Avoin kysymyslomake.

Voit vastata kysymyksiin omin samoin. Voit myös halutessasi jättää jotkut kohdat avoimeksi. Vastauksia käytän opinnäytetyöni raporttiosuudessa ja infolehtisen kehittämisessä. Henkilötietoja raportissa ei tule olemaan.

Mitä ajatuksia tarina herätti Sinussa?

Entä havaitsitko minkälaisia ajatuksia ja tunteita se herätti lapsessasi?

Käsittelitkö tarinan herättämiä ajatuksia lapsen kanssa? Millä tavoin ja mitä?

Halusiko lapsesi keskustella kirjasta ja ääniliitteestä kanssasi? Minkälaisia asioista?

Mitkä olivat mielestäsi tarinan teemat?

Onko koskettelukirja/satu mielestäsi hyvä tapa käsitellä näitä teemoja?

Antoiko kirja mielestäsi elämyksiä lapsellesi? Millä tavoin?

Tukiko infolehtinen mielestäsi lukukokemusta?

Mitä mieltä olet infolehtisen kysymysehdotuksista?

Entä toiminnallisista ohjeista?

Minkä ikäiselle kirja on mielestäsi soveltuvin?

Mitä jäit kaipaamaan infolehtisessä tai kirjassa?

Mistä erityisesti pidit kuvissa, tarinassa tai infolehtisessä?

Kehitysehdotuksia?

Muuta?

Kiitos ajastasi ja aurinkoista kevään odottelua!!

Talvisin terveisin, Taru Vaalas

LIITE 4: Kysymyslomake Celian työntekijöille

Avoin kysymyslomake Celian lastenkirjaston työntekijöille.

Kysymyslomake koskee koskettelukirjan kuvia, tarinaa, ääniliitettä sekä infolehtistä.

Voit vastata kysymyksiin vapaamuotoisesti ja tarvittaessa jatkaa vastauksia paperin kääntöpuolelle. Halutessasi voit jättää jonkun kohdan tyhjäksi. Pyrihän kuitenkin vastaamaan kaikkiin kohtiin. Vastauksia käytän opinnäytetyön raporttiosuudessa. Kiitos!!

1. Kysymyksiä koskettelukirjan kuvista

1.1. Mitä mieltä olit kuvien värikontrasteista ja kirkkaudesta?

1.2. Entä materiaalivalinnoista? Olivatko materiaalit esitettävän asian tuntuksia? Pinta-
kontrastit?

1.3. Olivatko hahmot mielestäsi tunnistettavia muodoiltaan?

1.4. Entä mitä mieltä olit hienomotoriikkaa kehittävien osien, kuten irroittelevien ja
liikuteltavien hahmojen sekä avattavien nappien ja solmujen, toimivuudesta?

1.5 Erottuiko teksti mielestäsi hyvin taustaltaan?

1.6 Kehitysehdotuksia?

1.7 Entä mistä pidit erityisesti kuvissa?

1.7 Muuta?

2. Kysymyksiä ääniliitteestä

2.1 Tukeeko ääniliite mielestäsi lukukokemusta tehden siitä kokonaisvaltaisemman elämyksen?

2.2 Mitä mieltä olet ääniliitteen selkeydestä ja toimivuudesta?

2.3 Entä mitä pidit ääniefekteistä? Sopivatko ne tarinan tekstiin ja kuviin? Elämyksellisyys?

2.4 Kehitysehdotuksia?

2.5 Entä mistä erityisesti pidit ääniliitteessä?

2.6 Muuta?

2.7 Tukivatko koskettelukirjan kuvat ja ääniliite yhdessä mielestäsi lapsen jäljellä olevan näön käyttöä, tunto- ja kuuloaistia sekä eri aistitoimintojen yhteiskäyttöä?

3. Wilma ja Eeli -tarina sekä infolehtinen

3.1 Mitä ajatuksia tarina herätti sinussa?

3.2 Tulivatko tarinan teemat, yksinäisyys, erilaisuuden kokeminen ja ystävyys, mielestäsi hyvin esille tarinassa?

3.3 Avasivatko infolehtisen kysymysehdotukset mielestäsi tarinan teemoja?

3.4 Entä tukivatko infolehtisen kysymysehdotukset mielestäsi tarinan teemojen käsitte-

lyä yhdessä lapsen kanssa?

3.5 Entä mitä mieltä olit toiminnallisista ehdotuksista?

3.6 Millä tavoin tarinan teemojen käsittely omakohtaisten kokemusten sekä tarinan kautta voisi mielestäsi vaikuttaa näkövammaisen lapsen itsetuntoon ja minäkuvaan?

3.7 Kehitysehdotuksia?

3.8 Entä mistä erityisesti pidit tarinassa sekä infolehtisessä?

4. Onko tällaisella koskettelukirjalle Celiassa tarvetta?

5. Kenelle Celian asiakkaista voisit suositella kirjaa?

Kiitos paljon ajastasi ja yhteistyöstä!!! Aurinkoista kevään odottelua,

toivettellen Taru Vaalas

LIITE 5: Valokuvia Wilma ja Eeli -koskettelukirjasta.

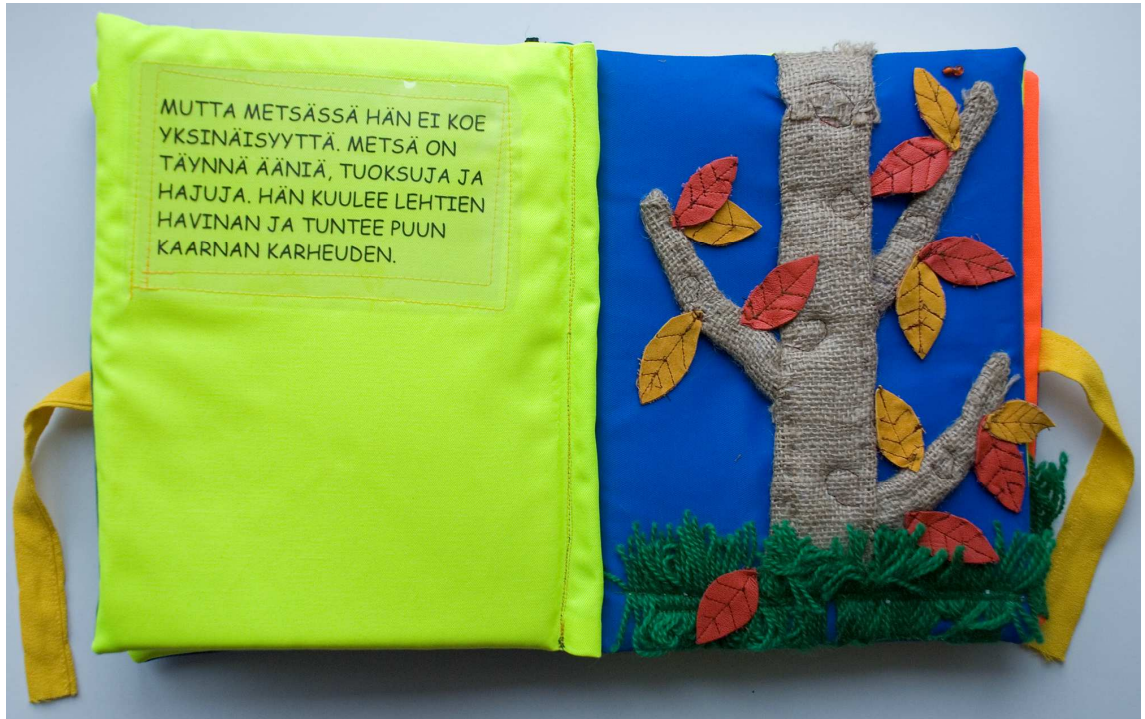
Kuvat: Henriikka Salonen.

Kuva 1: Kansisivut sekä Wilma ja Eeli irrotettuna sivuiltaan.

Kuva 2: Ensimmäinen sivu

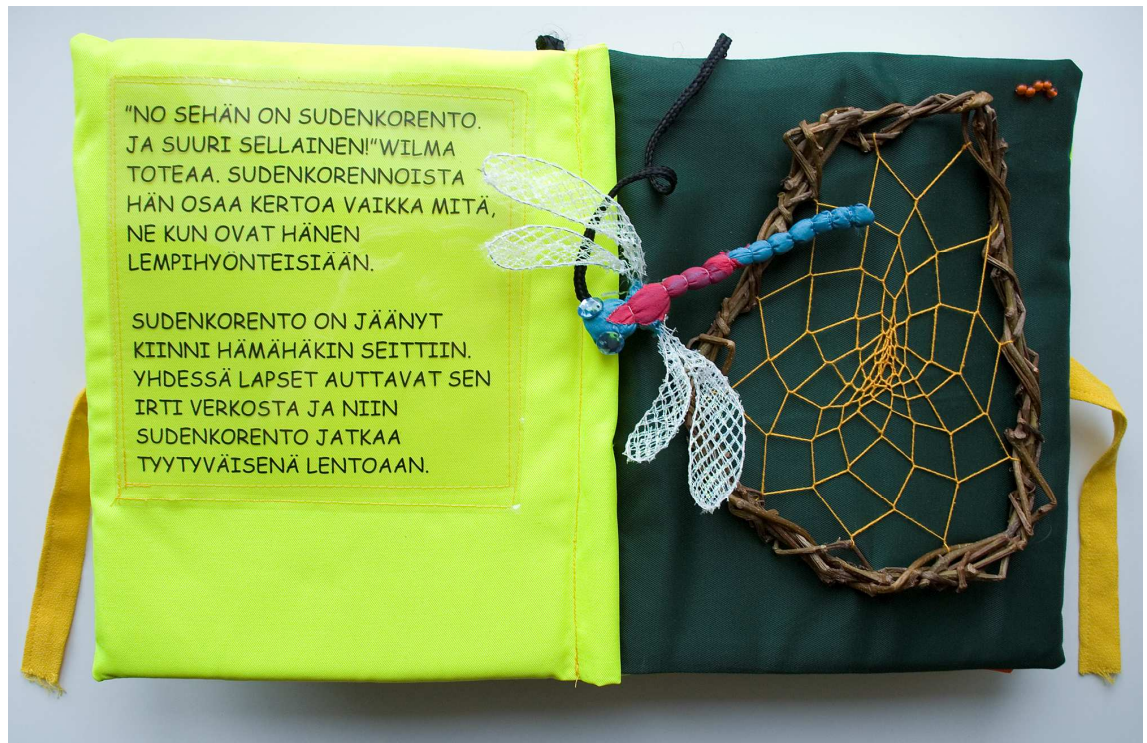
Kuva 3: Toinen sivu

Kuva 4: Kolmas sivu

Kuva 5: Neljäs sivu

Kuva 6: Viides sivu

Kuva 7: Kuudes sivu

Kuva 8: Seitsemäs sivu

Kuva 9: Takakansi

LIITE 6: Infoliinen

SADUSTA TODELLISUUTEEN

- vinkkejä Wilma ja Eeli koskettelukirjan lukemiseen ja käsittelemiseen

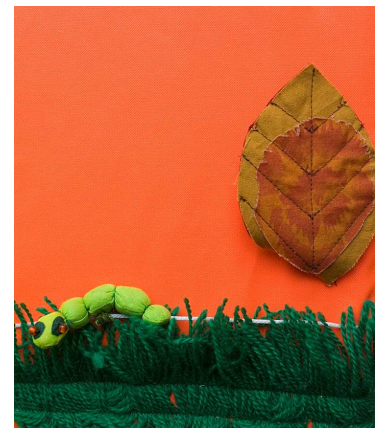
Kirja on jaettu kahteen osaan, jotta sitä olisi helpompi käsitellä. Osat eivät kuitenkaan toimi ilman toisiaan, vaan muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden.

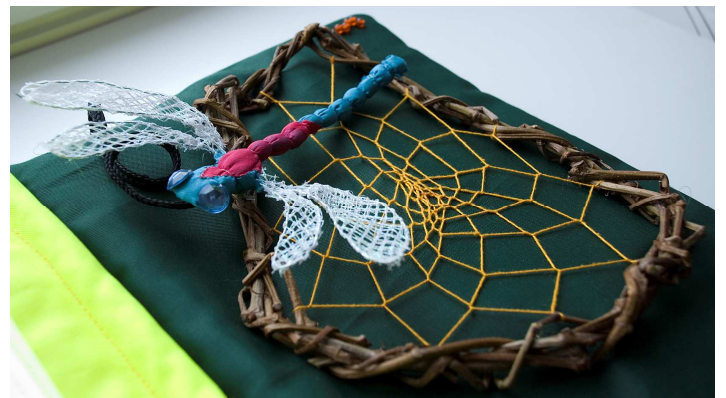
Kirjassa on erilaisia hienomotoriikkaa kehittäviä osia. Wilman ja Eelin hahmot saa irti sivuiltaan. Wilman villamekon napit voi aukaista ja mekon riisua. Myös Eelin villaliivin voi irrottaa. Molempien kaulahuivit voi aukaista ja solmia uudelleen.

Joitakin hahmoja voi myös liikuttaa. Madon voi vapauttaa luikertelemaan lehden alta. Myös kalaa voi uittaa purossa.

Sudenkorenon runko on rakennettu rautalangasta, minkä vuoksi sen siipiä, pyrstöä ja koko ruumista voi taivutella. Sudenkorenon voi päästää lentämään irti verkosta. Myös Wilman ja Eelin rungot on rakennettu rautalangasta, jolloin niitä voi taivuttaa esimerkiksi istuma-asentoon.

Kirjan herättämistä ajatuksista ja tunteista on hyvä puhua lapsen kanssa. Keskustelua voi herätellä esimerkiksi tarinan henkilöhahmojen kautta. Lapsen kanssa voi yhdessä pohtia esimerkiksi seuraavanlaisia asioita:

Minkä vuoksi Wilmasta tuntui helpommalta leikkiä yksin?

Miksi ehkä myös Eeli koki joskus yksinäisyyttä?

Entä mitä samankaltaisuutta heissä voi havaita?

Millä tavalla Wilma ja Eeli pystyivät auttamaan toisiaan?

Mitä he tekivät yhdessä tarinan aikana?

Entä millä tavalla heidän ystävyytensä voisi jatkua tarinan jälkeen?

Mikä merkitys luonnolla oli tarinassa?

Myös lapsen omista kokemuksista ja ystävyssuhteista on hyvä herättää keskustelua:

Onko lapsi kokenut yksinäisyyttä tai erilaisuutta vertaisryhmässään (koulu, kerho, harrastus tmv.)?

Mitkä seikat aiheuttavat yksinäisyyden tai erilaisuuden tunnetta?

Minkälaiset asiat taas aiheuttavat yhteisöllisyyden tunnetta?

Entä minkälaisia asioita lapsi voi jakaa yhdessä toisten lasten kanssa?

Missä asioissa toiset lapset voivat auttaa häntä? Entä hän toisia?

Mitkä asiat lapsi kokee vahvuukseksi? Missä hän on hyvä?

Ketkä ovat lapselle tärkeitä ihmisiä? Ja mitä he merkitsevät hänelle?

Entä minkälaisia kavereita hän kaipaisi elämäänsä?

Mihin ystävyttä ylipäänsä tarvitaan?

Mitä luonto tai metsä merkitsee lapselle?

Rakentamalla lapsen kanssa esimerkiksi savesta, paperimassasta, maitotölkeistä tai vessapaperirullista erilaisia hahmoja voi myös määrittää hänen sosiaalista ympäristöään. Hahmot voivat koostua ihmisistä, jotka kuuluvat esimerkiksi lapsen perheeseen, kouluun tai harrastukseen. Hahmojen avulla lapsi voi yhdessä aikuisen kanssa miettiä, missä on hänen paikkansa näiden ihmisten joukossa. Esim. Ketkä ovat lapsen kavereita, ja keiden kanssa hän haluaisi viettää aikaa? Leikin avulla voi usein tuoda helpommin esille asioita ja tunteita, joita voi olla muuten vaikea puhe sanoiksi. Yhdessä lapsi ja aikuinen voivat myös miettiä, miten tuoda joitain hahmoja lähemmäs toisiaan. Erilaisia hahmoja rakentaessa voi miettiä, onko kahta samanlaista ihmistä loppujen lopuksi olemassaakaan, vai onko erilaisuus ihan tavallista? Käsin rakennetuista hahmoista ei varmasti synny kahta täysin samanlaista, kuten ei meistä ihmisistäkään.

Wilman ja Eelin tarinassa lapset ihastelevat luonnon ihmeitä. Myös kirjan lukijaa voi kannustaa tutustumaan lähimetsiin. Metsä tarjoaa varmasti paljon virikkeitä kaikille aisteille ja kannustaa itsenäiseen liikkumiseen. Aikuinen voi lähteä yhdessä lapsen kanssa päiväretkelle lähimetsään tutustumaan esimerkiksi erilaisiin puulajeihin, lintujen ääniin, kukkien tuoksuihin ja eläinten pesiin. Tutustumisretkeltä lapsi voi kerätä erilaisia muistoja, joista voi päivän päätteeksi koota esimerkiksi taulun tai patsaan. Kollasin avulla lapsi voi palata päivän tapahtumiin vielä myöhemminkin.

Iloisia lukuhetkiä!

Wilma ja Eeli -koskettelukirjan liitteineen on valmistanut sosionomin (AMK) opinnäytetyönä Diakonia-ammattikorkeakouluun Taru Vaalas

Koskettelukirjan ääniliite on valmistettu Celia Näkövammaisten kirjaston studiossa äänimestari Mika Sairasen avustamana. Tarinan lukijana toimii Kari Vaalas ja ääniliitteen ääniefektit on lahjoitettu P.Jyrälä Oy:n ääniarkistosta.

Infolehtisen valokuvat: Henriikka Salonen

[Lämmin kiitos kaikille yhteistyökumppaneille!](#)